

Verborgen en geopenbaarde dingen

Spoken over soevereiniteit en verantwoordelijkheid

Scriptie Master Systematische Theologie

Theologische Universiteit Kampen

Begeleider: dr. R.T. te Velde (TUK)

Medebeoordelaar: dr. P.L. Rouwendal (TUA)

Auteur: Klaas-Jan Mussche

“De verborgen dingen zijn voor de Heere, onze God, maar de geopenbaarde zijn voor ons en onze kinderen.” (Deuteronomium 29 vers 29)

Afbeeldingen voorzijde:

Johannes Calvijn (boven), Wilhelmus à Brakel (links) en Thomas Boston (rechts)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Verkiezing en roeping.....	5
1.2 Wedergeboorte en geloof.....	6
1.3 Soevereiniteit en verantwoordelijkheid.....	7
1.4 Verborgen en geopenbaarde dingen.....	8
1.5 Opzet onderzoek.....	9
1.6 Recent relevant academisch onderzoek.....	11
2. Johannes Calvijn.....	14
2.1 Inleiding.....	14
2.2 Historische context.....	14
2.3 Verkiezing.....	15
2.4 Roeping	18
2.5 Wedergeboorte	21
2.6 Geloof.....	24
2.7 Samenvatting.....	28
3. Wilhelmus à Brakel.....	29
3.1 Inleiding.....	29
3.2 Historische context.....	29
3.3 Verkiezing.....	30
3.4 Roeping	33
3.5 Wedergeboorte	37
3.6 Geloof.....	41
3.7 Samenvatting.....	45
4. Thomas Boston.....	47
4.1 Inleiding.....	47
4.2 Historische context.....	47
4.3 Verkiezing.....	48
4.4 Roeping	52
4.5 Wedergeboorte	55
4.6 Geloof.....	58
4.7 Samenvatting.....	61
5. Analyse.....	64
5.1 Inleiding.....	64

5.2 Calvin over verkiezing en roeping.....	64
5.3 Calvin over wedergeboorte en geloof.....	67
5.4 Calvin over soevereiniteit en verantwoordelijkheid.....	68
5.5 Calvin over verborgen en geopenbaarde dingen.....	69
5.6 À Brakel over verkiezing en roeping.....	70
5.7 À Brakel over wedergeboorte en geloof.....	72
5.8 À Brakel over soevereiniteit en verantwoordelijkheid.....	74
5.9 À Brakel over verborgen en geopenbaarde dingen.....	75
5.10 Boston over verkiezing en roeping.....	75
5.11 Boston over wedergeboorte en geloof.....	78
5.12 Boston over soevereiniteit en verantwoordelijkheid.....	80
5.13 Boston over verborgen en geopenbaarde dingen.....	81
5.14 Calvin, À Brakel en Boston vergeleken	82
6. Conclusies.....	84
6.1 Soevereiniteit en verantwoordelijkheid.....	84
6.2 Verborgen en geopenbaarde dingen.....	85
6.3 Ter overweging.....	85
Literatuur	87

1. Inleiding

1.1 Verkiezing en roeping

Heeft God mijn persoonlijk behoud op het oog? Deze vraag kan in het pastoraat aan de orde komen. Vaak zit er een diepe worsteling achter deze vraag. Een worsteling die kan ontstaan als verschillende gegevens vanuit de Bijbel naast elkaar worden gelegd.

De leer van de verkiezing is één van deze gegevens. Het feit dat deze leer terug te vinden is in de Bijbel en de daarop gebaseerde belijdenisgeschriften laat zien dat deze leer zeker geen uitvinding van mensen is. Op verschillende plaatsen in de Bijbel wordt de leer van de verkiezing ter sprake gebracht, bijvoorbeeld in de brief van de apostel Paulus aan de Romeinen. In Romeinen 9 vers 13 lezen we: "Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat."¹ De Bijbel maakt duidelijk dat God sommige mensen heeft uitverkoren tot het eeuwige leven. Anderen daarentegen zijn door God verworpen en ontvangen daarom het eeuwige leven niet. God bepaalt wie Hij verkiest en wie niet. Hij is daarin soeverein. We lezen in Romeinen 9 vers 18: "Zo ontfermt Hij Zich dan diens Hij wil, en verhardt dien Hij wil." Mensen dienen zich te onderwerpen aan de soevereiniteit van God. Opstand tegen deze soevereiniteit wordt veroordeeld. We lezen in Romeinen 9, de verzen 20 en 21: "Maar toch, o mens, wie zijt gij, die tegen God antwoordt? Zal ook het maaksel tot dengene die het gemaakt heeft, zeggen: Waarom hebt gij mij also gemaakt? Of heeft de pottenbakker geen macht over het leem, om uit denzelfden klomp te maken het ene een vat ter ere, en het andere ter onere?" Het antwoord op de vraag of God mijn persoonlijk behoud op het oog heeft, lijkt met het oog op de leer van de verkiezing in elk geval niet een onomwonden 'ja' te kunnen zijn.²

Tegelijk is, naast de leer van de verkiezing, ook de leer van de roeping in dit verband een belangrijk gegeven. Vanuit de Bijbel wordt op verschillende manieren duidelijk dat God zondaren roept. In Jesaja 45 vers 22 lezen we bijvoorbeeld: "Wendt u naar Mij toe, wordt behouden, alle gij einden der aarde; want Ik ben God en niemand meer." De roeping van God strekt zich uit over de hele aarde en lijkt daarmee een algemeen karakter te hebben. Ook in onze belijdenisgeschriften wordt gesproken over de roeping. Zo lezen we in paragraaf 8 van hoofdstuk 3/4 van de Dordtse Leerregels: "Want God betoont ernstiglijk en waarachtiglijk in Zijn Woord wat Hem aangenaam is,

¹ Gedeelten uit de Bijbel worden weergegeven in de Statenvertaling, in de meest actuele uitgave van de Gereformeerde Bijbelstichting.

² Over de vraag of de Romeinenbrief als bewijs kan dienen voor de leer van de uitverkiezing zijn de meningen verdeeld. Zie T.E. van Spanje, "Legitiem gebruik van de *dicta probantia* in de uiteenzettingen van de *Dordtse Leerregels*?" *Theologia Reformata* 61, nr. 3 (2018): 243-256.

namelijk dat de geroepenen tot Hem komen.”³ God heeft er een behagen in zondaren te ontvangen. Het antwoord op de vraag of God mijn persoonlijk behoud op het oog heeft, lijkt met het oog op de leer van de roeping in elk geval niet een onomwonden ‘nee’ te kunnen zijn.

Het tegelijkertijd overwegen van de leer van de verkiezing enerzijds en de leer van de roeping anderzijds⁴ kan dus een worsteling veroorzaken over het antwoord op de vraag of God het persoonlijk behoud van mensen al dan niet op het oog heeft.

1.2 Wedergeboorte en geloof

Hoe krijg ik persoonlijk deel aan de zaligheid? Deze vraag kan in het pastoraat eveneens aan de orde komen. Ook hiervan geldt dat er een diepe worsteling achter deze vraag kan schuilgaan. Opnieuw een worsteling die kan ontstaan als verschillende gegevens vanuit de Bijbel naast elkaar worden gelegd.

Als eerste betreft het hier de leer van de wedergeboorte. De Bijbel wijst ons erop dat wedergeboorte nodig is om de zaligheid te ontvangen. Tijdens het nachtelijke gesprek met Nicodémus doet de Heere Jezus, in Johannes 3 vers 3, in dit verband een belangrijke uitspraak: “Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, tenzij dat iemand wederom geboren wordt, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien.” Wedergeboorte wordt gewerkt door de Heilige Geest, Die daarvoor het Woord gebruikt. We lezen daarover in 1 Petrus 1 vers 23: “Gij die wedergeboren zijt, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwigblijvende Woord Gods.” Wedergeboorte is een daad van God. In Johannes 1 vers 13 lezen we: “Welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleses, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren zijn.” In de Dordtse Leerregels⁵ wordt nadrukkelijk beleden dat het handelen van mensen geen enkele rol speelt bij de wedergeboorte. In paragraaf 12 van hoofdstuk 3/4 lezen we over de wedergeboorte: “dewelke God zonder ons in ons werkt.” Met het oog op de leer van de wedergeboorte moet het antwoord op de vraag hoe ik persoonlijk deel krijg aan de zaligheid, wijzen in de richting van Gods handelen. Alleen als Hij de wedergeboorte werkt zal de zaligheid worden ontvangen.

³ Citaten uit de Dordtse Leerregels worden weergegeven in de meest actuele uitgave van de Gereformeerde Bijbelstichting. Zie Gereformeerde Bijbelstichting (Leerdam), *Dordtse Leerregels: Met synoniemen bij verouderde woorden* (Leerdam: Gereformeerde Bijbelstichting, 2019). Voor een meer eigentijdse tekst, zie K. Zwanepol e.a., *Belijdenisgeschriften van de Protestantse Kerk in Nederland* (Heerenveen: Jongbloed, 2009).

⁴ Over dit onderwerp is de laatste jaren vaker geschreven. Zie bijvoorbeeld Pieter Rouwendal, *Verantwoordelijkheid en verkiezing: Een harde noot met een voedzame kern* (Kampen: Brevier, 2013).

⁵ De Dordtse Leerregels zijn tot stand gekomen op de Synode van Dordrecht in 1618-1619. Er bestaat een gedetailleerd verslag van deze synode. Zie H. Kaajan, *De grote synode van Dordrecht in 1618-1619*, hert. W.J. Boot (Amsterdam: Brave New Books, 2020).

Naast de leer van de wedergeboorte is er ook de leer van het geloof. Het geloof is onmisbaar met het oog op de zaligheid. In Hebrëen 11 vers 6 zegt de apostel Paulus: “Maar zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen.” Het geloof kan niet gemist worden. Op talloze plaatsen in de Bijbel klinkt de oproep tot het geloof in de Heere Jezus Christus. Zo lezen we in Johannes 3 vers 18: “Die in Hem gelooft, wordt niet veroordeeld, maar die niet gelooft, is alrede veroordeeld, dewijl hij niet heeft geloofd in den Naam van den eniggeboren Zoon Gods.” Ons ongeloof zal de oorzaak zijn als we geen deel krijgen aan de zaligheid. Paulus⁶ spoort ons in Hebrëen 4, de verzen 1 en 2, aan: “Laat ons dan vrezen, dat niet te eniger tijd, de belofte van in Zijn rust in te gaan nagelaten zijnde, iemand van u schijne achtergebleven te zijn. Want ook ons is het Evangelie verkondigd, gelijk als hun; maar het woord der prediking deed hun geen nut, dewijl het met het geloof niet gemengd was in degenen die het gehoord hebben.” De Dordtse Leeregels wijzen er met nadruk op dat mensen op een actieve manier betrokken zijn bij hun zaligheid. In paragraaf 12 van hoofdstuk 3/4 lezen we over het geloof: “En alsdan wordt de wil, zijnde nu vernieuwd, niet alleen van God gedreven en bewogen, maar, van God bewogen zijnde, werkt hij ook zelf. Waarom ook terecht gezegd wordt dat de mens, door de genade die hij ontvangen heeft, gelooft en zich bekeert.” Met het oog op de leer van het geloof moet het antwoord op de vraag hoe ik persoonlijk deel krijg aan de zaligheid, wijzen in de richting van ons geloof. Alleen ons geloof in de Heere Jezus Christus zal ons redden van onze ondergang.

Ook hier geldt dus dat het tegelijkertijd overwegen van de leer van de wedergeboorte enerzijds en de leer van het geloof anderzijds⁷ een worsteling met zich mee kan brengen over het antwoord op de vraag hoe mensen persoonlijk deel krijgen aan de zaligheid.

1.3 Soevereiniteit en verantwoordelijkheid

De leer van de verkiezing enerzijds en de leer van de roeping anderzijds verwoorden verschillende aspecten rond de reikwijdte van het heil. Bij de leer van de verkiezing lijkt deze reikwijdte vooral beperkt te worden door de soevereiniteit van God. Bij de leer van de roeping lijkt de reikwijdte van het heil met name verbonden te worden met de verantwoordelijkheid van mensen.

De leer van de wedergeboorte enerzijds en de leer van het geloof anderzijds verwoorden verschillende aspecten rond de toepassing van het heil. Bij de leer van de wedergeboorte lijkt de

⁶ Gereformeerde theologen denken verschillend over de vraag of Paulus daadwerkelijk de auteur van de brief aan de Hebrëen is.

⁷ Beide aspecten zijn van belang met het oog op de prediking. Zie A. Baars, *Bene meritis: Bundel met kritische beschouwingen over kerk, prediking, pastoraat en liturgie* (Apeldoorn: De Banier, 2014), 80-85.

nadruk vooral te liggen op het soevereine handelen van God, terwijl de leer van het geloof met name verbonden lijkt te worden met de verantwoordelijkheid van mensen.

Worstelingen in het pastoraat met betrekking tot de vraag of God mijn persoonlijk behoud op het oog heeft en worstelingen in het pastoraat met betrekking tot de vraag hoe ik persoonlijk deel krijg aan de zaligheid lijken daarom ten diepste voort te komen uit een zekere mate van spanning die wordt ervaren tussen de soevereiniteit van God enerzijds en de verantwoordelijkheid van mensen anderzijds.

Hoe kan de soevereiniteit van God samengaan met de verantwoordelijkheid van mensen? Hoe kan de leer van de verkiezing samengaan met de leer van de roeping? Hoe kan de leer van de wedergeboorte samengaan met de leer van het geloof? In hoeverre is er sprake van een tegenstelling? Een nadere verkenning rond deze thematiek is wenselijk, zeker met het oog op de eerdergenoemde pastorale vragen.

1.4 Verborgen en geopenbaarde dingen

Door middel van de Bijbel openbaart God Zich aan mensen. Veel dingen blijven echter voor hen verborgen. God heeft niet alles bekendgemaakt. Er is onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen.

In de Bijbel wordt dit onderscheid concreet door Mozes benoemd. Hij roept het volk van Israël aan het eind van zijn leven namelijk op het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen in acht te nemen. In Deuteronomium 29 vers 29 lezen we: "De verborgen dingen zijn voor de Heere, onze God, maar de geopenbaarde zijn voor ons en onze kinderen." Mozes maakt duidelijk dat het niet om het even is op welke manier we met het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen omgaan. Hij wijst erop dat de verborgen dingen ten diepste niet voor ons bestemd zijn en zegt met nadruk dat we ons moeten richten op de geopenbaarde dingen. Het op een niet juiste manier gebruiken van dit onderscheid kan schadelijke gevolgen hebben, zo lijkt Mozes te zeggen.

Een vraag in het verband van dit inleidende hoofdstuk zou kunnen zijn in hoeverre het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen ook van toepassing is op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid. In hoeverre is er een verband tussen de soevereiniteit van God en de verborgen dingen? In hoeverre is er een verband tussen de verantwoordelijkheid van mensen en de geopenbaarde dingen? Of heeft het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen weinig te maken met de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid?

1.5 Opzet onderzoek

De thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid zal worden onderzocht met het oog op het pastoraat in de gereformeerde gezindte. De gereformeerde gezindte voelt zich in sterke mate verbonden met de Reformatie, de Nadere Reformatie en het Puritanisme. Het onderzoek zal zich dan ook richten op de opvattingen vanuit deze theologische stromingen. Hoewel er overeenkomsten zijn tussen deze stromingen, zijn er ook vaak eigen accenten, die onder meer afhankelijk zijn van de theologische en kerkelijke contexten van deze stromingen.

In dit onderzoek zal de thematiek van de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van mensen worden bestudeerd aan de hand van de opvattingen van belangrijke vertegenwoordigers van de genoemde stromingen. Vanuit de stroming van de Reformatie zullen de opvattingen van Johannes Calvijn worden bekeken. Als het gaat om de stroming van de Nadere Reformatie zal kennisgenomen worden van de opvattingen van Wilhelmus à Brakel. Bij het Puritanisme zullen de opvattingen van Thomas Boston onder de loep worden genomen.⁸

Het onderzoek richt zich op de opvattingen van de genoemde theologen rond de onderwerpen verkiezing, roeping, wedergeboorte en geloof. Deze onderwerpen bewegen zich op het terrein van de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van mensen. De opvattingen van elk van deze theologen met betrekking tot de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof zullen naar verwachting een goed beeld geven van de visie op en de verwoording van de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van mensen.

Het primaire onderzoeksmateriaal zal beperkt worden tot enkele standaardwerken van de genoemde theologen. Om de opvattingen van Johannes Calvijn helder te krijgen, zal gebruik worden gemaakt van de *Institutie*.⁹ Bij Wilhelmus à Brakel zal de *Redelijke Godsdienst* geraadpleegd worden om duidelijkheid te krijgen over zijn opvattingen rond de genoemde onderwerpen.¹⁰ Om een goed zicht te hebben op de visie van Thomas Boston¹¹ met betrekking tot deze thematiek zullen zowel *De viervoudige staat* als *Het genadeverbond* worden bestudeerd.

⁸ À Brakel (1635-1711) en Boston (1676-1732) leefden voor een deel gelijktijdig. Door de kerkelijke situatie in Engeland is een deel van de puriteinen naar Nederland gevlucht, waar ze onder meer onder het gehoor van À Brakel kwamen. Zie W.J. op 't Hof, *Het gereformeerd piëtisme* (Houten: Den Hertog, 2005), 45.

⁹ Calvijn (1509-1564) schreef verschillende edities van de *Institutie*. Zie Wulfert de Greef, *Johannes Calvijn: Zijn werk en geschriften*, 2^e ed. (Kampen: Kok, 2006), 254-265. Bij deze scriptie wordt gebruikgemaakt van de laatste editie (1559).

¹⁰ Vanwege het praktische en pastorale karakter van dit werk vindt het volgens Willem J. van Asselt en Paul A.H.M. Abels nog steeds veel lezers binnen de gereformeerde gezindte. Zie Herman J. Selderhuis e.a., *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, 2e ed. (Kampen: Kok, 2010), 479.

¹¹ Boston was één van de zogenaamde *Marrow Men*. Over *The Marrow Controversy*, zie Edward Fisher, *Het merg van het Evangelie: Met aantekeningen van Thomas Boston*, vert. H. Folmer en J. Valk (Kampen: Brevier, 2015), 15-35.

Na dit eerste en inleidende hoofdstuk zullen drie hoofdstukken worden besteed aan de opvattingen van respectievelijk Johannes Calvijn, Wilhelmus à Brakel en Thomas Boston. In elk van deze hoofdstukken wordt achtereenvolgens van de betreffende theoloog de visie op verkiezing, roeping, wedergeboorte en geloof weergegeven. In hoofdstuk 5 zullen deze opvattingen worden geanalyseerd. Bij elke theoloog gaat het dan om een analyse van het spreken over verkiezing en roeping enerzijds en een analyse van het spreken over wedergeboorte en geloof anderzijds. Aan de hand van deze analyses zal vervolgens ook een analyse worden gemaakt van het spreken over soevereiniteit en verantwoordelijkheid en een analyse van het spreken over verborgen en geopenbaarde dingen. In hoofdstuk 6 zal het onderzoek worden afgerond met de conclusies en de aanbevelingen.

Het doel van het onderzoek is tweeledig. Enerzijds wil het onderzoek helder maken welke visie Johannes Calvijn, Wilhelmus à Brakel en Thomas Boston hebben op de thematiek van de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van mensen en hoe ze die visie verwoorden. Anderzijds wil het onderzoek helder maken welke rol het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen in dit verband speelt.

De centrale vraag in dit onderzoek luidt dan ook als volgt: "Wat is de visie van Johannes Calvijn, Wilhelmus à Brakel en Thomas Boston op de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van mensen in de leer van de verkiezing, de roeping, de wedergeboorte en het geloof en in hoeverre is er een verband met het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen?"

In algemene zin zijn er drie hoofdrichtingen denkbaar als het gaat om de uitkomsten van het onderzoek. Daarbij is het van belang te beseffen dat de richting van de uitkomst niet bij elke theoloog in het onderzoek hetzelfde hoeft te zijn en dat de uitkomsten wellicht genuanceerder liggen dan zoals verwoordt in één van deze hoofdrichtingen. Ten eerste is het mogelijk dat de soevereiniteit van God zodanig wordt weergegeven dat de verantwoordelijkheid van mensen wat meer op de achtergrond komt te staan. Dit zou bijvoorbeeld kunnen blijken uit het feit dat de roeping ondergeschikt wordt gezien aan de verkiezing en dat het geloof ondergeschikt wordt gezien aan de wedergeboorte. In de tweede plaats is het mogelijk dat juist de verantwoordelijkheid van mensen zodanig wordt weergegeven dat de soevereiniteit van God wat meer op de achtergrond komt te staan. Dat zou kunnen blijken uit het feit dat de verkiezing ondergeschikt wordt gezien aan de roeping en dat de wedergeboorte ondergeschikt wordt gezien aan het geloof. Een derde richting zou een uitkomst kunnen zijn, waarbij de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van mensen naast elkaar blijven staan. Dat zou kunnen blijken uit het feit dat zowel verkiezing en roeping als wedergeboorte en geloof als gelijkwaardig worden gezien.

Het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen speelt bij de eerste twee hiervoor weergegeven hoofdrichtingen waarschijnlijk een kleine rol. Bij de derde hoofdrichting speelt het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen mogelijk een grotere rol en kan dit onderscheid wellicht ook helpend zijn in de zoektocht naar het juiste spreken over soevereiniteit en verantwoordelijkheid.

1.6 Recent relevant academisch onderzoek

Recente publicaties laten zien dat de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid vaker onderwerp van onderzoek is geweest. De theologen Richard A. Muller en Pieter L. Rouwendal hebben een belangrijk deel van dit recente onderzoek voor hun rekening genomen.

Muller heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de verhouding tussen Calvijn en de gereformeerde traditie. Zo heeft hij bijvoorbeeld gepubliceerd over allerlei aspecten rond het werk van Christus en de orde van het heil.¹² Al eerder schreef hij meer specifiek over de christologie en de leer van de verkiezing.¹³ Enkele jaren geleden verscheen zijn publicatie rond de thematiek van de goddelijke soevereiniteit en de menselijke verantwoordelijkheid.¹⁴ Ook de vier delen van de *Post-Reformation Reformed Dogmatics* mogen in dit verband niet onvermeld blijven.¹⁵

Een belangrijk aspect in het kader van het onderwerp van deze scriptie betreft de opvatting van Muller over de verhouding tussen Calvijn en de gereformeerde traditie met betrekking tot de gereformeerde scholastiek. Het is relevant om helder te hebben wat de relatie is tussen Calvijn en de scholastieke methode. Veel theologen zijn de opvatting toegedaan dat de theologie van de orthodoxie, de periode na de reformatie, in scherp contrast staat met de theologie van de reformatie. Door het gebruik van de scholastieke methode hebben de theologen van de orthodoxie in feite een breuk met de reformatie veroorzaakt. De aanhangers van deze zogenaamde discontinuïteitstheorie zien bij de orthodoxie een terugval naar de middeleeuwse

¹² Zie Richard A. Muller, *Calvin and the Reformed Tradition: On the Work of Christ and the Order of Salvation* (Grand Rapids: Baker Academic, 2012).

¹³ Zie Richard A. Muller, *Christ and the Decree: Christology and Predestination in Reformed Theology from Calvin to Perkins* (Grand Rapids: Baker Academic, 2008).

¹⁴ Zie Richard A. Muller, *Divine Will and Human Choice: Freedom, Contingency, and Necessity in Early Modern Reformed Thought* (Grand Rapids: Baker Academic, 2017).

¹⁵ Zie Richard A. Muller, *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 1: Prolegomena to Theology* (Grand Rapids: Baker Academic, 2003); Richard A. Muller, *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 2: Holy Scripture: The Cognitive Foundation of Theology* (Grand Rapids: Baker Academic, 2003); Richard A. Muller, *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 3: The Divine Essence and Attributes* (Grand Rapids: Baker Academic, 2003); Richard A. Muller, *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 4: The Trinity of God* (Grand Rapids: Baker Academic, 2003).

scholastieke theologie.¹⁶ De aanhangers van de continuïteitstheorie wijzen deze scherpe breuk af en leggen de nadruk op de voortgaande ontwikkeling binnen de theologiegeschiedenis. Muller voert een pleidooi voor deze continuïteitstheorie en interpreteert de gereformeerde scholastiek niet als een inhoudelijk verschijnsel, maar als een methodische werkwijze.¹⁷

Calvijn had een afkeer van de middeleeuwse scholastieke theologie, die hij betitelde als een duivelse kunst om te twisten. Hij laakt het in deze theologie dat men wil onderzoeken wat God niet aan ons heeft geopenbaard.¹⁸ Muller wijst erop dat het zeer waarschijnlijk is dat Calvijn met zijn kritiek niet de middeleeuwse scholastiek in het algemeen op het oog had, maar vooral afstand nam van de scholastiek van de theologen van de Parijse universiteit de Sorbonne. Calvijn heeft, ondanks zijn kritiek op sommige scholastieke onderscheidingen, op andere momenten andere scholastieke onderscheidingen zonder commentaar overgenomen. Muller concludeert dan ook dat het gerechtvaardigd is te stellen dat de scholastieke vorm van theologiebeoefening van meet af aan een plaats heeft gehad binnen de reformatorische theologie.¹⁹ Hij benadrukt dat er wel een ontwikkeling heeft plaatsgevonden in de theologiegeschiedenis binnen de periode van de orthodoxie. De scholastiek nam steeds fijnere vormen aan. Er werden echter geen nieuwe systemen ontworpen, maar men bouwde voort op wat eerder was aangereikt.²⁰

Rouwendal heeft zich intensief beziggehouden met de vraag hoe de leer van de verkiezing kan samengaan met de leer van de uitwendige roeping. Hij promoveerde op een onderzoek naar de opvattingen van enkele theologen uit Genève, waaronder Calvijn.²¹ In het inleidende hoofdstuk van zijn proefschrift geeft Rouwendal aan dat Muller van mening is dat, hoewel de leer van de verkiezing belangrijk is in de gereformeerde theologie, het niet een centraal en allesoverheersend thema is.²² In zijn onderzoek naar de opvattingen van Calvijn heeft Rouwendal zich onder meer gericht op de mogelijke invloed van de leer van de verkiezing op de leer van de roeping en de leer van het geloof.²³

Calvijns denken over verkiezing en roeping kan volgens Rouwendal worden gevisualiseerd in drie concentrische cirkels, te weten die van de wereld, de zichtbare kerk (het verbond) en de onzichtbare kerk (de ware gelovigen). De leer van een tweevoudige roeping hangt bij Calvijn nauw

¹⁶ W.J. van Asselt e.a., *Inleiding in de gereformeerde scholastiek* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1998), 25.

¹⁷ Asselt, *Inleiding in de gereformeerde scholastiek*, 26.

¹⁸ Willem Balke, Jan. C. Klok en Willem van 't Spijker, *Johannes Calvijn: Zijn leven, zijn werk* (Kampen: Kok, 2008), 317.

¹⁹ Asselt, *Inleiding in de gereformeerde scholastiek*, 74.

²⁰ Asselt, *Inleiding in de gereformeerde scholastiek*, 115.

²¹ Pieter L. Rouwendal, *Predestination and Preaching in Genevan Theology from Calvin to Pictet* (Kampen: Summum Academic, 2017).

²² Rouwendal, *Predestination and Preaching*, 4.

²³ Rouwendal, *Predestination and Preaching*, 12.

samen met deze cirkels. De uitwendige roeping, die gebaseerd is op een algemene verkiezing, wordt met name gehoord binnen de muren van de zichtbare kerk. Degenen die buiten de zichtbare kerk leven, worden uitgenodigd zich bij de kerk te voegen. De inwendige roeping, die het gevolg is van een bijzondere verkiezing, komt tot stand door de Heilige Geest, die werkt in de harten van de uitverkorenen, zodat zij de oproep van geloof en bekering gehoorzamen. Deze manier van denken van Calvijn laat volgens Rouwendal zien dat het verband tussen verkiezing en (uitwendige) roeping niet anders is dan het verband tussen verkiezing en (zichtbare) kerk. Hij concludeert dat de leer van de verkiezing bij Calvijn niet eenzijdig van invloed is op zijn leer van de roeping, hoewel beiden onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn.²⁴

Rouwendal benadrukt dat de leer van de verkiezing bij Calvijn niet van invloed is geweest op zijn leer van de verzoening. Calvijn leerde dat het offer van Christus genoegzaam is voor allen, hoewel het alleen effectief is voor de uitverkorenen. Volgens Rouwendal is de leer van de verkiezing bij Calvijn ook niet van invloed geweest op de leer van het geloof. Calvijn riep namelijk alle mensen op te erkennen dat God welwillend jegens hen is. Op dit punt is er wel enige spanning in de theologie van Calvijn, omdat hij op andere plaatsen aangeeft dat God alleen welwillend is jegens de uitverkorenen.²⁵

Het onderzoek dat aan deze scriptie ten grondslag ligt, is een aanvulling op het hiervoor weergegeven recente onderzoek. De voortgaande ontwikkeling binnen de theologiegeschiedenis zal in dit onderzoek uitgangspunt zijn. Bovendien zal de gereformeerde scholastiek in dit onderzoek niet gezien worden als een inhoudelijk verschijnsel, maar als een methodische werkwijze.

²⁴ Rouwendal, *Predestination and Preaching*, 60.

²⁵ Rouwendal, *Predestination and Preaching*, 61.

2. Johannes Calvijn

2.1 Inleiding

Johannes Calvijn schrijft over de verkiezing, de roeping, de wedergeboorte en het geloof in de *Institutie*. Wat is zijn visie op deze onderwerpen? Op welke manier verwoordt hij zijn visie? Hoe raakt zijn visie de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid? Welke rol speelt het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen daarbij?

2.2 Historische context

Calvijn werd geboren in het jaar 1509. Maarten Luther en Huldrych Zwingli waren op dat moment beiden 25 jaar oud. In de jaren 1535 en 1536, toen de door Luther en Zwingli ingezette beweging steeds vastere vormen begon aan te nemen, trad Calvijn in de publiciteit. Hij werd een reformator van de tweede generatie.¹

De kerkelijke situatie was inmiddels op allerlei manieren grondig aan het veranderen. Maarten Luther had al bijna twintig jaar strijd gevoerd voor de vrijheid van het Evangelie, onder andere tegen de pausen van Rome, de Duitse keizer Karel V, het humanisme en het spiritualisme. In heel Europa lieten de wederdopers inmiddels krachtig van zich horen.²

De politieke verhoudingen in Europa zijn van belang gebleken voor de kerkelijke ontwikkelingen in de 16^e eeuw. Keizer Karel V was een sterke vorst en leek op sommige plaatsen absolute macht te hebben. In Duitsland was dit echter juist niet het geval. Dat had een positief effect op de uitbreiding van de reformatie. Koning Frans I van Frankrijk stond eerst open voor het humanisme en de renaissance, maar dat leidde niet tot een soepele houding tegenover diepgaande religieuze veranderingen. In Engeland ontstond een beweging 'los van Rome', die uiteindelijk leidde tot de instelling van de Anglicaanse kerk. Toen Eduard VI koning werd in Engeland vond er onder aartsbisschop Thomas Cranmer een voorzichtige theologische verschuiving plaats in de richting van de reformatie.³

In het reformatorische Basel schreef Calvijn in het Latijn zijn *Institutio religionis christianae*. De eerste druk had een omvang van 514 bladzijden en is te beschouwen als een soort catechismus, een theologisch handboek in wording. Het is echter meer dan een studieboek, namelijk een apologie. Calvijn voorzag het werk van een voorrede, die bestemd was voor de Franse koning Frans

¹ Harm Veldman, *Wie is wie in de Reformatie: 80 reformatoren m/v* (Kampen: Brevier, 2016), 184.

² Veldman, *Wie is wie in de Reformatie*, 185.

³ Veldman, *Wie is wie in de Reformatie*, 186.

I. Deze voorrede bevat een heldere verdediging van het christelijke, gereformeerde geloof tegenover één van de machtigste vorsten van Europa in de 16e eeuw. De koning van Frankrijk heeft zich er echter niet door laten gezeggen. De repressie ging onverminderd door.⁴

2.3 Verkiezing

Calvijn behandelt de leer van de verkiezing in het derde boek van de *Institutie*. Hij geeft een brede uiteenzetting over de verkiezing, waarbij allerlei aspecten de revue passeren. Calvijn spreekt eerst over de noodzaak van de verkiezing. Hij wijst erop dat de verkiezing ons laat zien dat de zaligheid alleen het gevolg is van Gods genade en ontferming. Als er geen verkiezing was, zou genade geen genade zijn en was de zaligheid niet enkel en alleen het gevolg van Gods ontferming. Er is niets zo effectief om ons voor God te verootmoedigen als de leer van de verkiezing, aldus Calvijn.⁵

Als het gaat om de vraag hoe we moeten omgaan met de verkiezing, wijst Calvijn erop dat we voor twee kanten moeten waken. Allereerst zijn er mensen die precies willen weten hoe de leer van de verkiezing in elkaar zit. Voor hen is het belangrijk te beseffen dat we voor de leer van de verkiezing alleen te rade mogen gaan bij de Bijbel. Als we de grenzen van de Bijbel overgaan, komen we in het duister terecht, aldus Calvijn.⁶

Tegelijkertijd zijn er ook mensen die er angstvallig het zwijgen toe doen als het gaat om de verkiezing. Hoewel het op zichzelf goed is om voorzichtig te zijn in het spreken over de verkiezing, is het niet goed om het onderwerp helemaal te mijden. Ook in dit opzicht geldt dat de Bijbel de enige norm is. In de Bijbel wordt, zo zegt Calvijn, enerzijds niets overgeslagen wat nodig en nuttig is om te weten en anderzijds slechts geleerd wat van belang is om te weten.⁷

De leer van de verkiezing is vaak het middelpunt van veel spot en laster. Calvijn wijst erop dat dit bij andere leerstukken niet anders is. De kritische opmerkingen over de leer van de verkiezing zijn niet terecht en kunnen weerlegd worden. We moeten ons dan ook niet schamen voor de verkiezing. We kunnen op dit punt rustig de Bijbel volgen, waarbij we niet onderzoeken wat God verborgen heeft gehouden en niet voorbijgaan aan wat God heeft geopenbaard.⁸

De verkiezing is het eeuwige besluit van God, waarin Hij voor elk mens heeft vastgesteld of het eeuwige leven of de eeuwige vloek zijn deel zal zijn. De verkiezing wordt door God op verschillende manieren zichtbaar gemaakt. Calvijn maakt onderscheid tussen een eerste en een tweede trap van

⁴ Veldman, *Wie is wie in de Reformatie*, 189.

⁵ Johannes Calvinus, *Institutio christianae religionis* (Genevae: Oliva Roberti Stephani, 1559), 335; Johannes Calvijn, *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*, dl. 2, vert. C.A. de Niet (Houten: Den Hertog, 2011), 125.

⁶ Calvinus, *Institutio*, 336; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 127.

⁷ Calvinus, *Institutio*, 336; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 128.

⁸ Calvinus, *Institutio*, 336; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 129.

de verkiezing. De eerste trap betreft de verkiezing van het ene volk ten opzichte van andere volken. Het nageslacht van Abraham en het volk van Israël kregen een bevoorrechte positie in vergelijking met andere volken.⁹ De tweede trap betreft de verkiezing van individuele personen binnen het volk van Israël. Beide trappen benadrukken de onverdiende genade.¹⁰

De individuele verkiezing is van een andere orde dan de meer algemene verkiezing van het nageslacht van Abraham, zo stelt Calvijn. God biedt individuele uitverkorenen niet alleen de zaligheid aan, maar wijst hen de zaligheid ook op een zodanige manier toe dat er geen enkele twijfel meer kan bestaan over de verwerkelijking ervan. Bij de algemene verkiezing van het nageslacht van Abraham krijgt de verkiezing niet altijd ten volle haar beslag, omdat God niet aan iedereen met wie Hij een verbond¹¹ sluit ook de wedergeboorte geeft.¹²

Calvijn geeft aan dat het hele volk van Israël Gods erfdeel wordt genoemd, maar dat velen uit het volk afvallig werden en daarom toch buitenstaanders waren. Paulus maakt onderscheid tussen de kinderen van Abraham naar het vlees en de kinderen van Abraham naar de geest. De verkiezing leidt ertoe dat er alleen voor de geestelijke kinderen van Abraham een uitwerking ter zaligheid is.¹³

Calvijn is zich ervan bewust dat de leer van de verkiezing veel weerstand en tegenspraak oproept. Daarom besteedt hij ook aandacht aan opvattingen over de verkiezing, die in zijn ogen onjuist zijn. Deze opvattingen worden door hem weerlegd. Dit gaat gepaard met een onderbouwing van de leer van de verkiezing vanuit de Schrift.¹⁴

Calvijn bestrijdt de opvatting dat God de verkiezing heeft gebaseerd op Zijn voorwetenschap. Volgens deze opvatting heeft God de mensen uitverkoren van wie Hij voorzag dat ze Zijn genade waardig zouden zijn. Mensen van wie Hij voorzag dat ze zich tot het kwaad en tot de goddeloosheid zouden begeven, heeft Hij daarentegen niet uitverkoren. Calvijn verwijst in zijn betoog naar Paulus die in zijn brieven steeds Gods welbehagen tegenover elke menselijke verdienste plaatst.¹⁵

De kerkvader Augustinus was in zijn vroege leven ook de opvatting toegedaan dat God Zijn genade uitdeelt aan mensen van wie Hij voorzag dat ze er op een goede manier gebruik van zouden maken. Toen Augustinus echter de Schrift beter leerde kennen, schrijft Calvijn, heeft hij deze

⁹ Het oude en nieuwe verbond zijn volgens Calvijn wezenlijk hetzelfde. Het oude verbond geldt evenwel één volk, het nieuwe verbond in Christus de gehele wereld. Zie Johannes Calvijn, *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*, dl. 1, vert. C.A. de Niet (Houten: Den Hertog, 2011), 420-455.

¹⁰ Calvinus, *Institutio*, 338; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 133.

¹¹ Calvijn geeft in de *Institutie* geen uitgebreide weergave van zijn visie op het verbond. Zie C. Graafland, *Van Calvijn tot Comrie: Oorsprong en ontwikkeling van de leer van het verbond in het Gereformeerd Protestantisme*, dl. 1 (Zoetermeer: Boekencentrum, 1992), 73.

¹² Calvinus, *Institutio*, 338; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 134.

¹³ Calvinus, *Institutio*, 339; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 135.

¹⁴ Calvinus, *Institutio*, 339; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 136.

¹⁵ Calvinus, *Institutio*, 340; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 138.

opvatting onmiddellijk herroepen. Gedurende de rest van zijn leven bestreed hij onder andere de Pelagianen, die aan deze opvatting bleven vasthouden.¹⁶

Thomas van Aquino was volgens Calvijn eveneens de overtuiging toegedaan dat God mensen verkiest op grond van Zijn voorwetenschap. Om het genadekarakter van de verkiezing in stand te houden, voegde hij eraan toe dat het verdienen een genadegave van God is. Calvijn noemt dit een subtiel slimmigheidje van Thomas, en pareert deze opvatting. Calvijn is van mening dat de verkiezing tot de genade ondergeschikt is aan de verkiezing tot het eeuwige leven. Hij bedoelt hiermee dat God mensen genade wil geven, omdat Hij hen het eeuwige leven wil geven. In de opvatting van Thomas, zo zegt Calvijn, wil God mensen het eeuwige leven geven, omdat hij hen de genade wil geven, waarmee ze zich het eeuwige leven waardig kunnen maken.¹⁷ Calvijn verwerpt deze manier van denken.¹⁸

Calvijn betoogt dat ook de verwerping slechts gebaseerd is op Gods wil. Zo heeft God Ezau bijvoorbeeld niet verworpen vanwege zijn zonden, maar omdat Hij Ezau wilde verwerpen. Paulus schrijft dat God verhardt wie Hij wil. Calvijn schrijft dat het doel van de verwerping, net als bij de verkiezing, de verheerlijking van God is.¹⁹

Met een beroep op Paulus verwerpt Calvijn de gedachte van sommigen dat er wel een verkiezing is, maar geen verwerping. Ook de gedachte dat God een tiran zou zijn als hij mensen verwerpt, wordt door Calvijn weerlegd. Gods verwerpt mensen, omdat Hij het wil. Gods wil zelf heeft echter geen oorzaak. Gods wil is ook de hoogste norm voor wat rechtvaardig is, schrijft Calvijn. Alles wat God wil is rechtvaardig, omdat Hij het wil. Mensen die God onrechtvaardig vinden omdat hij mensen verwerpt, moeten beseffen dat hun zondige aard alleen al voldoende voor God is om hen te verwerpen.²⁰

Het feit dat Gods wil de oorzaak is van de verwerping mag er niet toe leiden dat we God beschuldigen. Gods besluiten gaan namelijk altijd schuil achter Zijn gerechtigheid. Het behoort tot Zijn diepste natuur dat Hij de rechtvaardigheid liefheeft en dat Hij afkerig is van onrechtvaardigheid. Ons zwakke menselijke verstand is niet in staat om de verwerping te

¹⁶ Calvinus, *Institutio*, 343; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 145.

¹⁷ De opvatting van Thomas van Aquino is genuanceerder dan Calvijn hier doet vermoeden. Thomas zag Gods wil als enige oorzaak van de verkiezing, maar wilde de verkiezing evenwel verbinden aan Gods voorwetenschap, vanwege Zijn alwetendheid. Veel theologen in de middeleeuwen laten 'verkiezing tot het eeuwige leven' en 'verkiezing tot de genade' samengaan. Zie C. Friethoff, *De predestinatie-leer van Thomas en Calvijn* (Zwolle: Waanders, 1925).

¹⁸ Calvinus, *Institutio*, 343; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 147.

¹⁹ Calvinus, *Institutio*, 345; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 151.

²⁰ Calvinus, *Institutio*, 346; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 154.

begrijpen.²¹ Het is ongepast om zaken die wij niet kunnen verklaren af te keuren, aldus Calvijn. Het is niet aan ons om van God een verklaring te eisen van iets wat ons verstand te boven gaat. We moeten ons juist verwonderen.²²

Calvijn besteedt ook aandacht aan de gedachte dat de leer van de verkiezing alle verantwoordelijkheid en schuld bij mensen weghaalt. Deze opvatting heeft niet zozeer tot doel dat God de schuld ontvangt, maar wel dat mensen worden vrijgepleit. Als God mensen heeft uitverkoren en verworpen, kunnen deze mensen niet anders handelen dan in overeenstemming met dit besluit van God, zo is de gedachte. Dat betekent dat het kwaad mensen niet kan worden aangerekend. Calvijn gaat op deze gedachte in door te wijzen op God, Die alles omwille van Zichzelf heeft geschapen en Zijn beleid schikt in overeenstemming met Zijn besluiten. Ook de goddelozen zullen door hun ondergang God verheerlijken. Bij Hem rust de beslissing over de zaligheid en de dood. Calvijn wil toegeven dat deze reactie niet voor iedereen afdoende zal zijn.²³

De leer van de verkiezing zou kunnen leiden tot de visie dat er bij God sprake is van 'aanzien des persoons'. Calvijn betoogt dat de Schrift deze opvatting niet ondersteunt. God verkiest niet omdat Hij iets goeds in mensen ziet, maar Hij maakt onderscheid waar geen onderscheid is. Hij verkiest vanwege Zijn eigen goedheid.²⁴

Calvijn wijst erop dat we er goed aan doen de zekerheid van onze verkiezing te zoeken in de tekenen die erop volgen. Er is niets gevaarlijker dan deze zekerheid buiten de gebaande weg te zoeken. We zoeken buiten de gebaande wegen als we proberen in te dringen in de verborgen schatkamers, om erachter te komen wat er in de rechtbank van God ten aanzien van ons bepaald is, aldus Calvijn. We zullen vastlopen in talloze strikken als we de eeuwige raad van God buiten het Woord om willen naspeuren. Christus is de spiegel waarin we onze verkiezing moeten en mogen zien, zonder gevaar te lopen bedrogen te worden.²⁵

2.4 Roeping

Calvijn schrijft in aansluiting op de verkiezing over de roeping. Hij verbindt de roeping aan de verkiezing en zegt dat God door middel van de roeping blijkt geeft van de verkiezing. De roeping is volgens Calvijn dan ook afhankelijk van de verkiezing. Hoewel de uitverkorenen door de verkiezing al tot kinderen van God zijn aangenomen, kunnen ze alleen in het bezit van de zaligheid komen als

²¹ Tijdens de Synode van Dordrecht gebruikten de remonstranten de opvattingen van Calvijn over de verwerping om hun betoog te onderbouwen. Zie W. van 't Spijker e.a., *De Synode van Dordrecht in 1618 en 1619*, 2^e ed. (Houten: Den Hertog, 1994), 118.

²² Calvinus, *Institutio*, 347; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 157.

²³ Calvinus, *Institutio*, 348; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 158.

²⁴ Calvinus, *Institutio*, 349; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 162.

²⁵ Calvinus, *Institutio*, 354; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 174.

ze worden geroepen. Het feit dat de roeping op een directe manier verbonden is met de verkiezing laat zien dat de roeping volledig voortkomt uit de onverdiende ontferming van God.²⁶

De roeping bestaat volgens Calvijn niet alleen uit de prediking van het Woord, maar ook uit de verlichting door de Geest. Calvijn wijst op Jesaja 65 vers 1, waar staat dat God verschijnt aan mensen die niet naar Hem hebben gevraagd. Dat heeft niet alleen betrekking op de heidenen, maar ook op de Joden. Zo werd Abraham geroepen, terwijl hij de afgoden diende. Mensen zijn niet in staat zelf te antwoorden op de roep van God. Zowel joden als heidenen luisterden naar de preek van Paulus en Barnabas. Toch geloofden alleen zij die tot het eeuwige leven waren verordineerd.²⁷

De roeping kan op twee manieren leiden tot een vergissing. Zo kan de mens tot een medewerker van God worden gemaakt, aldus Calvijn. In dat geval bekrachtigt een mens door zijn eigen keuze de verkiezing. De wil van een mens staat daarbij boven het beleid van God. De gave van het geloof wordt in die opvatting wel geschonken, maar het geloof zelf niet. Het geloof is echter volledig een vrucht van de verkiezing. Er zijn ook mensen die de verkiezing laten afhangen van het geloof. In dat geval wordt de verkiezing pas realiteit, op het moment dat een mens gelooft. Deze opvatting is in de ogen van Calvijn eveneens onjuist.²⁸

Calvijn gaat in op de bekende uitspraak van de Heere Jezus uit Mattheüs 22 vers 14, waar staat dat velen geroepen zijn, maar weinigen uitverkoren. Hij betoogt dat deze uitspraak, zeker in het licht van het voorgaande gedeelte, duidelijk maakt dat er twee soorten roeping zijn. De eerste soort is de algemene of uitwendige roeping, waarmee God door middel van de prediking van het Woord iedereen in dezelfde mate tot Zich nodigt.²⁹ Daarnaast is er een bijzondere roeping, waarmee God door middel van Zijn Geest het gepredikte Woord een plaats geeft in het hart van de gelovigen.³⁰

Het bezwaar dat een algemene nodiging en roeping niet samen kan gaan met een particuliere verkiezing, wordt door Calvijn weerlegd. De beloften zijn algemeen van aard. De boodschap van het Evangelie is bestemd voor alle mensen, maar het geloof is een schaars goed, aldus Calvijn. De zaligheid wordt aan alle mensen voorgesteld, maar heeft niet voor iedereen een goede uitwerking. Bij monde van Jesaja maakt God duidelijk dat de beloften van de zaligheid in het bijzonder voor de uitverkorenen bestemd zijn. Paulus leert dat de verkiezing de moeder van het geloof is. Omdat de

²⁶ Calvinus, *Institutio*, 352; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 170.

²⁷ Calvinus, *Institutio*, 353; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 171.

²⁸ Calvinus, *Institutio*, 353; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 172.

²⁹ Volgens B. Kamphuis brengt Calvijn de verkiezing niet te pas en te onpas ter sprake, maar alleen als hij er echt niet omheen kan. Zie William den Boer e.a., *Calvijn gewikt en gewogen: De relevantie van Calvijns theologie voor de 21^e eeuw* (Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2013), 66.

³⁰ Calvinus, *Institutio*, 356; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 178.

verkiezing bijzonder is, kan het geloof niet algemeen zijn.³¹ De prediking van het Evangelie vindt zijn bron in de verkiezing, maar gaat ook uit naar de verworpenen.³²

Het Evangelie omvat de heldere openbaring van de verborgenheid van Christus. Christus was bij de joden in het Oude Testament al bekend, maar is pas ten volle geopenbaard bij Zijn komst naar de aarde. De heerlijkheid van Christus straalt onverhuld in het Evangelie. Calvijn ziet bij Paulus een meer strikte interpretatie van het Evangelie, waar hij ook mee kan instemmen. In dat geval omvat het Evangelie alles wat er aan beloften over de vergeving van zonden³³ in de Schrift te vinden is. Christus heeft met Zijn komst naar de aarde de deur van de hemel voor ons opengezet, aldus Calvijn.³⁴

De Heere had tot aan de komst van Christus naar deze aarde slechts één volk afgezonderd. Het volk van Israël werd Zijn erfdeel. Alleen zij werden met tal van voorrechten onderscheiden ten opzichte van de andere volken. Toen de volheid van de tijd aanbrak en Christus naar deze aarde kwam, is de scheidsmuur omvergehaald, zo zegt Calvijn. De roeping ging vanaf dat moment niet alleen uit naar de joden, maar ook naar de heidenen. Calvijn geeft aan dat dit laat zien hoezeer het Nieuwe Testament het Oude Testament overtreft. Hoewel de roeping van de heidenen door de profeten overduidelijk was aangekondigd, vonden de apostelen het vreemd en ongewoon om aan deze roeping gestalte te geven. Het leek alsof God ineens van plan veranderd was, aldus Calvijn. Paulus noemt de roeping van de heidenen daarom niet zonder reden een mysterie.³⁵

De roeping krijgt gestalte in de prediking van het Evangelie. Om de prediking van het Evangelie te laten groeien en bloeien, zo schrijft Calvijn, heeft God de prediking als een schat aan de kerk gegeven. De kerk draagt de verantwoordelijkheid om deze schat zorgvuldig te bewaren. God wil Zijn kinderen vergaderen in de schoot van de kerk. Iedereen die God als Vader heeft, moet de kerk als moeder hebben.³⁶

De taak om de hemelse leer te prediken is toebedeeld aan mensen. Paulus schrijft dat Christus, met het oog daarop, sommigen tot apostelen, anderen tot profeten, sommigen tot evangelisten en anderen tot herders en leraars gegeven heeft. Paulus wijst erop dat het geloof uit het gehoor is. God wil dat er heilige bijeenkomsten worden gehouden.³⁷

³¹ Calvinus, *Institutio*, 344; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 149.

³² Calvinus, *Institutio*, 352; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 169.

³³ Calvijn betoogt elders dat deze beloften verzegeld worden in de Doop. Zie G. Kater, *De kinderdoop bij Calvijn* (Houten: Den Hertog, 2014), 62.

³⁴ Calvinus, *Institutio*, 146; Johannes Calvijn, *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*, dl. 1, vert. C.A. de Niet (Houten: Den Hertog, 2011), 417.

³⁵ Calvinus, *Institutio*, 160; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 453.

³⁶ Calvinus, *Institutio*, 370; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 214.

³⁷ Calvinus, *Institutio*, 372; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 218.

Deze manier van doen heeft een tweeledig nut, zo schrijft Calvijn. Aan de ene kant is het een uitmuntend middel voor God om ons te beproeven en te zien of wij Hem gehoorzaam zijn door naar Zijn dienaren te luisteren alsof Hij Zelf tot ons sprak. Tegelijkertijd draagt God zorg voor onze zwakheid en kiest Hij ervoor ons te lokken door middel van tolken, die op menselijke wijze spreken, en niet door middel van de donder van het Goddelijke spreken, die ons weg zou kunnen jagen.³⁸

Calvijn maakt duidelijk dat Gods kracht niet aan uiterlijke middelen gebonden is, maar dat God ons wel gebonden heeft aan de gewone manier van het ontvangen van onderwijs. Als mensen weigeren zich daaraan te houden, brengen ze zichzelf in allerlei strikken. De overtuiging van sommigen dat het wel voldoende is om voor zichzelf te lezen of mediteren is niets minder dan hoogmoed. Het verachten van de openbare bijeenkomsten en het overbodig vinden van de prediking leidt tot het in de greep komen van verderfelijke dwalingen, aldus Calvijn.³⁹

De uitwerking van de bediening van het Woord is afhankelijk van de Geest, betoogt Calvijn. God belooft vrucht op de prediking door Zijn Geest eraan te verbinden. De uitwerking van de prediking is zowel voor wat betreft het begin als de ontwikkeling ervan het werk van God.⁴⁰

Toen de apostelen werden uitgezonden, kregen ze van de Heere het bevel om het Evangelie te prediken en bovendien allen die geloofden te dopen. Calvijn noemt deze opdracht een heilige, onschendbare en eeuwig geldende wet. Deze wet wordt opgelegd aan allen die de plaats van de apostelen innemen. Paulus noemt hen dienaren van Christus en uitdelers van Gods verborgenheden. De Heere zegt alle predikers aan dat het bloed van hun hand geëist zal worden als er iemand door hun onachtzaamheid in zijn onwetendheid omkomt, aldus Calvijn.⁴¹

2.5 Wedergeboorte

De wedergeboorte is het begin van het geestelijke leven, zo schrijft Calvijn. Hij refereert aan Psalm 100, waar geschreven staat dat wij onszelf niet hebben gemaakt. Uit het verband van deze tekst blijkt dat het hier gaat om de wedergeboorte, aldus Calvijn. De bedoeling van deze tekst is dat een mens uitdrukkelijk van elk aandeel in zijn zaligheid uitgesloten wordt. Calvijn wijst ook op Ezechiël 36, waar God duidelijk maakt dat de menselijke wil geen enkele rol speelt bij het komen tot de zaligheid: "Ik zal u een nieuw hart geven, en zal een nieuwe geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het stenen hart uit uw vlees wegnemen, en zal u een vlezen hart geven." Calvijn betoogt dat

³⁸ Calvinus, *Institutio*, 372; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 219.

³⁹ Calvinus, *Institutio*, 372; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 219.

⁴⁰ Calvinus, *Institutio*, 373; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 221.

⁴¹ Calvinus, *Institutio*, 388; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 258.

een mens geen enkel vermogen heeft tot het goede en dat Gods werk in ons laat zien hoe groot onze armoede is.⁴²

God heeft de ziel van de mens bij de schepping toegerust met verstand, waardoor hij in staat was om goed van kwaad en recht van onrecht te onderscheiden. God verbond de wil van de mens hiermee, die tot taak heeft keuzes te maken, zo zegt Calvijn. De mens had in deze geschapen staat het vermogen om het eeuwige leven te verwerven, als hij dat zou hebben gewild. Adam is alleen gevallen omdat hij dat zelf wilde. Het stond hem vrij te kiezen voor het goede of voor het kwade. Bovendien bezaten zijn verstand en wil de hoogste graad van volkomenheid.⁴³

Door de zondeval heeft de heerschappij van de zonde de mens aan zich gebonden als zijnde haar dienaar, zo betoogt Calvijn. Een mens is daardoor zijn vrijheid kwijt. Calvijn wijst erop dat het van belang is op een goede manier te onderzoeken wat we hier precies onder moeten verstaan. Er bestaat namelijk naar twee kanten toe een gevaar als het verlies van onze vrijheid niet op een juiste manier wordt weergegeven. Enerzijds zou het ertoe kunnen leiden dat een mens zich nergens druk meer over maakt, als wordt gezegd dat hij in zijn geheel niet meer in staat is om de gerechtigheid te beoefenen. Anderzijds mag het niet zo zijn dat aan een mens het minste of geringste wordt toegekend, waarop hij zich zou kunnen beroemen.⁴⁴

Veel filosofen komen volgens Calvijn tot de conclusie dat de rede een mens heel goed kan leiden tot een goed en gelukkig leven. Hoewel ze toegeven dat het een mens soms veel moeite kan kosten om de rede de goede richting op te sturen, beweren ze toch dat deugden en ondeugden uiteindelijk in onze macht zijn. De meeste filosofen houden vast aan de vrijheid van de menselijke wil.⁴⁵

Veel kerkvaders proberen de leer van de Schrift half en half op één lijn te brengen met de inzichten van de wijsbegeerte, zo schrijft Calvijn. Chrysostomus was bijvoorbeeld de opvatting toegedaan dat God ons een vrije wil om te kiezen heeft gegeven, omdat Hij het goede en het kwade in onze macht heeft gesteld. Volgens Chrysostomus is niet alles van Gods hulp afhankelijk, maar moeten wij er ook zelf iets aan doen.⁴⁶

Augustinus noemt de wil 'onvrij'. De menselijke natuur is volgens Augustinus de vrijheid kwijtgeraakt vanaf het moment dat de wil werd overwonnen door de zonde waarin hij gevallen was, zo beschrijft Calvijn. Augustinus is van opvatting dat de mens een zeer krachtige vrije wil gekregen heeft toen hij werd geschapen, maar dat hij door te zondigen de vrije wil is kwijtgeraakt.⁴⁷

⁴² Calvinus, *Institutio*, 97; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 296.

⁴³ Calvinus, *Institutio*, 59; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 201.

⁴⁴ Calvinus, *Institutio*, 81; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 256.

⁴⁵ Calvinus, *Institutio*, 82; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 258.

⁴⁶ Calvinus, *Institutio*, 82; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 259.

⁴⁷ Calvinus, *Institutio*, 84; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 264.

Calvijn betoogt dat de leer van de vrije wil het gevaar in zich heeft God van Zijn eer te beroven. Een mens kan zich verliezen in een ongefundeerd vertrouwen in zichzelf. De eer van God wordt dan overgebracht op een mens en daardoor maakt hij zich schuldig aan heiligschennis, zo zegt Calvijn. Wij mogen ons niet verlaten op onze eigen krachten, ook al hebben wij daar geringe gedachten over. Gods zegeningen worden alleen ontvangen door hen die wegwijnen in het besef van hun armoede. Ootmoed is de belangrijkste regel voor de christelijke godsdienst. Hoe zwakker wij in onszelf zijn, hoe meer de Heere ons ondersteunt.⁴⁸

Calvijn maakt onderscheid tussen de natuurlijke en de bovennatuurlijke of geestelijke gaven. Hij betoogt, in lijn met Augustinus, dat de bovennatuurlijke gaven door de zonde vernietigd zijn. De natuurlijke gaven daarentegen zijn bedorven. Een mens heeft van zijn rede nog genoeg over om hem te kunnen onderscheiden van de redeloze dieren. Toen de mens zich buiten het koninkrijk van God heeft geplaatst, is hij de geestelijke gaven kwijtgeraakt. Dat betekent dat in een mens niets meer te vinden is, waarmee hij zich kan begeven in het spoor naar het gelukzalige leven. Een mens krijgt dit pas terug door de genade van de wedergeboorte.⁴⁹

Mensen zijn geestelijk gezien blind, maar verkeren in de roes dat ze veel inzicht hebben. Johannes zegt dat het licht in de duisternis schijnt, maar dat het door de duisternis niet begrepen wordt. Door de duisternis zijn wij eens en voorgoed elk vermogen om geestelijke zaken te begrijpen kwijt, aldus Calvijn. Het is dan ook niet voor niets dat Johannes zegt dat de gelovigen uit God geboren zijn. Elke kennis die mensen van God hebben komt voort uit het eigen werk van God. Zonder het licht van de Geest is alles duister. Paulus wijst op de noodzaak van de verlichte ogen van het verstand.⁵⁰

Het maken van een keuze valt niet zozeer onder het verstand, maar veelmeer onder de wil. Calvijn betoogt dat de opvatting dat alle mensen door een natuurlijke ingeving naar het goede streven, niet verbonden mag worden met de vrije wil. Wel zou gesproken kunnen worden van een natuurlijke neiging. Hoewel een mens bijvoorbeeld de eeuwige gelukzaligheid kan begeren, zal niemand ernaar jagen zonder dat de Geest hem daartoe heeft aangespoord. Zonder de Heilige Geest kan onze wil het goede niet begeren. Paulus wijst erop dat hiervoor wedergeboorte nodig is.⁵¹

Door de zondeval is de natuur van de mens zo verdorven geworden, dat er een totale vernieuwing nodig is van zijn verstand en wil. Christus zegt dat alles wat uit vlees geboren is, vlees is. Volgens Calvijn bewijst Hij daarmee dat een mens een beklagenswaardig wezen is en dat een

⁴⁸ Calvinus, *Institutio*, 86; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 268.

⁴⁹ Calvinus, *Institutio*, 86; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 269.

⁵⁰ Calvinus, *Institutio*, 90; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 278.

⁵¹ Calvinus, *Institutio*, 93; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 285.

mens wederom geboren moet worden. Paulus zegt dat een mens verdorven is door misleidende begeerten. De genade van Christus is het enige middel waardoor wij van onze blindheid en de verkeerde gevolgen daarvan, verlost kunnen worden. De woorden van Paulus in Romeinen 3 vormen een belangrijk bewijs voor de verdorvenheid van een mens.⁵²

Calvijn besteedt aandacht aan het feit dat er in alle eeuwen mensen zijn geweest die zich hebben toegelegd op een zuivere levenswandel. Hij wijst erop dat het een genade van God is dat de verdorvenheid van mensen soms beteugeld wordt, maar dat dit niet wil zeggen dat hun wezen ook gezuiverd is. Het is belangrijk om onderscheid te maken tussen de algemene gaven van de natuur en de bijzondere gaven van God.⁵³

De wil zit gevangen in de slavernij van de zonde. Het is niet mogelijk voor de wil om zich ten goede te bewegen en al helemaal niet om zich op het goede toe te leggen. De wil van een mens is niet meer vrij en wordt noodzakelijk tot het kwade getrokken. Calvijn wijst erop dat het belangrijk is te beseffen dat een mens wel noodzakelijk zondigt, maar niet gedwongen. De zonde komt namelijk tot stand door de werking van de eigen begeerte van een mens en niet doordat hij ervan buitenaf toe gedwongen wordt.⁵⁴

De totale verdorvenheid van een mens kan alleen worden opgelost door Gods genade. De verlossing is geheel en al Gods werk, zo schrijft Calvijn. Er is bij de verlossing geen sprake van een meewerken door de mens. Wel kan gesteld worden dat de genade van God de wil zodanig bewerkt dat de wil gaan willen wat God wil. De genade gaat echter altijd voorop, aldus Calvijn.⁵⁵

2.6 Geloof

God schrijft ons in de Wet voor wat we moeten doen, maar door de zonde zijn mensen niet meer in staat de eisen van de Wet te vervullen. Christus openbaart Zich als de Verlosser. De hemelse Vader wil ons hulp zenden, zo schrijft Calvijn, maar dan moeten wij deze barmhartigheid wel met een vast geloof aangrijpen. Het geloof is onmisbaar tot de zaligheid. Door het geloof worden zondaren tot kinderen van God aangenomen en komen ze in het bezit van het hemelse koninkrijk. Er zijn allerlei onjuiste opvattingen over het geloof. Daarom hecht Calvijn eraan uitgebreid in te gaan op de juiste betekenis van het ware geloof.⁵⁶

Het geloof is volgens Calvijn niet gelegen in onwetendheid, zoals de roomse kerk leert, maar in de kennis van God en van Christus. Het geloof rust op deze kennis. Dat neemt niet weg dat het

⁵² Calvinus, *Institutio*, 94; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 288.

⁵³ Calvinus, *Institutio*, 95; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 291.

⁵⁴ Calvinus, *Institutio*, 96; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 293.

⁵⁵ Calvinus, *Institutio*, 97; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 297.

⁵⁶ Calvinus, *Institutio*, 190; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 530.

geloof last blijft houden van onkunde en ongelooft, omdat veel dingen voor ons verborgen zijn en we bovendien omgeven worden door nevels van dwalingen, aldus Calvijn.⁵⁷

Het geloof is onlosmakelijk verbonden met het Woord van God. Het ware kennen van Christus komt tot stand als we Hem aannemen, zoals Hij door de Vader wordt voorgesteld in het gewaad van Zijn Evangelie, zo schrijft Calvijn. Het doel van de roep in het Woord is dat wij geloven. Het Woord is de basis waarop het geloof rust en waardoor het geloof gedragen wordt. Als het geloof afwijkt van het Woord zal het geen standhouden. Het Woord is als een spiegel, waarin het geloof God kan aanschouwen, aldus Calvijn.⁵⁸

In het hart van mensen wordt niet bij alles wat God zegt zomaar het geloof opgewekt, beschrijft Calvijn. God sprak bijvoorbeeld tot Adam dat hij de dood zou sterven. Deze woorden brengen het geloof eerder aan het wankelen dan dat zij een grondslag voor het geloof vormen. Hoewel het de plicht van het geloof is om in te stemmen met Gods waarheid, wanneer, wat en hoe Hij ook spreekt, toch is het de vraag wat het geloof in het Woord van de Heere vindt om erop te steunen en te rusten. Het geloof vindt alleen rust in de belofte van genade, waarmee God ons betuigt dat Hij een barmhartige en genadige Vader is.⁵⁹ Het geloof is dan ook een vaste en stellige kennis van Gods goedgunstigheid tegenover ons, die in het Woord wordt geopenbaard en door de Heilige Geest in ons hart wordt verzegeld.⁶⁰

Het geloof is méér dan alleen een toestemmen van de waarheid van het Woord van God. Het meest duidelijke kenmerk van een waar geloof is dat een waar geloof Christus aangrijpt, zoals Hij door de Vader aan ons wordt voorgesteld, zegt Calvijn. Geloof en een vrome gezindheid zijn niet van elkaar los te maken. Een geloof dat alleen gepaard gaat met een uiterlijke gehoorzaamheid is niet een waar geloof. Het Woord dringt dan niet door tot het hart en het geloof is een nagemaakt geloof.⁶¹

Het is onmogelijk dat de verworpenen een waar geloof bezitten, ook al kan het geloof van de verworpenen lijken op een waar geloof. De verworpenen kunnen een voorbijgaand en tijdelijk geloof ontvangen, maar zullen nooit komen tot het geloofsvertrouwen dat 'Abba, Vader!' uitroept. Verworpenen krijgen volgens Calvijn ook nooit meer dan een onduidelijke indruk van de genade. Ze kunnen de gave van de verzoening aanvaarden, maar hebben een onvoldoende helder begrip ervan. Het geloof van de verworpenen heeft, in tegenstelling tot dat van de uitverkorenen, geen

⁵⁷ Calvinus, *Institutio*, 191; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 532.

⁵⁸ Calvinus, *Institutio*, 192; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 535.

⁵⁹ Voor een uitgebreidere studie over de opvattingen van Calvijn met betrekking tot de beloften, zie M. van Campen, *Leven uit Gods beloften: Een centraal thema bij Johannes Calvijn* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1988).

⁶⁰ Calvinus, *Institutio*, 193; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 537.

⁶¹ Calvinus, *Institutio*, 194; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 540.

levende wortel. Het gevoel van Gods liefde verdwijnt bij de tijdgelovigen. Het algemene geloof, zoals Calvijn het noemt, kan verdwijnen. Christus riep Zijn discipelen niet voor niets op om in Zijn Woord te blijven, zodat ze werkelijk Zijn discipelen zouden zijn.⁶²

Het geloof is een vorm van kennen. Het is echter een ander kennen dan het kennen van dingen die onder de menselijke waarneming vallen, betoogt Calvijn. Het verstand van een mens moet boven zichzelf uitstijgen. Bij deze vorm van kennen zal het verstand niet alles ten volle begrijpen, maar er toch van overtuigd zijn. Geloofskennis is een vaste en stellige kennis en daarom ook een sterke en standvastige overtuiging. Het geloof stelt zich niet tevreden met wisselende, onduidelijke en ingewikkelde meningen, maar wil volle en vaste zekerheid hebben, schrijft Calvijn. Het geloof gaat gepaard met vertrouwen, maakt een eind aan alle twijfel en geeft kalme rust.⁶³

We moeten niet denken dat de beloften van ontferming die God geeft, alleen buiten ons waar zijn en niet in ons. Dat is de spil waar het geloof om draait. Calvijn schrijft dat iemand pas echt gelovig is als hij er vast van overtuigd is dat God een welgezinde Vader voor hem is. We moeten ons verlaten op de beloften van Gods goedgunstigheid jegens ons en we moeten de verwachting van onze zaligheid alleen aan God ontlenen. Iemand is alleen een gelovige als hij steun vindt in de zekerheid van zijn zaligheid.⁶⁴

Het geloof moet zeker en gerust zijn, maar dat betekent niet dat het geloof onvatbaar is voor onzekerheid. De gerustheid van het geloof kan door onrust bestreden worden, aldus Calvijn.⁶⁵ In de Bijbel is David daar een goed voorbeeld van. Als je het hele leven van David overziet, dan merk je dat er niet altijd vrede in zijn hart is geweest. Het geloof blijft echter altijd het hart van de vromen ondersteunen in alle zwaarigheden. Calvijn maakt de vergelijking met een palmboom, die zich tegen alle verdrukkingen in blijft inspannen en zich omhoog blijft verheffen. Hij noemt vrees de straf die bij het ongeloof hoort. Hoewel het geloof heftig bestreden en aangevochten kan worden, is het onmogelijk dat het geloof erdoor wordt overwonnen.⁶⁶

Er is een verband tussen de aanvechtingen van het geloof en de strijd tussen vlees en geest. Enerzijds wordt het hart vervuld met aangename gevoelens vanwege de goedheid van God en anderzijds kan het hart benauwd zijn als het alle ellende in zichzelf voelt. Enerzijds leunt het hart op de belofte van het Evangelie en anderzijds siddert het hart vanwege de eigen ongerechtigheid. Enerzijds is er vreugde als men leven in zichzelf vindt en anderzijds siddert het hart voor de dood.

⁶² Calvinus, *Institutio*, 195; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 543.

⁶³ Calvinus, *Institutio*, 197; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 547.

⁶⁴ Calvinus, *Institutio*, 197; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 548.

⁶⁵ Volgens Calvijn gebruikt de Heilige Geest onder meer het sacrament van de Doop om meer zekerheid te geven. Zie A. de Reuver, *Meer dan een teken: De doopbelofte in reformatorsch perspectief* (Heerenveen: Groen, 2004), 21.

⁶⁶ Calvinus, *Institutio*, 198; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 549.

Deze afwisseling is het gevolg van de onvolmaaktheid van het geloof, zo zegt Calvijn. Het is met ons nooit zo goed gesteld dat we van elke laag van ongelooft genezen en geheel door het geloof in beslag genomen zijn.⁶⁷

Als de twijfel zich in de gelovige vermengt met de zekerheid, dan wil dat niet zeggen dat er geen zekerheid meer is. Een klein en zwak geloof is ook een zeker geloof, betoogt Calvijn. We zien het welgezinde gelaat van God dan wel van verre, maar het is toch een helder zicht. Een zwakgelovige ziet zo helder, dat hij zich ervan bewust is dat het geen inbeelding is. Ook al begrijpt een zwakgelovige bepaalde dingen niet goed, toch geniet hij een heldere kennis van Gods goede gezindheid jegens hem, schrijft Calvijn.⁶⁸

Het Woord van de Heere functioneert als een schild van het geloof. Als het geloof belaagd wordt door bijvoorbeeld de gedachte dat God op ons vertoorned is vanwege de zonde, weerlegt het geloof dit met een tegenwerping vanuit het Woord van God. De wortel van het geloof zal nooit uitgeroeid worden, ook al wordt het geloof heen en weer geslagen en heen en weer getrokken. Diep in het hart van de vromen heeft het ongelooft geen macht, zo zegt Calvijn, maar van buiten wordt het aangevallen. De apostel Johannes zegt dat het geloof echter uiteindelijk de hele wereld zal overwinnen.⁶⁹

Niet elke vorm van vrees heeft een negatieve invloed op de zekerheid van het geloof, aldus Calvijn. Een besef van Gods wraak jegens de goddelozen en een besef van onze ellende kunnen ertoe leiden dat we juist leren hoe afhankelijk we van de Heere zijn. Deze vrees maakt het geloof juist sterker en standvastiger. Als de apostel Paulus spreekt over 'vrezende en beven', bedoelt hij niet anders dan dat wij ons moeten gewinnen geheel en al af te zien van onszelf en alles te verwachten van de kracht van de Heere. Vrees en geloof kunnen hetzelfde hart op hetzelfde moment bezetten.⁷⁰

Echt geloof is geen mengvorm van geloof en ongelooft. De zekerheid van het geloof – hoe klein dat geloof ook is – is onwankelbaar en berust op het feit dat de gelovige één is met Christus. Als echt geloof gezien wordt als een mengvorm van geloof en ongelooft, is de zekerheid van een echt geloof weg. Het geloof kan volgens Calvijn niet zonder zekerheid zijn. Het geloof zorgt ervoor dat de gelovige deel gaat uitmaken van het lichaam van Christus⁷¹ en dat al Zijn goederen aan de gelovige worden meegedeeld.⁷²

⁶⁷ Calvinus, *Institutio*, 198; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 550.

⁶⁸ Calvinus, *Institutio*, 199; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 551.

⁶⁹ Calvinus, *Institutio*, 199; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 553.

⁷⁰ Calvinus, *Institutio*, 200; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 555.

⁷¹ Elders schrijft Calvijn dat de Heilige Geest ons met Christus verbindt, waardoor wij één lichaam met Hem worden. Zie Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 525.

⁷² Calvinus, *Institutio*, 201; Calvijn, *Institutie*, dl. 1, 556.

Geloven wordt in de Schrift een 'werk' genoemd. Sommigen wijzen erop dat het daarom onjuist is het geloof tegenover de werken te plaatsen. Calvijn zegt hierop dat dit 'werken' niet betekent dat de zaligheid door ons verdiend kan worden. Wel wijst het erop dat wij de barmhartigheid van God aangrijpen, waardoor de gerechtigheid van Christus, die in de prediking van het Evangelie aan ons wordt aangeboden, aan onze harten wordt verzegeld.⁷³

2.7 Samenvatting

Wat betreft de leer van de verkiezing geeft Calvijn het volgende aan:

- (1) De leer van de verkiezing is nodig om duidelijk te maken dat het komen tot de zaligheid volledig en alleen het werk van God is.
- (2) Zowel de verkiezing als de verwerping zijn alleen gebaseerd op de wil van God.
- (3) Bij ons denken over de verkiezing mogen we niet de grenzen van de Bijbel overgaan.
- (4) God geeft aan méér mensen een bevoorrechte positie dan alleen aan de uitverkorenen.
- (5) De zekerheid van een persoonlijke verkiezing kan alleen verkregen worden door te letten op de vruchten ervan.

Ten aanzien van de leer van de roeping stelt Calvijn het volgende:

- (1) Door de uitwendige roeping wordt iedereen in dezelfde mate tot God genodigd. Door de inwendige roeping geeft God door Zijn Geest het Woord een plaats in het hart.
- (2) De beloften bij de uitwendige roeping zijn algemeen van aard.
- (3) God werkt door middel van de prediking van het Woord. Hij belooft vrucht op het gebruik van de uiterlijke middelen.

Met het oog op de leer van de wedergeboorte wijst Calvijn op het volgende:

- (1) Wedergeboorte is het begin van het geestelijke leven.
- (2) Het verstand en de wil van de mens zijn door de zondeval aangetast en gebonden.
- (3) Een totale vernieuwing van het verstand en de wil door wedergeboorte is nodig.

Met betrekking tot de leer van het geloof zegt Calvijn het volgende:

- (1) Door de zonde zijn mensen niet meer in staat aan de eisen van de Wet te voldoen. Het geloof in de geopenbaarde Verlosser is onmisbaar met het oog op de zaligheid.
- (2) Het geloof rust op zekere kennis van God en Christus vanuit het Woord.
- (3) Het geloof richt zich in het bijzonder op de beloften van Gods genade. Dit geloof bestaat niet alleen uit een kennen en toestemmen van de waarheid, maar gaat gepaard met vertrouwen.

⁷³ Calvinus, *Institutio*, 300; Calvijn, *Institutie*, dl. 2, 40.

3. Wilhelmus à Brakel

3.1 Inleiding

Vanuit de Reformatie zijn de opvattingen van Johannes Calvijn voor het voetlicht gebracht. Vanuit de Nadere Reformatie vragen nu de opvattingen van Wilhelmus à Brakel onze aandacht. À Brakel schrijft over de verkiezing, de roeping, de wedergeboorte en het geloof in de *Redelijke Godsdienst*. Wat is zijn visie op deze onderwerpen? Op welke manier verwoordt hij zijn visie? Hoe raakt zijn visie de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid? Welke rol speelt het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen daarbij?

3.2 Historische context

À Brakel werd geboren in Leeuwarden in het jaar 1635. Hij bezocht er de Latijnse school en begon met een studie theologie aan de universiteit van Franeker. Hier onderging hij een coccejaanse invloed. Op advies van zijn vader, Theodorus À Brakel, zette hij zijn studie voort in Utrecht.¹

Het gezelschapsleven werd door À Brakel sterk bevorderd. Hij gaf er zelf ook leiding aan. À Brakel begon hier waarschijnlijk al mee in zijn eerste gemeente, maar zeker met ingang van zijn bediening in zijn tweede gemeente. Zijn kerkenraden stonden er sceptisch tegenover, omdat ze vreesden voor kerkjes in de Kerk, die mogelijk een afscheiding tot gevolg zouden hebben.²

À Brakel was uiterst kritisch op de toestand van de Kerk in zijn dagen. Toen hij predikant was in Stavoren voelde hij zich erg aangetrokken tot Jean de Labadie. Hij bracht verschillende bezoeken aan hem. Afscheiden van de Kerk was voor À Brakel echter een stap te ver.³

Toen À Brakel in Harlingen diende, ontstond er een briefwisseling met Jacobus Koelman. Ook liet À Brakel Koelman voorgaan in conventikels en stond hij soms zijn kansel aan hem af. À Brakel liet hiermee zien een duidelijk aandeel te hebben aan de Nadere Reformatie. Dit bewees hij des te meer toen hij in 1672 zijn handtekening zette onder een program van kerkelijke reformatie.⁴

Pas tijdens zijn periode in Leeuwarden begon À Brakel met het laten uitkomen van eigen geschriften. In het jaar 1700 verscheen het werk van À Brakel dat als zijn hoofdwerk mag worden gezien. Het droeg de titel *Logikè Latreia, dat is Redelyke Godts-dienst*. Veel van wat À Brakel eerder

¹ W.J. op 't Hof e.a., *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1 (Utrecht: De Groot Goudriaan, 2015), 121.

² Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 121.

³ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 122.

⁴ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 122.

had geschreven en gepubliceerd is in dit hoofdwerk terug te vinden. Hij schreef het werk voornamelijk met het oog op de gewone gemeenteleden.⁵

De theologie van À Brakel wordt gekenmerkt door de combinatie van enerzijds de leer en anderzijds de innerlijke en uiterlijke praktijk van die leer. Het grondontwerp van zijn dogmatiek – te weten het verbond – laat invloeden van Johannes Coccejus zien.⁶ De inhoud daarentegen was vaak voetiaans.⁷ Het is bovendien aannemelijk dat À Brakel is beïnvloed door Koelman.⁸

3.3 Verkiezing

De leer van de verkiezing wordt door À Brakel in de *Redelijke Godsdienst* al in een vroeg stadium behandeld, na de leer van God en vóór de leer van de schepping. In de inleiding van het hoofdstuk over de verkiezing besteedt hij aandacht aan het feit dat velen een afkeer hebben van de leer van de verkiezing en het liever niet aan de orde willen stellen. À Brakel wijst erop dat de verkiezing in de Heilige Schrift op veel plaatsen wordt besproken. Het is een leerstuk van groot gewicht. Het juiste zicht op de leer van de verkiezing zal veel zegeningen met zich meebrengen, aldus À Brakel.⁹

In de Heilige Schrift wordt op verschillende manieren over de verkiezing gesproken. Zo wordt de Heere Jezus de Uitverkorene van de Vader genoemd. Ook de heilige engelen zijn uitverkoren om eeuwig in een toestand van zaligheid te zijn. In de Heilige Schrift komen we daarnaast mensen tegen die tot een bepaald ambt uitverkoren zijn. À Brakel wil het echter vooral hebben over de verkiezing van sommige mensen tot de zaligheid. De keerzijde hiervan is dat God anderen heeft verworpen.¹⁰

Er worden in de Bijbel verschillende termen gebruikt om de thematiek van de verkiezing te beschrijven, zo schrijft À Brakel. De term ‘voorbesteding’ laat zien dat God vooraf een beslissing heeft genomen over de bestemming van mensen. Voor sommigen was dat een beslissing van verkiezing en voor anderen een beslissing van verwerping. De term ‘voorkennis’ betekent niet alleen dat God op de hoogte is van alle dingen, maar ook dat Hij betrokken is op alles waarvan Hij kennis heeft. De term ‘voornemen’ heeft in zich dat het besluit van God onveranderlijk en onverbreekelijk is. De term ‘verkiezing’ geeft bovendien weer dat God onderscheid maakt, waar geen onderscheid is.¹¹

⁵ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 125.

⁶ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 126.

⁷ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 127.

⁸ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 1, 128.

⁹ Wilhelmus à Brakel, *Logikè Latreia, dat is Redelyke Godts-dienst* ('s-Gravenhage: Cornelis van Dyck, 1700), 170; Wilhelmus à Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, hert. Jasper J. Stam (Apeldoorn: De Banier, 2016), 262.

¹⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 171; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 263.

¹¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 172; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 264.

Als À Brakel een definitie en een beschrijving geeft van de verkiezing, gebruikt hij de term 'predestinatie' als overkoepelend begrip. De predestinatie is een besluit van God met de verheerlijking van God als uiteindelijke doel. À Brakel betoogt dat het een eeuwig, vrijwillig, wijs, onafhankelijk en onveranderlijk besluit is. Het bestaat uit twee hoofddelen, te weten de verkiezing en de verwerping. Het besluit van God is in de eeuwigheid genomen en wordt in de tijd uitgevoerd. Om het doel te bereiken heeft Hij besloten mensen te scheppen. Het is echter niet zo dat God de ene mens geschapen heeft met het doel hem zalig te maken en de andere mens met het doel hem te verdoemen. Het doel van de schepping was dat iedereen zalig zou worden.¹²

Het eerste hoofddeel van de predestinatie is de verkiezing. À Brakel wijst erop dat de verkiezing betrekking heeft op een vastgesteld aantal afzonderlijke personen, die God bij name kent. De verkiezing heeft niet plaatsgevonden vanwege de verdienste van Christus of omdat God van tevoren heeft gelet op geloof of goede werken. Het geloof en de goede werken vloeien juist voort uit de verkiezing.¹³

Net als bij de verkiezing heeft ook de verwerping betrekking op afzonderlijke personen en komt de verwerping voort uit soeverein welbehagen van God. Het doel van de verwerping is de verheerlijking van de rechtvaardigheid van God. Volgens À Brakel is het evenwel zo dat God mensen alleen verdoemt vanwege hun eigen zonde en dat Hij toestaat dat zij om eigen schuld van Hem afvallen en zichzelf tot slaven van de zonde maken. De verwerping is er de oorzaak van dat mensen geen acht slaan op Gods spreken en niet in Hem geloven.¹⁴

De leer van de predestinatie is door velen onder kritiek gesteld. À Brakel noemt onder andere de remonstranten, die leren dat God vanuit een algemene liefde tot mensen besloten heeft Christus aan te wijzen tot een Zaligmaker van alle mensen. Het is vervolgens aan de vrije wil van een mens om te geloven en te volharden. Ook Amyraldus en zijn volgelingen brengt hij ter sprake. Zij stonden een middenweg tussen de ware leer en die van de remonstranten voor, zo schrijft À Brakel. Zij stellen dat er twee besluiten zijn. Het eerste besluit is algemeen en omvat de komst van Christus naar deze aarde om voor alle mensen de zaligheid te verdienen, die verkrijgbaar is voor iedereen die dat zelf wil. Het tweede besluit komt overeen met de juiste opvatting over de verkiezing, aldus À Brakel.¹⁵

Als À Brakel ingaat op een aantal vragen, begint hij met de vraag of het Gods voornemen is geweest om Zich over alle mensen te ontfermen. Hij beantwoordt deze vraag door te stellen dat God een welwillende liefde heeft tot al Zijn schepselen en dat de zonde de enige reden is om

¹² Brakel, *Logikè Latreia*, 175; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 268.

¹³ Brakel, *Logikè Latreia*, 178; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 271.

¹⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 179; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 273.

¹⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 181; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 275.

mensen te haten. Ook scheidt God een behagen in de bekering van mensen, maar het is niet juist te stellen dat God een algemeen voornemen heeft om Zich over alle mensen te ontfermen.¹⁶

De verkiezing van Christus gaat in orde niet vooraf aan de verkiezing van de uitverkorenen, maar volgt erop.¹⁷ À Brakel stelt dat Christus de Uitvoerder is van de verkiezing van mensen. Hij is wel de verdienende Oorzaak van de zaligheid van de uitverkorenen, maar niet de bewegende Oorzaak. De verkiezing van mensen heeft geen andere oorzaak dan alleen Gods welbehagen.¹⁸

De verkiezing heeft geen algemeen karakter, zo betoogt À Brakel. De verkiezing houdt in dat God een aantal afzonderlijke mensen heeft uitverkorenen, die Hij bij name kent. In de Bijbel staat dat sommige mensen geschreven staan in het boek des levens. Er staat nergens dat God hoedanigheden heeft uitverkorenen. Het feit dat God personen uitverkoren heeft, betekent niet dat het Evangelie niet onbeperkt gepredikt kan worden. Er is een belofte van zaligheid voor iedereen die gelooft en zich bekeert.¹⁹

De verkiezing heeft enkel plaatsgevonden vanuit Gods vrij en soeverein welbehagen. Dat betekent dat Hij niet door iets buiten Hem bewogen is en ook niet dat Hij tevoren heeft gelet op het geloof en de goede werken van mensen. Gods welbehagen is de enige bron van de verkiezing. Het geloof, de goede werken en de volharding zijn gaven vanuit het verkiezend welbehagen van God. Ze komen niet voort uit een mens zelf.²⁰

Het besluit van de eeuwige verkiezing is een onveranderlijk besluit. In de Bijbel treffen we in algemene zin teksten aan, die stellen dat de besluiten van God onveranderlijk zijn. À Brakel stelt dat meer in het bijzonder in de Bijbel ook duidelijk wordt dat de verkiezing en de zaligheid onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn. De Heere Jezus bevestigt ook dat de vastheid en de zekerheid van de uitverkorenen in het besluit van God ligt. Het is onmogelijk dat zij niet zalig worden.²¹

Een gelovige kan zeker zijn van zijn verkiezing, betoogt À Brakel. In de Bijbel worden duidelijke kenmerken van de verkiezing genoemd, waardoor de gelovige de conclusie kan trekken dat hij uitverkoren is. Dat gebeurt als de Heilige Geest hem laat ontdekken dat hij de betreffende kenmerken bezit. Deze vruchten van de verkiezing zijn de roeping, het geloof en de heiligmaking. Als een gelovige de zekerheid heeft dat hij deelheeft aan de vruchten van de verkiezing, kan hij de

¹⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 182; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 276.

¹⁷ Anderen laten de verkiezing van Christus juist wel voorafgaan aan de verkiezing van de uitverkorenen. Zie Henk van den Belt e.a., *Synopsis Purioris Theologiae / Synopsis of a Purer Theology: Latin Text and English Translation: Volume 2, Disputations 24 – 42* (Leiden: Brill, 2016), 22-65.

¹⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 186; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 281.

¹⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 190; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 286.

²⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 191; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 288.

²¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 198; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 295.

'gulden keten van de zaligheid' in omgekeerde volgorde langsgaan, waardoor hij tot conclusie kan komen dat hij uitverkoren is.²²

Gods kinderen kunnen aangevochten worden met de vraag of ze wel uitverkoren zijn. À Brakel zegt dat dergelijke aanvallen schadelijk zijn voor een gelovige ziel en dat het moedeloosheid teweegbrengt. Aanvechtingen kunnen echter ook voortkomen uit het hart van de gelovige zelf. À Brakel zegt dat gelovigen in staat zijn God tegen te spreken en Hem tegelijkertijd te dwingen hun verkiezing tot de zaligheid aan hen te verzekeren. In dit verband wijst À Brakel erop dat zulke mensen zich moeten houden aan Gods geopenbaarde wil. Niemand die tot God komt, zal uitgeworpen worden.²³

Het is onmogelijk dat iemand verzekerd is van zijn verwerping. Het is echter wel mogelijk dat iemand verzekerd is van zijn verkiezing. Deze zekerheid ontvangen we niet door voortdurend tegen onszelf te zeggen dat we uitverkoren zijn, zegt À Brakel. Echte zekerheid ontvangen we door het Woord. Daar vinden we een heldere beschrijving van degenen die uitverkorenen zijn. De drie kenmerken zijn de roeping, het geloof en de heiligmaking. Met een nauwkeurig onderzoek zijn deze kenmerken vast te stellen.²⁴

De verkiezing kan voor een gelovige tot grote zegen zijn. Het is een bron van troost als we letten op alle leed en kruis, zo zegt À Brakel. Ook vertroost deze leer ons als we bedroefd zijn over onze zonden. Daarnaast geeft deze leer de gelovige een sterke pleitgrond in het gebed en veel vrijmoedigheid om te naderen tot God. Het is ook een sterk argument om heilig te leven. Bovendien is de verkiezing tot eer en verheerlijking van God.²⁵

3.4 Roeping

De thematiek van de roeping en de nodiging vinden we bij À Brakel terug in de hoofdstukken over de roeping en het genadeverbond. Deze hoofdstukken zijn te vinden na de hoofdstukken over de leer van de kerk en vóór de hoofdstukken over de wedergeboorte en het geloof. Onder de roeping verstaat hij het genadewerk van God, waarbij Hij door middel van het Evangelie de zondaar uitnodigt om uit de staat van zonde en toorn over te gaan in Christus, om door Hem verzoening met God, godsvreze en zaligheid te ontvangen. À Brakel voegt eraan toe dat de Heilige Geest deze overgang bewerkt.²⁶

²² Brakel, *Logikè Latreia*, 200; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 298.

²³ Brakel, *Logikè Latreia*, 203; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 301.

²⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 204; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 303.

²⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 207; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 306.

²⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 713; Wilhelmus à Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, hert. Jasper J. Stam (Apeldoorn: De Banier, 2016), 27.

De roeping vindt niet plaats door middel van de natuurwet of door middel van de zedenwet, zegt À Brakel. Het middel dat wordt ingeschakeld is het Evangelie. Christus biedt ons Zijn verdiensten aan en daarmee de eeuwige zaligheid. Hij roept en nodigt iedereen. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament komt deze oproep voor. Hoewel niet alle mensen in aanraking komen met het Evangelie is de boodschap van het Evangelie wel voor alle mensen bestemd.²⁷

À Brakel maakt onderscheid tussen een uitwendige en inwendige roeping. Beiden zijn afkomstig van God en beiden vinden plaats door middel van het Woord. Het verschil is dat de uitwendige roeping niet verder komt dan het oor en dat de inwendige roeping doordringt tot in het hart van een mens. À Brakel vindt het onjuist om te spreken over één roeping. Velen die spreken over één roeping laten de reactie op die roeping afhangen van de vrije wil van de mens.²⁸

Als À Brakel de uitwendige roeping verder gaat uitwerken, begint hij met de vraag of de uitwendige roeping tot alle mensen komt. Op deze vraag geeft hij een ontkennend antwoord. De uitwendige roeping komt alleen tot hen, aan wie God Zijn Woord bekendmaakt. In de tijd van het Oude Testament werd de geslachtslijn van Kaïn bijvoorbeeld uitgesloten. Het volk van Israël had daar een bijzondere plaats ten opzichte van de andere volken. Alleen degenen aan wie het Evangelie wordt verkondigd, worden geroepen.²⁹

De uitwendige roeping komt niet alleen tot de uitverkorenen. De Heilige Schrift leert volgens À Brakel nadrukkelijk dat ook degenen die verloren gaan, waren geroepen. Op verschillende momenten vinden we in de Bijbel oproepen zonder enige beperking. Degene die aan deze oproepen geen gehoor wil geven, neemt een beslissing die voor eigen rekening is. Hij heeft namelijk de onvoorwaardelijke oproep gehoord en behoorde daarmee tot de genodigden. De oproep tot bekering en tot geloof horen bij elkaar. Daarnaast wordt ongeloof in de Schrift een verschrikkelijke zonde genoemd, omdat het God als leugenaar beschouwt.³⁰

Hoewel de uitwendige roeping uitgaat tot allen die het Woord horen, betekent dit niet dat God ook de bedoeling heeft om alle geroepenen zalig te maken. De roeping vindt vooral plaats om de uitverkorenen te vergaderen. Als alle uitverkorenen uit een bepaald gebied vergaderd zijn, neemt God het Evangelie doorgaans weg, zo zegt À Brakel. God kan niet afwijken van Zijn doel. Het doel van het Evangelie is mensen tot de zaligheid te leiden door hen de juiste weg te wijzen en hen op te roepen tot geloof. Het ligt niet aan het Evangelie dat niet alle mensen zalig worden. God beoogt de zaligheid te schenken aan iedereen die waarlijk gelooft en zich bekeert. À Brakel geeft aan dat een zondaar zich niet hoeft te kwellen met de vraag of God hem nu wel of niet op het oog heeft.

²⁷ Brakel, *Logikè Latreia*, 714; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 29.

²⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 716; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 31.

²⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 717; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 33.

³⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 724; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 42.

Hij moet dat aan de Heere overlaten. Niemand kan van tevoren weten of God hem geloof en bekering wil geven of niet. Maar als een mens zich bekeert en gelooft in Christus, Die hem in het Evangelie wordt aangeboden, mag hij erop vertrouwen dat hij zeker zalig zal worden, aldus À Brakel.³¹

Het genadeverbond is, samengevat, een overeenkomst tussen God enerzijds en de uitverkorenen anderzijds.³² Het verbond belooft zondaren te verlossen van de zonde en hun de zaligheid te schenken door de Middelaar. Een mens stemt in met deze beloften en stelt zich in de in Gods Woord aangewezen weg om in het bezit van de beloofde zegeningen te komen. Op deze manier geeft hij zich in het verbond aan God over.³³

Als À Brakel dit onderwerp verder uitwerkt, beschrijft hij eerst de partijen van het verbond. Hij noemt dan God de ene partij en de zondige mens de andere partij. God is algenoegzaam, goed, almachtig, trouw, waarachtig en onveranderlijk, maar ook heilig en rechtvaardig. Deze hoge en heerlijke God gaat een vriendschapsverbond aan met vuile, slechte en nutteloze schepselen.³⁴

God belooft in het genadeverbond verlossing van alle zonden. Deze vergeving is totaal, definitief en volkomen en wordt gegeven op een manier zoals een vader doet als zijn zwakke kind valt, beschrijft À Brakel. Daarnaast belooft God bevrijding van Zijn toorn, verlossing van de vloek, bevrijding van lichamelijke zorgen en van de dood, verlossing uit alle geweld van de duivel, bevrijding van de macht van de zonde en verlossing van de eeuwige verdoemenis. Ook belooft God de God van een arme en boetvaardige zondaar te zijn. Hij belooft Zijn Geest te geven, maar ook Zijn vriendschap en vrede. Hij belooft hun heiligmaking in alle opzichten, maar ook dat Hij verbondskinderen nooit uit hun genadestaat zal laten vallen. Hij belooft de eeuwige zaligheid. Om in het bezit te komen van deze beloofde goederen hoeft een mens geen enkele voorwaarde te vervullen. Geloof en bekering maken onderdeel uit van de beloften. Het aanvaarden van een huwelijksaanzoek maakt geen onderdeel uit van de huwelijksvoorwaarden, zo legt À Brakel uit.³⁵

De Heere Jezus is de Middelaar van dit genadeverbond. Als de grote Testamentmaker heeft Zijn dood ervoor gezorgd dat het testament vast is. Christus verzekert dat God de in het verbond toegezegde beloften zal vervullen. Alle beloften zijn in deze Middelaar ja en amen, zo schrijft À Brakel.³⁶

³¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 729; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 48.

³² Het verbond is in de theologie van À Brakel een belangrijk concept. Zie C. Graafland, *Van Calvijn tot Comrie: Oorsprong en ontwikkeling van de leer van het verbond in het Gereformeerd Protestantisme*, dl. 3 (Zoetermeer: Boekencentrum, 1996), 343-351.

³³ Brakel, *Logikè Latreia*, 355; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 491.

³⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 360; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 496.

³⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 366; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 503.

³⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 367; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 504.

À Brakel wijst op de vier stadia van de geestelijke huwelijksluiting. Ten eerste doet God de zondaar het aanbod om met Hem het verbond aan te gaan. Vervolgens voert God daarbij beweegredenen aan in de vorm van veel aantrekkelijke voorwaarden. Daarna stemt de zondaar in met het aanbod van God en aanvaardt dit aanbod ook. Ten slotte heeft de bondgenoot op grond van het verbond nu het recht om – in geloof en door gebed – te vragen om de ontvangst van de beloofde zegeningen.³⁷

Het doel van het genadeverbond is volgens À Brakel om zondaren te leiden tot de zaligheid. God belooft alleen zegeningen en Hij eist van de kant van een mens geen enkele voorwaarde. Het genadeverbond geeft daarom aan arme zondaren een grote vrijmoedigheid. Méér is niet nodig om ons met het verbond in te laten. À Brakel roept ons allen op om het genadeverbond te aanvaarden en ons zalig te laten maken.³⁸

Het genadeverbond is een eenzijdig verbond. Dat wil zeggen dat God het verbond heeft uitgedacht, dat Hij de zegeningen belooft, dat Hij de Borg schenkt, dat Hij de zondaar nodigt en dat Hij hem overtuigt Zijn aanbod te aanvaarden. Het is een genadeverbond. Goede werken, een goede wil, een goed hart en een ellendige toestand kunnen God niet bewegen om een mens te verlossen. De enige grond van het verbond is dat God genade wil bewijzen.³⁹

Aan het genadeverbond zijn zegels gehecht, die de sacramenten genoemd worden. In het Oude Testament waren dat de besnijdenis en het Pascha. Onder de nieuwe bedeling zijn dat de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal. Deze sacramenten brengen de beloofde zegeningen steeds in gedachten en versterken het geloof. Ook geven ze een voorsmaak van de hemelse goederen en sporen ze aan de wereld te verzaken en te strijden tegen de zonde.⁴⁰

Onkunde, ongeloof, lusteloosheid, allerlei bezigheden, vleselijke verlangens en een verkeerde voorstelling van zaken kunnen er de oorzaak van zijn dat het genadeverbond niet wordt aanvaard. À Brakel roept op de toevlucht te nemen tot God. De Heere zal niemand wegsturen die oprecht in Christus tot Hem komt. Iedereen die het genadeverbond heeft aanvaard, moet zich daar ook naar gedragen, zo spoort À Brakel aan.⁴¹

Het genadeverbond is direct na de zondeval opgericht. Adam en Eva moesten, nadat zij de belofte gehoord hadden, de beloofde Zaligmaker persoonlijk aannemen. Het Evangelie bestaat uit de aanbidding van het genadeverbond. Dit aanbod geldt zowel in de tijd van het Oude Testament als in de tijd van het Nieuwe Testament.⁴²

³⁷ Brakel, *Logikè Latreia*, 367; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 505.

³⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 368; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 506.

³⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 369; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 507.

⁴⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 371; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 510.

⁴¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 374; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 513.

⁴² Brakel, *Logikè Latreia*, 375; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 515.

À Brakel neemt afstand van de gedachte dat er naast het genadeverbond ook nog een uitwendig verbond is, waarbij God de ene partij is en de onbekeerde mens de andere partij. De beloften van dit uitwendige verbond zouden dan aardse zegeningen omvatten, die worden verkregen onder de voorwaarde van een uiterlijke gehoorzaamheid. Een dergelijk verbond komt volgens À Brakel niet in de Bijbel voor. Hij wijst erop dat in het Oude Testament het genadeverbond wel aan veel mensen is aangeboden, maar dat er ook velen zijn geweest die dit aanbod hebben veracht en die geweigerd hebben het verbond te aanvaarden. De plicht om dit verbond te aanvaarden is echter geen bewijs voor het bestaan van een uitwendig verbond.⁴³

3.5 Wedergeboorte

À Brakel schrijft ook over onderwerpen, die de thematiek van de wedergeboorte raken. Hij behandelt de wedergeboorte zelf, maar bespreekt ook de inwendige roeping en de problematiek van de vrije wil.

Bij zijn bespreking van de inwendige roeping merkt À Brakel op dat God bij de inwendige roeping in overeenstemming werkt met de menselijke natuur. Mensen zijn redelijke schepsels met een verstandelijk vermogen. Bij de inwendige roeping geeft God het verstand het vermogen om geestelijke zaken geestelijk te zien. Het verstand overtuigt vervolgens de wil om beminnenswaardige zaken te omhelzen. De wil wordt dus op geen enkele manier van buitenaf gedwongen, aldus À Brakel.⁴⁴

De inwendige roeping gebeurt zelden heel plotseling. Hoewel de daad van de levendmaking in een oogwenk plaatsvindt, is het ook waar dat de Heere de bekering doorgaans voorbereidt. Deze werkzaamheden moeten volgens À Brakel getypeerd worden als de algemene werkingen van Gods Geest. Dit voorbereidende werk is een middel dat God inschakelt om een mens te behandelen, op een manier die aansluit bij zijn natuur.⁴⁵

Een mens krijgt een geheel nieuwe natuur, als hij door God inwendig wordt geroepen. Een natuurlijk en een geestelijk mens verschillen wezenlijk van elkaar, zo betoogt À Brakel. Ze verschillen op het terrein van hun inzichten. Natuurlijk inzicht komt voort uit een algemeen godsbesef en neemt hooguit toe door het lezen van de Heilige Schrift. Geestelijk inzicht daarentegen komt voort uit de verlichting van het hart door de Heilige Geest. Natuurlijk inzicht denkt vanuit het werkverbond en richt zich op God zoals Hij Zich openbaart in de natuur. Geestelijk inzicht richt zich op God, zoals Hij Zich openbaart in het genadeverbond. Natuurlijk inzicht vat

⁴³ Brakel, *Logikè Latreia*, 384; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 526.

⁴⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 730; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 49.

⁴⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 730; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 50.

geestelijke zaken op natuurlijke wijze op en kan ze daarom ten diepste niet begrijpen. Natuurlijk inzicht wakkert de liefde en het geloof niet aan. Bovendien leidt natuurlijk inzicht niet tot een heilige levenswandel.⁴⁶

Natuurlijke en geestelijke mensen verschillen ook op het terrein van hun deugdzaamheid. Natuurlijke deugdzaamheid komt voor uit natuurlijk inzicht en de ingeschapen natuurwet. Geestelijke deugdzaamheid echter is het gevolg van de herscheppende kracht van de Heilige Geest. Deze geestelijke gaven bloeien op uit het geloof. Een onbekeerde kan veel goede dingen doen, maar hij leeft ten diepste niet, omdat hij 'dood is in de zonden en misdaden', zo zegt À Brakel. Goede werken komen voort uit de gemeenschap met God in Christus, ofwel uit het geloof en het geestelijke leven.⁴⁷

De inwendige roeping is een genadewerk van God. De remonstranten spreken ook over genade als ze zeggen dat genade een mens in staat stelt om te geloven. Ze danken God dat zij zich bekeren konden, maar danken zichzelf dat ze zich bekeren wilden, aldus À Brakel. Er moet echter onderscheid worden gemaakt tussen algemene en bijzonder genade. God laat het Woord normaal gesproken vergezeld gaan van een algemene verlichting van het verstand, algemene overtuigingen en een algemeen verlangen om bij de gelovigen te horen.⁴⁸

Mensen zijn geestelijk blind en onwillig om zich te bekeren. Bovendien kan hij zich ook niet bekeren, omdat hij geestelijk dood en daarom totaal onmachtig is. Een mens is niet bij machte zelfstandig tot een geestelijke natuur over te gaan. À Brakel schrijft dat wedergeboorte nodig is. Wedergeboorte is het werk van Gods almacht, waardoor Hij mensen levend maakt en opwekt uit de dood. Een mens is volkomen lijdelijk bij zijn wedergeboorte.⁴⁹

In tegenstelling tot wat de remonstranten zeggen, leert het Woord ons dat de inwendige roeping, die plaatsvindt door middel van het Woord, een rechtstreeks en krachtdadig ingrijpen van God is, waardoor het verstand, de wil en het verlangen veranderen. Bij de bekering werkt God onwederstandelijk. Hij overwint alle tegenstand van de verdorven natuur van een mens en brengt hem metterdaad over vanuit de geestelijke dood tot het geestelijke leven, zo schrijft À Brakel.⁵⁰

Wedergeboorte is noodzakelijk om zalig te worden. Daarom moet de vraag of we inderdaad wedergeboren zijn ons bezighouden. Sommigen vragen zich nooit af of ze wedergeboren zijn. Andere doen dat wel, maar zijn er zonder meer van overtuigd dat ze wedergeboren zijn. Weer anderen zijn kritischer op zichzelf, zijn bekommerd en willen zich niet graag bedriegen. Omdat ze

⁴⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 732; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 52.

⁴⁷ Brakel, *Logikè Latreia*, 733; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 53.

⁴⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 735; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 55.

⁴⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 742; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 65.

⁵⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 748; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 73.

echter niet het juiste zicht hebben op de wedergeboorte, komen ze niet tot de conclusie dat ze wedergeboren zijn. À Brakel zegt dat er in dit geval sprake is van een gebrek aan licht.⁵¹

Wedergeboorte is wezenlijk anders dan een natuurlijke deugdzaamheid. Wedergeboorte brengt een mens namelijk vanuit de staat van de geestelijke dood tot de staat van het geestelijke leven. Sinds de zondeval is de mens van God gescheiden. Hij kent, zoekt en bemint Hem niet meer en wil ook van Hem gescheiden blijven. Het verstand, de wil en de verlangens zijn niet verloren gegaan, maar richten zich niet meer op God. Door de wedergeboorte schenkt God geestelijk licht, zodat hij zijn ellendige toestand ziet en ook ziet waarin het geluk en de zaligheid wel liggen. Een mens wordt wedergeboren door middel van het Woord. Het is daarbij om het even of het Woord wordt gehoord of gelezen, of dat de waarheden van het Woord op een andere manier tot iemand komen. Als het maar het Woord is, zegt À Brakel.⁵²

De manier waarop mensen wedergeboren worden kan heel verschillend zijn.⁵³ Sommige mensen worden plotseling en in een korte tijd overgebracht van de dood tot het leven. Zacheüs is hiervan een voorbeeld. Anderen worden wedergeboren onder grote verschrikkingen, zoals de gevangenebewaarder in Filippi. Ook zijn er die wedergeboren worden op lieflijke en evangelische wijze. Deze mensen worden overstelpt door de volheid van de Middelaar en hebben geen tijd om ontsteld te zijn over hun zonden. Weer anderen worden in alle kalmte wedergeboren, terwijl ze in rust de waarheid van het Woord overwegen. Ze kennen geen grote droefheid over hun zonden en geen grote blijdschap over hun zaligheid, maar onderschrijven van harte de waarheid van Gods Woord. Deze mensen zijn doorgaans de meest stabiele gelovigen, schrijft À Brakel. De meeste mensen komen langzamerhand tot bekering. Droefheid, blijdschap, geloof, ongeloof, strijd, overwinning, vallen en opstaan wisselen elkaar daarbij voortdurend af. Hoewel deze bekering langzamerhand plaatsvindt, van de eerste overtuiging van zonde tot en met de bewust aanneming van Christus, vindt de wedergeboorte plaats in één oogwenk. Tussen dood en leven zit nog geen seconde tijd, aldus À Brakel, die aangeeft dat hij deze laatste manier van wedergeboorte verder wil uitwerken.⁵⁴

God roept alle mensen die onder het Woord komt. Velen slaan echter geen acht op wat er gezegd wordt. Anderen luisteren wel, maar gaan daarna weer door. Weer anderen worden overtuigd van de waarheid en ontvangen de algemene werkingen van de Heilige Geest, maar gaan uiteindelijk verder in hun oude patroon. De uitverkorenen worden echter anders geleid. De

⁵¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 752; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 80.

⁵² Brakel, *Logikè Latreia*, 754; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 82.

⁵³ W. van Vlastuin vergelijkt deze passage van À Brakel met de uitleg van Zacharias Ursinus over de kennis van de ellende als middel om naar de verlossing te staan. Zie W. van Vlastuin, *Leven in de enige troost: Hoofdstukken uit de Heidelbergse Catechismus* (Apeldoorn: De Banier, 2014), 65.

⁵⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 755; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 83.

werkingen van de Heilige Geest kunnen bij hen soms verdwenen lijken, maar het kleine vuurtje in hun hart wordt steeds weer aangewakkerd. Ze zoeken God ernstig en denken door hun doen en laten God te kunnen bewegen aan hen de zaligheid te geven. Als deze mensen meer geestelijk inzicht ontvangen, beseffen ze dat ze God niet kunnen bewegen om hen genadig te zijn. Ze beseffen dat er verzoening nodig is en dat ze een Borg nodig hebben. Toch moeten ze ontdekt worden aan hun totale onmacht, omdat ze nog steeds in eigen kracht aan de slag gaan. Na deze ontdekking zijn ze vernederd kunnen ze niets anders dan uitzien naar een blijk van genade. Langzaam breekt het besef door dat in het Evangelie iedereen – en dus ook zij – worden geroepen. Ze omhelzen vervolgens in geloof de beloften van het Evangelie.⁵⁵

À Brakel wijst erop dat een mens voor de eerste geloofsdaad dood is. Met alle voorbereidingen is en blijft een mens geestelijk dood. Geloof en geestelijk leven vallen samen in tijd, hoewel het geloof in orde eerst komt. Het is volgens À Brakel niet nodig het moment van wedergeboorte te weten. Op het moment dat iemand voor het eerst ernstig van zijn zonden werd overtuigd, beoefende hij het geloof waarschijnlijk nog niet en was hij nog niet wedergeboren. Op het moment dat hij voor het eerst bewust met heel zijn hart geloofde, was hij daarvoor waarschijnlijk al wedergeboren, omdat hij toen ook al geloofde. Het moment van wedergeboorte is niet belangrijk. We moeten wel weten óf we geloven en wedergeboren zijn.⁵⁶

Sommigen worden wedergeboren in de moederschoot. Dat gebeurt door Gods almacht en buiten het Woord om. Anderen worden wedergeboren in hun kinderjaren. Door eenvoudig onderwijs geven ze er blijk van dat ze op God gericht zijn en bang zijn om te zondigen. Weer anderen worden in hun jeugd jaren wedergeboren. Als ze uiterlijk godsdienstig hebben geleefd, heeft de Heere vaak geleidelijk in hen gewerkt. Als ze goddeloos leefden, kunnen ze hun verandering vaak duidelijk verwoorden. De meeste mensen komen tussen hun veertiende en vijfentwintigste tot bekering. À Brakel benadrukt dat dit geldt voor gemeenten waar het Woord steeds op de juiste manier is verkondigd. Volwassenen die wedergeboren worden, zijn meestal pas in hun volwassenheid met een Bijbelse prediking in aanraking gekomen. Ook in hun ouderdom kunnen mensen wedergeboren worden, hoewel dit niet vaak meer gebeurt. Toch hoeft niemand te wanhopig, zolang hij leeft.⁵⁷

Wedergeboorte geeft geestelijk leven. Iemand die geestelijk leven ontvangt is op God gericht. Hij ziet alles anders, omdat zijn verstand verlicht is. Geestelijk leven zorgt ook voor een nieuwe wil,

⁵⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 760; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 89.

⁵⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 761; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 91.

⁵⁷ Brakel, *Logikè Latreia*, 765; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 96.

nieuwe gedachten en overleggingen, een nieuwe gerichtheid in doen en laten, een ander vertrouwen, nieuwe daden en een nieuw gezelschap.⁵⁸

Onwedergeborenen moeten bedenken hoe erg hun toestand is. À Brakel spoort hen aan de genademiddelen te gebruiken en uit te zien naar de werking van de Heilige Geest. Er is geen reden om te wanhopen. Wedergeborenen moeten bedenken hoe vreugdevol hun toestand is. Ze worden door À Brakel aangespoord om afstand te nemen van geestelijke doden en onbekeerden. Ook moeten ze staan naar een toename van het geestelijke leven en ervoor zorgen dat hun wedergeboorte in hun leven zichtbaar is.⁵⁹

God heeft mensen geschapen met een verstand en een wil. Het verstand heeft onder meer een oordeelsvermogen en kan de wil voorschrijven hoe deze moet handelen. De vrije wil opereert niet onafhankelijk van God. God heeft bijvoorbeeld het recht om een mens aan Zijn wil te binden. De vrije wil staat ook niet los van Gods besluiten. De wil kan daarnaast onmogelijk opereren zonder het verstand, dus in die zin is de vrije wil niet vrij. De vrije wil kan ook de menselijke natuur niet negeren. De wil is wel vrij in die zin dat er bij de wil geen sprake is van dwang van buitenaf en dat een mens ook niet gedrongen wordt iets te doen zonder dat hij weet waarom, zoals dat het geval is bij de dieren.⁶⁰

De vrijheid van de wil bestaat niet in neutraliteit, alsof het haar om het even zou zijn een bepaalde zaak wel of niet te doen. De vrijheid van de wil bestaat echter wel in vrijwilligheid en vanzelfsprekendheid. De wil doet vrijwillig en als vanzelf wat ze doet, zo betoogt À Brakel. De wil van een mens wil datgene, waarvan het praktisch oordeel zegt dat het gedaan of verlangd moet worden.⁶¹

Door de zondeval is een mens niet meer in staat het goede te doen. De menselijke natuur heeft daarvoor niet meer de kracht. Hij kan niet anders willen dan leven in de zonde. Hij is niet in staat zich te bekeren. Een mens kan zichzelf niet verlossen. Wedergeboorte is nodig.⁶²

3.6 Geloof

À Brakel behandelt het geloof na de wedergeboorte. Hij merkt echter aan het begin van zijn uiteenzetting over het geloof op dat we daaruit niet de conclusie mogen trekken dat de

⁵⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 769; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 101.

⁵⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 774; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 108.

⁶⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 338; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 468.

⁶¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 339; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 470.

⁶² Brakel, *Logikè Latreia*, 340; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1A, 472.

wedergeboorte aan het geloof voorafgaat. Het is in zijn ogen eerder omgekeerd, namelijk dat het geloof voor de wedergeboorte komt. Niet in tijd, maar wel in orde.⁶³

Het woord 'geloof' heeft in Gods Woord verschillende betekenissen. Soms wordt het verbonden aan een belofte en betekent 'geloven' het aannemen van een belofte of het vertrouwen op een toezegging. In andere gevallen is het niet verbonden aan een belofte en heeft het de betekenis van het zich aan iemand toevertrouwen of het zich op iemand verlaten. Met het woord 'geloof' kan bedoeld worden op een historisch geloof, een tijdgeloof en een wondergeloof. Deze moeten echter onderscheiden worden van het zaligmakend geloof. Alleen het zaligmakend geloof is het ware geloof, dat de rechtvaardiging van de zondaar tot gevolg heeft.⁶⁴

À Brakel omschrijft het geloof als een hartelijk vertrouwen van een zondaar op Christus en door Hem op God, waardoor hij gerechtvaardigd, geheiligd en tot de zaligheid geleid wordt. Dit vertrouwen steunt op Christus' genadige aanbieding en belofte, dat Hij allen die Hem aannemen en zich op Hem verlaten, inderdaad rechtvaardigen, heiligen en tot de zaligheid leiden zal.⁶⁵

Het geloof is noodzakelijk. Niemand kan zalig worden zonder het geloof. Het geloof wordt door God in de ziel van een mens ingestort. À Brakel zegt dat we het geloof daarom zouden kunnen omschrijven als een hebbelijkheid. Geen enkele inspanning van een mens kan bewerkstelligen dat hij het geloof ontvangt. God schenkt het geloof, bewaart het, laat het toenemen en voleindigt het.⁶⁶

Niet alle mensen geloven, maar alleen de uitverkorenen. Kleine kinderen kunnen de geloofsdaden nog niet beoefenen, zegt À Brakel, omdat de activiteit van het denken pas later komt. Om te kunnen geloven is het gebruik van het verstand noodzakelijk. Alle uitverkorenen zijn voor hun wedergeboorte geestelijk dood. Geen enkel mens ontvangt het geloof dan alleen door het gehoor. De uitverkorenen dragen dan ook geen zaad van geloof bij zich vanaf hun conceptie, zo betoogt À Brakel.⁶⁷

Het geloof zetelt in de ziel. De ziel heeft eigen vermogens, te weten het verstand, de wil en de emoties. Elk van deze vermogens kan afzonderlijk beschouwd worden, maar deze drie zielsvermogens functioneren niet afzonderlijk in een mens. Dat betekent dat een gelovige zowel bezig is met kennen, willen als verlangen. Als men gelooft, zijn al deze zielsvermogens actief.⁶⁸

⁶³ Brakel, *Logikè Latreia*, 774; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 109.

⁶⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 777; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 113.

⁶⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 804; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 114. À Brakel geeft aan het eind van zijn verhandeling over het geloof een definitie ervan. In de hertaling is er met het oog op de leesbaarheid voor gekozen deze omschrijving weer te geven aan het begin van de verhandeling van À Brakel over het geloof.

⁶⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 779; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 115.

⁶⁷ Brakel, *Logikè Latreia*, 781; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 118.

⁶⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 783; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 120.

Om te kunnen geloven is kennis vereist van de zaken die iemand gelooft. Het is niet voldoende om alles blindelings toe te stemmen. Kennis van de geloofsinhoud is noodzakelijk. Deze kennis kan geen volmaakte kennis zijn, maar iemand moet in meerdere of mindere mate bevattig hebben van de geopenbaarde Bijbelse waarheden. Om Bijbelse waarheden te geloven is vooraf kennis nodig, niet alleen van die waarheden zelf, maar ook van de openbaring daarvan in het Woord.⁶⁹

Om te kunnen geloven is niet alleen kennis noodzakelijk, maar er moet ook sprake zijn van toestemming. À Brakel geeft aan dat hij daarmee bedoelt dat het verstand alles voor waar houdt wat God in Zijn Woord heeft geopenbaard, vooral datgene wat God zegt over Zijn Zoon en de zaligheid die door Hem te verkrijgen is. Het ware geloof zetelt echter niet in het verstand, zodat kennis en toestemmen niet het wezen van het geloof vormen. Het ware geloof zetelt in de wil. Het wezen ervan is het vertrouwen op God, om door Jezus Christus gerechtvaardigd, geheiligd en verheerlijkt te worden. Kennis en toestemming zijn nodig⁷⁰, maar moeten gevolgd worden door vertrouwen.⁷¹

Het geloof richt zich op alles wat God in Zijn Woord heeft geopenbaard. In het bijzonder richt het geloof zich op alles wat God heeft geopenbaard in het Evangelie, te weten de beloften van verzoening, vergeving van zonden, heiligmaking en zaligheid. Het geloof richt zich op Christus als Borg en Middelaar. Door Christus richt het geloof zich ook op God. À Brakel wijst op het onderscheid tussen 'God geloven' en 'in God geloven'. In het eerste geval ziet de gelovige op de waarheid van Gods beloften, waardoor hij de vrijmoedigheid heeft om door Christus tot God te naderen. In het tweede geval ziet het geloof meer op Christus en God Zelf.⁷²

Het wezen van het geloof bestaat niet in liefde. Het bestaat ook niet in gehoorzaamheid aan en de onderhouding van Gods geboden. Het wezen van het geloof bestaat zelfs niet in het vertrouwen dat Christus mijn Zaligmaker is, zo zegt À Brakel. Het geloof dat Christus mijn Zaligmaker is, is meer een vorm van zekerheid. Deze zekerheid kan iemand denken te hebben, terwijl hij het ware geloof mist. Ook kan iemand die het ware geloof heeft, deze zekerheid maar in beperkte mate hebben. Het wezen van het geloof bestaat ook niet in de wens dat Jezus mijn Zaligmaker zal zijn. Deze wens kan namelijk gepaard gaan met een aardsgesind leven. Het wezen van het geloof bestaat ook niet in het erkennen van de waarheid van het Evangelie.⁷³

⁶⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 783; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 121.

⁷⁰ Ook de Heidelbergse Catechismus spreekt over kennis, toestemmen en vertrouwen in verband met het ware geloof. Zie W. van 't Spijker e.a., *Het troostboek van de kerk: Over de Heidelbergse Catechismus* (Houten: Den Hertog, 2005), 129.

⁷¹ Brakel, *Logikè Latreia*, 785; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 124.

⁷² Brakel, *Logikè Latreia*, 786; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 125.

⁷³ Brakel, *Logikè Latreia*, 789; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 128.

Het wezen van het geloof bestaat wél in het vertrouwen van het hart op Christus om door Hem gerechtvaardigd, geheiligd en tot zaligheid gebracht te worden, zo schrijft À Brakel. Wat wij geloven noemen, noemt de Heilige Schrift vaak vertrouwen. Deze termen zijn in zekere zin dus inwisselbaar. Verder schrijft de Heilige Schrift de daad van het geloof toe aan het hart. Met het hart wordt vrijwel altijd de wil bedoeld. Vertrouwen is altijd een daad van de wil. Als het wezen van het geloof zou bestaan uit het toestemmen van de waarheid van de beloften, dan zou iemand het zaligmakende geloof kunnen hebben zonder dat hij op Christus vertrouwde. Ook zou het zaligmakende geloof dan niet verschillen van het historisch geloof. Het ware geloof verenigt een zondaar met Christus en geeft hem een eigendomsrecht op de beloften als waren die gedaan aan hem persoonlijk. Het ongeloof bestaat niet in het verwerpen van Bijbelse waarheden, maar in het niet vertrouwen op Christus.⁷⁴

Het wezen van het geloof bestaat dus in een hartelijk vertrouwen op Christus. Dit gaat gepaard met overtuiging van ellende, kennis van Christus en van de aanbidding van Hem in het Evangelie, honger en dorst naar Christus, het vluchten tot Christus, het aannemen van Christus, het vertrouwen op Christus, de zekerheid in Christus en een heilige levenswandel uit Christus, zo geeft À Brakel aan.⁷⁵

God is de Hoofdoorzaak van het geloof. Hij schenkt het geloof, maar zorgt er ook voor dat een gelovige niet afvalt. Ook het toenemen in het geloof is alleen van de Heere afkomstig. Het Woord is de instrumentele oorzaak van het geloof, aldus À Brakel. God werkt het geloof door middel van het Woord. Aan het daadwerkelijke geloven gaat het kennen en toestemmen vooraf. Daarom moet de geloofsinhoud eerst aan hem geopenbaard worden. Alleen door middel van de beloften kan de gelovige komen tot rechtvaardiging, heiliging en vertroosting. Het doel van het geloof is tweeledig, te weten de eer van God en de zaligheid van de mens.⁷⁶

De vruchten van het geloof zijn stuk voor stuk aantrekkelijk en heerlijk, zo schrijft À Brakel. Een gelovige ontvangt de rechtvaardiging, vrede met God, vrijmoedigheid om tot God te naderen, de vereniging met Christus, de aanneming tot kinderen, een rein hart, de overwinning op de duivel, de overwinning op de wereld, liefde en goede werken. Het geloof brengt allerlei natuurlijke en geestelijke zegeningen met zich mee en moet daarom voortdurend in beoefening zijn.⁷⁷

Het verschil tussen het ware geloof en het tijdgeloof, inclusief het historisch geloof, is groot. Een tijdgelovige kent de Bijbelse waarheid slechts in theorie, omdat zijn verstand niet is verlicht. Tijdgelovigen hebben ook geen vernieuwd hart, waardoor ze geen enkele vrucht kunnen

⁷⁴ Brakel, *Logikè Latreia*, 792; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 133.

⁷⁵ Brakel, *Logikè Latreia*, 798; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 141.

⁷⁶ Brakel, *Logikè Latreia*, 800; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 143.

⁷⁷ Brakel, *Logikè Latreia*, 801; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 145.

voortbrengen. Tijdgelovigen kennen geen wezenlijke vereniging met Christus en brengen daarom ook geen geloofsdaden voort.⁷⁸

À Brakel spoort de ongelovigen aan om tot geloof te komen. Dat kunnen mensen zijn die alleen maar druk zijn met de dingen van deze wereld. Ook kunnen het mensen zijn die zich inbeelden dat ze geloven. Weer anderen hebben veel horen spreken over geestelijke zaken en zijn daar zo aan gewend geraakt, dat het hun helemaal niets meer doet. Al deze mensen moeten tot Jezus komen en in Hem geloven.⁷⁹

Ware gelovigen worden door À Brakel aangespoord om toe te nemen in het geloof. Daarvoor is allereerst een helder begrip nodig van de geloofsinhoud. Daarnaast moeten de gelovigen door het geloof voortdurend gebruik maken van de beloften. Bovendien moeten ze voortdurend door het geloof in Christus naderen tot God.⁸⁰

3.7 Samenvatting

Wat betreft de leer van de verkiezing geeft À Brakel het volgende aan:

- (1) Het juiste zicht op de leer van de verkiezing kan veel zegeningen met zich meebrengen. We zijn verzekerd van onze verkiezing als we weten dat we deelhebben aan de vruchten van de verkiezing. Het is belangrijk ons te houden aan Gods geopenbaarde wil.
- (2) Het doel van de predestinatie, die zowel verkiezing als verwerping omvat, is de verheerlijking van God. Het welbehagen van God is de enige bron van de verkiezing.
- (3) God heeft een welwillende liefde tot al Zijn schepselen en schept een behagen in hun bekering. God heeft echter geen algemeen voornemen om Zich over alle mensen te ontfermen.

Ten aanzien van de leer van de roeping stelt À Brakel het volgende:

- (1) God nodigt door middel van het Evangelie zondaren om uit de staat van zonde en toorn over te gaan in Christus. Iedereen die in aanraking komt met het Evangelie wordt geroepen.
- (2) Er is onderscheid tussen een uitwendige en inwendige roeping. Alleen bij de inwendige roeping dringt het Woord door tot in het hart.
- (3) De roeping is bedoeld om de uitverkorenen te vergaderen. God beoogt de zaligheid te geven aan iedereen die gelooft en zich bekeert.

⁷⁸ Brakel, *Logikè Latreia*, 802; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 147.

⁷⁹ Brakel, *Logikè Latreia*, 806; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 151.

⁸⁰ Brakel, *Logikè Latreia*, 814; Brakel, *Redelijke Godsdienst*, dl. 1B, 160.

- (4) Het genadeverbond is een verbond tussen God en de uitverkorenen, of tussen God en zondaren. Geloof en bekering maken onderdeel uit van de beloofde goederen. Er zijn geen voorwaarden, die een mens moet vervullen.

Met het oog op de leer van de wedergeboorte wijst À Brakel op het volgende:

- (1) Wedergeboorte is nodig. Door de inwendige roeping ontvangen mensen een geheel nieuwe natuur. Een mens is niet bij machte zelf tot de geestelijke natuur over te gaan. Mensen zijn volkomen lijdelijk bij hun wedergeboorte.
- (2) God geeft bij de inwendige roeping het verstand om geestelijke dingen geestelijk te zien. Het verstand overtuigt vervolgens de wil. Wedergeboorte is wezenlijk anders dan een natuurlijke deugdzaamheid.
- (3) Geloof en geestelijk leven vallen samen in tijd. Het geloof komt in orde vóór het geestelijke leven. Het is niet belangrijk te weten wanneer we wedergeboren zijn.

Met betrekking tot de leer van het geloof zegt À Brakel het volgende:

- (1) Het geloof gaat in orde aan de wedergeboorte vooraf. In tijd gaat het geloof niet aan de wedergeboorte vooraf.
- (2) Het geloof is een hartelijk vertrouwen van een zondaar op Christus en door Hem op God. Het geloof steunt op de belofte van Christus dat iedereen die Hem aanneemt vergeving en zaligheid ontvangen zal.
- (3) Niemand kan zalig worden zonder het geloof. Het geloof wordt door God in de ziel van een mens ingestort.

4. Thomas Boston

4.1 Inleiding

Vanuit de Reformatie en de Nadere Reformatie zijn respectievelijk de opvattingen van Johannes Calvijn en Wilhelmus à Brakel aan de orde geweest. Vanuit het Puritanisme bespreken we nu de opvattingen van Thomas Boston. Boston schrijft over de verkiezing, de roeping, de wedergeboorte en het geloof in *De viervoudige staat* en *Het genadeverbond*. Wat is zijn visie op deze onderwerpen? Op welke manier verwoordt hij zijn visie? Hoe raakt zijn visie de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid? Welke rol speelt het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen daarbij?

4.2 Historische context

Boston werd geboren in het jaar 1676 en ging al jong naar de Latijnse school. Op 12-jarige leeftijd kwam er een ommekeer in zijn leven door de prediking van Henry Erskine, de vader van de bekende Ralph en Ebenezer Erskine.¹

Enkele jaren nadat Boston de Latijnse school had verlaten, werd hij toegelaten tot de universiteit van Edinburgh. Na zijn algemene vorming aan deze universiteit begon hij in het jaar 1695 aan een studie theologie. Twee jaar later kreeg Boston zijn preekbevoegdheid.²

In het jaar 1699 werd Boston bevestigd tot predikant van de gemeente van Simprin. Een jaar later trouwde hij met Katherine Brown, een vrouw die hij in 1697 voor het eerst had ontmoet.³

Op 32-jarige leeftijd verliet Boston de gemeente van Simprin en verbond hij zich – in het jaar 1707 – aan de gemeente van Ettrick. Zowel in Simprin als in Ettrick bepreekte Boston de stof, die later ten grondslag zou liggen aan *De viervoudige staat*. Tussen 1712 en 1720 werkte hij aan zijn manuscript van dit werk.⁴

Bostons gedachten over het verbond kwamen tot ontwikkeling nadat hij in 1700 in de gemeente van Simprin in bezit kwam van het boek *The marrow of modern divinity*, van de hand van Edward Fisher.⁵ Op aandringen van Boston werd dit werk in 1718 opnieuw uitgegeven.⁶

¹ Thomas Boston, *Het leven is mij Christus: De autobiografie van Thomas Boston*, vert. J.H. Schuttel (Kampen: De Groot Goudriaan, 2008), 44.

² Boston, *Het leven is mij Christus*, 72.

³ Boston, *Het leven is mij Christus*, 207.

⁴ Boston, *Het leven is mij Christus*, 21.

⁵ Dit boek verscheen voor het eerst in 1645 in Oxford. Zie Fisher, *Het merg van het Evangelie*, 16.

⁶ Thomas Boston, *Het genadeverbond: Leven en zaligheid voor Adamskinderen*, vert. Evert-Jan Brouwer (Kampen: De Groot Goudriaan, 2000), 14.

Deze heruitgave leidde tot een felle twist in de Church of Scotland. Edward Fisher zou leren dat Christus voor alle mensen gestorven zou zijn. De Generale Synode van 1720 veroordeelde het boek. Boston en onder meer de gebroeders Ralph en Ebenezer Erskine – de zogenaamde *Marrow men* – kwamen met een verweerschrift. De Generale Synode van 1722 handhaafde echter de veroordeling van het boek en bestrafte de *Marrow men*.⁷

De gevaren van het neonomianisme en het antinomianisme, die een grote rol speelden in deze twist, hebben de visie van Boston op het verbond gevormd. Zijn denken over het verbond mondde uit in een serie preken. Later verrichtte hij verdere studie naar dit onderwerp. In 1734, twee jaar na het overlijden van Boston, verscheen zijn boek *A view of the Covenant of Grace from the Sacred Records*.⁸

4.3 Verkiezing

Boston schrijft over de verkiezing in het kader van het genadeverbond. Het fundament van het gebouw van de genade is volgens hem gelegd in de eeuwige raad, buiten het bereik van mensen- of engelenogen. Dit fundament is vast en zeker, omdat het een Goddelijk verbond is.⁹

Bij een verbond zijn verschillende partijen betrokken. Dat is ook het geval bij het genadeverbond. De Partij aan de kant van de hemel is God Zelf en Hij alleen.¹⁰ Deze God besloot van eeuwigheid om de mens naar Zijn Eigen beeld te scheppen en in de tijd met hem een werkverbond te maken. Daarnaast besloot Hij om de eerste mens toe te laten te vallen en zo het verbond te breken en zichzelf en zijn nageslacht in de ellende te storten. Ook besloot Hij Zijn vrije genade, liefde en barmhartigheid te openbaren door sommigen van de verloren mensheid te redden.¹¹

De Partij aan de kant van de mens is Jezus Christus. Hij vertegenwoordigt Zijn geestelijk zaad. Hij alleen zorgde voor de belangen van de mens. Geen mens was in staat Hem daarbij te helpen. Daarom kon het genadeverbond niet rechtstreeks met zondaren gemaakt worden. De eerste Adam vertegenwoordigde in het werkverbond alle mensen. Op dezelfde wijze vertegenwoordigt de tweede of laatste Adam in het genadeverbond Zijn geestelijk zaad.¹²

⁷ Boston, *Het genadeverbond*, 14.

⁸ Boston, *Het genadeverbond*, 15.

⁹ Thomas Boston, *A View of the Covenant of Grace from the Sacred Records* (Edinburgh: R. Fleming, 1734), 5; Boston, *Het genadeverbond*, 30.

¹⁰ Boston schrijft dat er verschillend wordt gedacht over de vraag of het hier gaat om God de Vader als Persoon of om de Drieënige God in Zijn Wezen. Boston geeft aan dat hij denkt dat op grond van de Schrift voor de laatste opvatting moet worden gekozen. Zie Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 13; Boston, *Het genadeverbond*, 36.

¹¹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 15; Boston, *Het genadeverbond*, 38.

¹² Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 18; Boston, *Het genadeverbond*, 40.

Het verbond van de verlossing en het genadeverbond zijn niet twee verschillende verbonden, aldus Boston. Hij is zich ervan bewust dat er zuivere theologen zijn die dit anders zien. Toch wil hij aansluiten bij de Grote Catechismus van Westminster, die leert dat het genadeverbond gemaakt is met Christus als de tweede Adam, en in Hem met alle uitverkorenen als Zijn zaad.¹³ Boston acht dit een Bijbelse waarheid, op grond van wat onder meer de brief van Paulus aan de Galaten weergeeft over de twee verbonden.¹⁴

Ook in de brief van Paulus aan de Romeinen worden Adam en Christus steeds tegenover elkaar gesteld. Adam was de vertegenwoordiger van de hele mensheid. Alle mensen zondigden in hem. Christus is de Vertegenwoordiger van de gelovigen. Zij zijn rechtvaardig in Hem. Gelovigen worden door de gerechtigheid van Christus gerechtvaardigd. Het genadeverbond is daarom ook onvoorwaardelijk, omdat alle voorwaarden door Christus zijn vervuld. Alleen het geloof in Hem brengt ons in het verbond, aldus Boston.¹⁵

Het verbond wordt alleen gesloten voor degenen die worden vertegenwoordigd. Zoals het werkverbond alleen gesloten werd voor het natuurlijk zaad van Adam, omdat hij alleen hen vertegenwoordigde, zo wordt het genadeverbond alleen gesloten voor de uitverkorenen, omdat Christus alleen hen vertegenwoordigde. Hij stond als Plaatsvervanger voor hen toen Hij het verbond maakte.¹⁶

Boston betoogt dat er geen algemene verlossing en ook geen algemene verzoening is. Jezus Christus stierf niet voor iedereen of voor elke individuele persoon van de mensheid, maar alleen voor de uitverkorenen. Zij die onderscheid maken tussen het verbond van de verlossing en het genadeverbond hebben soms een hiermee strijdende leer. Zij stellen dan dat het verbond van de verlossing is gemaakt met Christus en dat het genadeverbond is gemaakt met de gelovigen. De voorwaarden van het verbond van de verlossing worden dan voldaan door Christus en de voorwaarden van het genadeverbond worden voldaan door de gelovigen. Boston wijst deze opvatting af.¹⁷

Alle uitverkorenen zullen zeker en persoonlijk in het genadeverbond worden gebracht. Het voornemen van God kan niet vrijdeld worden. Christus heeft alle voorwaarden van het genadeverbond vervuld. Het past niet bij Zijn rechtvaardigheid om de uitverkorenen vervolgens niet de weldaden van het genadeverbond te laten genieten. Wie vreest dat hij niet behoort bij degenen die Christus vertegenwoordigde in het genadeverbond, krijgt van Boston het volgende

¹³ A. Baars en Thera Tanis-Baars. *Gewogen woorden: De belijdenis, de grote en de kleine catechismus van Westminster* (Apeldoorn: De Banier, 2014), 116.

¹⁴ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 31; Boston, *Het genadeverbond*, 50.

¹⁵ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 34; Boston, *Het genadeverbond*, 53.

¹⁶ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 35; Boston, *Het genadeverbond*, 54.

¹⁷ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 43; Boston, *Het genadeverbond*, 61.

advies: “Gelóóf en grijp het verbond vast voor uzelf en op die manier zult u door de uitwerking daarvan uw verkiezing en vertegenwoordiging in het verbond te weten komen.” God heeft beloofd dat iedereen die gelooft, niet zal verderven, maar het eeuwige leven hebben.¹⁸

Er zijn twee kenmerken waaruit een zondaar kan weten dat hij één van degenen is die door Christus werd vertegenwoordigd in het genadeverbond. Het eerste kenmerk is een weloverwogen en hartelijk toestemming aan het verbond, zo zegt Boston. Door de neigingen van het hart ontdekken mensen dat ze horen bij het natuurlijk zaad van Adam. Op dezelfde manier ontdekken de uitverkorenen, door hun weloverwogen en hartelijke instemming met het verbond, dat ze het geestelijke zaad van Christus zijn. Het tweede kenmerk is dat het beeld van Christus in hen in beginsel zichtbaar wordt en dat er een verlangen is naar de vervolmaking daarvan.¹⁹

Toen Christus instemde met het verbond, heeft Hij Zichzelf ook aangesteld als de Borg van het verbond. Dat betekent dat Hij Borg werd voor God bij zondaren, maar ook dat Hij Borg werd voor zondaren bij God. Christus werd Borg voor God door aan alle eisen van het verbond te voldoen. Hij werd Borg voor zondaren door voor hen de verbondsweldaden te verwerven.²⁰

Zondaren moeten niet als verbondsluitende partij of als onderhandelaar met God een verbond maken voor het leven en de zaligheid. Om persoonlijk en zaligmakend in een verbond met God te komen, moeten ze het verbond aangrijpen zoals het aan ons geopenbaard en aangeboden wordt in het Evangelie. We moeten het genadeverbond niet verknoeien door te doen alsof het wordt aangeboden op voorwaarde van geloof en bekering, aldus Boston.²¹

Het genadeverbond bestaat uit een voorwaardelijk en een belovend deel. Het voorwaardelijke deel bevat de voorwaarden die door Christus moesten worden vervuld. Het belovende deel bevat de beloften die Christus voor de uitverkorenen heeft verworven, door aan de voorwaarden te voldoen.²²

Het voorwaardelijke deel van het verbond bevat de vervulling van alle gerechtigheid. Er werd gerechtigheid geëist en alleen op grond van die gerechtigheid kon aanspraak gemaakt worden op het eeuwige leven. Gerechtigheid was ook de enige voorwaarde van het genadeverbond. Boston geeft in dit verband aan dat geloof en gehoorzaamheid weldaden zijn die bij de beloften van het genadeverbond horen. Ze worden op grond van deze beloften in de uitverkorenen

¹⁸ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 46; Boston, *Het genadeverbond*, 64.

¹⁹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 48; Boston, *Het genadeverbond*, 65.

²⁰ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 65; Boston, *Het genadeverbond*, 78.

²¹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 87; Boston, *Het genadeverbond*, 95.

²² Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 95; Boston, *Het genadeverbond*, 101.

teweegebracht. Geloof en gehoorzaamheid kunnen niet gezien worden als voorwaarde²³ van het verbond. "God verhoede dat wij zouden proberen om geloof en gehoorzaamheid uit het genadeverbond te verbannen!", aldus Boston.²⁴

De gerechtigheid waarvan de vervulling de voorwaarde was van het genadeverbond, bestaat uit de heiligheid van de natuur, de rechtvaardigheid van het leven en de voldoening voor de zonde. Christus moest heilig zijn, heilig leven en de straf voor de uitverkorenen dragen. Boston schrijft dat Christus dezelfde straf moest lijden die de uitverkorenen hadden moeten lijden en dat Hij deze straf vrijwillig moest dragen.²⁵

Het belovende deel van het genadeverbond beantwoordt aan het voorwaardelijke deel. De verbondsluitende partij voor wie de voorwaarde vervuld wordt, is verplicht een bepaalde weldaad te schenken. God heeft, met het oog op de voorwaarden die Christus vervulde, Zich verplicht om de weldaden van het verbond te schenken. De beloften van het verbond zijn dan ook bindend en vast.²⁶

De beloften van het genadeverbond zijn te onderscheiden in beloften die een uitwerking hebben op Christus Zelf en beloften die een uitwerking hebben op de uitverkorenen. Bij de beloften die een uitwerking hebben op de uitverkorenen merkt Boston op dat deze beloften aan Christus zijn gedaan en in Hem aan de uitverkorenen.²⁷

De uitverkorenen kregen in Christus de belofte van het eeuwige leven. Boston maakt hierbij onderscheid tussen beloften die betrekking hebben op de periode voor hun vereniging met Christus, beloften die betrekking hebben op de periode vanaf hun vereniging met Christus tot hun dood en beloften die betrekking hebben op de periode vanaf hun dood tot in de eeuwigheid. Voor de periode vóór hun vereniging met Christus belooft God bewaring en Zijn Geest. Voor de periode vanaf hun vereniging met Christus tot aan de dood belooft God rechtvaardiging, een nieuwe verbondsrelatie met God, heiligmaking, volharding in de genade en tijdelijke weldaden. Voor de periode na hun dood belooft God de overwinning op de dood en een eeuwig leven in de hemel.²⁸

De partij waarvoor het verbond gesloten is, is feilbaar, maar de vervulling van de voorwaarde van het verbond hangt in geen geval van de uitverkorenen af, want Christus heeft de volledige prijs

²³ Boston wil het geloof geen voorwaarde noemen, omdat onze zaligheid niet tot stand komt door één of ander werk van ons. Elders noemt Boston het geloof een middel of instrument. Zie Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 379; Boston, *Het genadeverbond*, 319.

²⁴ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 101; Boston, *Het genadeverbond*, 105.

²⁵ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 123; Boston, *Het genadeverbond*, 122.

²⁶ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 138; Boston, *Het genadeverbond*, 134.

²⁷ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 145; Boston, *Het genadeverbond*, 140.

²⁸ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 225; Boston, *Het genadeverbond*, 201.

voor de verlossing van de uitverkorenen betaald. Hun recht op de belofte kan niet meer afgesneden worden, aldus Boston.²⁹

4.4 Roeping

Nadat Boston de inhoudelijke kant van het genadeverbond heeft behandeld, gaat hij over tot het bespreken van de bediening van het genadeverbond. Hij wijst erop dat het genadeverbond in zichzelf een diep geheim is, omdat het in de eeuwigheid gesloten is tussen de Vader en de Zoon. Het is daarom nodig dat het genadeverbond ook wordt uitgevoerd, zodat uiteindelijk het doel zal worden bereikt, waarvoor het genadeverbond is gemaakt.³⁰

De bediening van het genadeverbond is van een zodanig belang dat deze taak aan niemand anders dan aan de Heere Jezus Christus kon worden toevertrouwd, aldus Boston. Hij is de Bedienaar van het verbond. Zoals Hij belast was met het verwerven van de beloofde weldaden, zo heeft Hij ook de eer gekregen om de beloofde weldaden aan zondaren uit te delen. Deze aanstelling dient zowel de verheerlijking van God, de zaak van zondaren als de eer van Christus Zelf.³¹

Christus is, bij Zijn benoeming door de Vader, gemachtigd om het genadeverbond te bedienen aan wie dan ook uit de hele mensheid. Christus heeft volmacht gekregen om alle zondaren uit het geslacht van Adam in het verbond te ontvangen en alle weldaden van het verbond aan hen uit te reiken tot hun eeuwige zaligheid. Boston geeft aan dat de verkiezing van afzonderlijke personen een geheim is. Het hoort bij de vastgestelde orde van het verbond dat deze personen niet bekend gemaakt worden bij de bediening van het genadeverbond. Pas op het moment dat een zondaar het verbond persoonlijk ontvangen heeft door er persoonlijk in te komen, zal zijn verkiezing duidelijk zijn. De uitgestrektheid van de bediening van het genadeverbond is niet gefundeerd op de verkiezing, maar op de algenoegzaamheid van Christus' gehoorzaamheid en dood voor de zaligheid van allen.³²

Boston wijst op de geschiedenis van de Israëlieten in de woestijn, die door vurige slangen werden gebeten. God gaf de opdracht om, met het oog op hun genezing, een koperen slang aan een paal omhoog te steken. Iedereen kreeg toestemming naar deze slang te kijken. Geen enkel lichaam dat genezing nodig had, werd uitgesloten. De aanbidding werd gedaan in de ruimste bewoordingen: "En het zal geschieden, dat al wie gebeten is, als hij haar aanziet, zo zal hij leven"

²⁹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 235; Boston, *Het genadeverbond*, 208.

³⁰ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 236; Boston, *Het genadeverbond*, 209.

³¹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 241; Boston, *Het genadeverbond*, 212.

³² Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 243; Boston, *Het genadeverbond*, 214.

(Numeri 21 vers 8). In Johannes 3 maakt de Heere Jezus Zelf de vergelijking met het geloof in Hem. Het voorwerp van de bediening kan daarom niet minder uitgebreid zijn dan het voorwerp van het aanbod, zo zegt Boston.³³

Christus is door God aangesteld om de zonden van de wereld weg te dragen, hoewel velen aan wie Hij het verbond aanbiedt, het weigeren en daarom uiteindelijk niet gered worden. Hij laat uit Zijn volheid van kracht het algemene aanbod van het Evangelie voortvloeien, waardoor iedereen, zonder uitzondering, welkom geheten wordt om te komen. Hij heeft ook Zijn discipelen gemachtigd om het Evangelie aan alle mensen te prediken en het verbond aan alle mensen aan te bieden met het doel dat ze het verbond in ontvangst nemen.³⁴

Volgens de Schriften is Christus alleen de werkelijke Zaligmaker van Zijn geestelijk lichaam. Maar als we Hem beschouwen als Zaligmaker krachtens ambt, dan is Hij de Zaligmaker van de wereld, naar 1 Johannes 4. Als iemand is aangesteld als dokter van een bepaalde gemeenschap, dan is hij krachtens ambt de dokter van de hele gemeenschap en staat hij tot elk lid ervan in betrekking als dokter. Dat wil echter niet zeggen dat hij ook alle leden van die gemeenschap daadwerkelijk geneest. Hij geneest alleen degenen die gebruik van hem maken. Als een lid van deze gemeenschap ziek is en hij roept de dokter niet te hulp, dan is het zijn eigen fout als hij door hem niet genezen wordt, aldus Boston. Zo is Christus de Zaligmaker voor elke zondaar uit de mensheid, of hij nu gebruik van Hem maakt of niet.³⁵

Als Boston het karakter van de verbondsbediening bespreekt, wijst hij erop dat Christus niet alleen de Bedienaar van het verbond is, maar ook de Beheerder. Als gevolg van Zijn bewilliging om de voorwaarde van het verbond te vervullen, had Hij niet alleen het recht om de weldaden van het verbond te ontvangen, maar werden de weldaden Hem ook als een daadwerkelijk bezit in handen gegeven, zodat Hij ze kon uitdelen aan zondaren.³⁶

Christus is ook de Erfflater van het verbond. De Vader gaf Christus een verbondsbeschikking, op voorwaarde van Zijn offer voor de zonde. Omdat zondaren echter totaal onmachtig zijn om voorwaarden te vervullen, was het voor hen noodzakelijk dat er een testamentaire beschikking gemaakt werd, zonder enige voorwaarden. De dood van een testamentmaker geeft erfgenamen het recht om de nagelaten erfenis te ontvangen. Zo geeft de dood van Christus de erfgenamen van Zijn testament ook het recht om de weldaden van het verbond te ontvangen. De dood van Christus is voor de erfgenamen een pleitgrond.³⁷

³³ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 244; Boston, *Het genadeverbond*, 215.

³⁴ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 246; Boston, *Het genadeverbond*, 216.

³⁵ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 248; Boston, *Het genadeverbond*, 217.

³⁶ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 256; Boston, *Het genadeverbond*, 224.

³⁷ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 265; Boston, *Het genadeverbond*, 231.

Boston wijst erop dat de erfgenamen in het testament dezelfde mensen zijn als die het voorwerp zijn van Zijn verbondsbediening. Christus is door Zijn Vader gemachtigd om het verbond te bedienen aan elke zondaar van de mensheid. Met het oog daarop heeft Hij ook Zijn testament gemaakt. Iedereen die door Zijn bediening niet wordt uitgesloten, wordt ook niet uitgesloten van het testament. "Tot wie dan ook het Evangelie komt, mogen we met volmacht zeggen dat de belofte aan u gedaan wordt, aan u, ja aan elk van u, namelijk de belofte van het testament. U hebt toestemming om die door het geloof op te eisen als uw eigen erfenis," aldus Boston.³⁸

De erfenissen die in het testament van Christus nagelaten zijn, zijn niet anders dan alle verbondsweldaden, die ontvangen moeten worden door het geloof.³⁹

Het verbond is een eeuwige overeenkomst. Geen enkel schepsel is er getuige van geweest. Het is een geheimenis voor de hele schepping. Daarom werd Christus aangesteld tot Profeet van het genadeverbond. Hij was Boodschapper, Getuige en Uitlegger van het verbond. Hij werd Boodschapper van het verbond om de blijde tijding van dit verdrag van vrede aan de wereld te brengen. Als Getuige van het verbond was Hij geschikt om de waarheid ervan officieel te bevestigen voor de mensen. Hij was ook de Uitlegger van het verbond. Door de duisternis in het verstand van mensen hebben ze blijvend onderwijs nodig, zodat ze het juiste zicht op het verbond niet verliezen.⁴⁰

Christus is ook de Koning van het genadeverbond. Hij verordent instellingen in Zijn Koninkrijk, zodat zondaren persoonlijk in het verbond gebracht worden en de verbondskinderen worden bevestigd en versterkt. Zijn Evangelieboodschappers moeten de wereld ingaan met een Koninklijke afkondiging. De inhoud van die afkondiging is dat wie tot Hem zal komen en zich door het geloof met Hem als het Verbondshoofd zal verenigen, onmiddellijk in het verbond ontvangen zal worden en een recht zal hebben op alle voorrechten ervan.⁴¹

Christus is ook de Voorspraak van het verbond. Met het oog op de bediening van het genadeverbond is Hij de Voorbidder ervan. Hij zorgt ervoor dat de uitverkorenen op de vastgestelde tijd daadwerkelijk in het verbond gebracht worden, Hij verschijnt in plaats van hen en neemt in naam van hen bezit van de hemel en van alle andere verbondsweldaden, Hij bewaart de vrede tussen God en hen, Hij zorgt voor hun toegang tot God en hun aanvaarding door God. Ook verkrijgt Hij voor hen de toegang tot de hemel op de juiste tijd en laat Hij hen daar eeuwig verkeren in een staat van volmaakte gelukzaligheid.⁴²

³⁸ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 271; Boston, *Het genadeverbond*, 235.

³⁹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 277; Boston, *Het genadeverbond*, 240.

⁴⁰ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 290; Boston, *Het genadeverbond*, 250.

⁴¹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 295; Boston, *Het genadeverbond*, 254.

⁴² Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 311; Boston, *Het genadeverbond*, 266.

4.5 Wedergeboorte

Boston schrijft over de vier staten van de menselijke natuur, te weten de staat van de rechtheid (vóór de zondeval), de staat van de natuur (ná de zondeval), de staat van de genade (na de wedergeboorte) en de eeuwige staat (na het sterven). De thematiek van de wedergeboorte behandelt hij bij de staat van de genade. Over het totale onvermogen van een mens om zichzelf te herstellen schrijft hij echter al bij de staat van de natuur.⁴³

Boston wijst erop dat het voor mensen niet meer mogelijk is zichzelf te herstellen door de werken van de wet. Al werkt een mens nog zo hard en al doet hij nog zo zijn best, hij zal nooit in staat zijn zichzelf te verlossen uit de staat van verdorvenheid en toorn. Als een mens zichzelf namelijk wil herstellen, moet hij de geboden van God volkomen houden. De ziel van een mens moet volkomen zuiver zijn en in alle opzichten zondeloos. Bovendien zal er betaald moeten worden voor de al aanwezige schuld. Daarom is de conclusie gerechtvaardigd dat een mens onbekwaam is zichzelf te herstellen door middel van het onderhouden van de wet.⁴⁴

Een zondaar kan zichzelf ook niet herstellen op evangelische wijze, zo schrijft Boston. Christus biedt ons Zijn hulp aan, maar wij zijn niet in staat het Evangelie te omhelzen tot ons herstel. De hulp wordt wel aangeboden, maar wij kunnen die hulp niet aanvaarden. Boston maakt de vergelijking met een touw dat uitgeworpen wordt om mensen die schipbreuk hebben geleden, aan land te trekken, terwijl ze hun handen niet kunnen gebruiken. Ook al wordt Christus in het Evangelie aangeboden, wij kunnen niet in Hem geloven. We zijn met handen en voeten gebonden, aldus Boston. Een mens kan geen zaligmakende verandering in zichzelf werken.⁴⁵

Er is wedergeboorte nodig. Boston wijst erop dat er veel misvattingen zijn over de wedergeboorte. Zo zijn er veel gedeeltelijke veranderingen die worden verward met de wedergeboorte. Niet iedereen die zich christen noemt is ook daadwerkelijk een christen. Ook een goede opvoeding is geen wedergeboorte. Daarnaast is een verandering van openlijke goddeloosheid naar een meer beschaafd leven niet altijd een teken van wedergeboorte. Ook kan iemand zich bezighouden met alle uiterlijke plichten van de godsdienst zonder wedergeboren te zijn.⁴⁶

Wedergeboorte is een ingrijpende verandering, waardoor iemand een nieuw schepsel wordt. Het is een verandering van eigenschappen. Het is eveneens een bovennatuurlijke verandering,

⁴³ Thomas Boston, *Human Nature in its Four-fold State*, 3^e ed. (Edinburgh: R. Fleming, 1735), 159; Thomas Boston, *De menselijke natuur in haar viervoudige staat*, vert. S. Houtekamer, 7^e ed. (Houten: Den Hertog, 2009), 161.

⁴⁴ Boston, *Human Nature*, 166; Boston, *De viervoudige staat*, 167.

⁴⁵ Boston, *Human Nature*, 167; Boston, *De viervoudige staat*, 168.

⁴⁶ Boston, *Human Nature*, 179; Boston, *De viervoudige staat*, 178.

waardoor de natuur zelf wordt veranderd. Bovendien is het een verandering naar de gelijkenis van God. Wedergeboorte is een algemene verandering. Boston maakt de vergelijking met zuurdesem, dat het hele deeg zuur maakt. Zo is het ook met de wedergeboorte. Het is een grondige verandering van zowel het hart als het leven.⁴⁷

Bij de wedergeboorte wordt het verstand verlicht. Een mens wordt verlicht in de kennis van God. Hij krijgt andere gedachten van God. Een mens wordt ook verlicht in de kennis van zonde. Hij ziet de zonde in haar natuurlijke kleur, zo beschrijft Boston. Een mens wordt eveneens verlicht in de kennis van zichzelf. De verontreinigingen die hij eerst niet zag, ziet hij nu wel. Een mens wordt daarnaast verlicht in de kennis van Jezus Christus. Hij ziet hoe uitnemend en gepast Christus voor hem is. Bovendien wordt een mens verlicht in de kennis van de ijdelheden van de wereld. Hij gaat de wereld zien als een huilende wildernis, als een tranendal. Wedergeboorte zorgt ervoor dat het verstand wordt verlicht met de kennis van geestelijke dingen.⁴⁸

Wedergeboorte leidt er ook toe dat de wil van een mens wordt vernieuwd. De wil wordt genezen van zijn totale onbekwaamheid om te willen wat goed is. De Geest van God verbreekt de ketenen van ongerechtigheid, waarmee de gevangene in de zonde werd vastgehouden. De ziel die vastgehecht was aan het aardse, kan zich nu hemelwaarts bewegen, schrijft Boston. Door wedergeboorte wordt er in de wil ook een blijvende afkeer gewerkt tegen het kwade. Bij onwedergeborenen ligt de zonde rustig in het hart, terwijl de wedergeborenen de natuurlijke verdorvenheid langzamerhand uit het hart verwijderen. De wil krijgt bij de wedergeboorte ook een voorliefde tot het goede. De nieuwe wil richt zich op God en godsvrucht. Door de genade van de wedergeboorte wordt de wil gelijkvormig gemaakt aan de wil van God. De wil is nu ook genegen om Christus te ontvangen.⁴⁹

Bij de wedergeboorte wordt er daarnaast een verandering teweeggebracht in de genegenheden. Boston schrijft dat de hoofdstroom van de begeerten wordt omgekeerd, zodat de hoofdstroom naar God gaat lopen. Genade richt de genegenheden op de juiste doeleinden. De genegenheden worden zo vast op God gericht dat een mens al het andere loslaat en zich aan Christus vastklemt. Wedergeboorte leidt er ook toe dat het geweten wordt vernieuwd, zodat er een helder licht in het hart gaat schijnen en een mens zich van verborgen zonden bewust wordt. Ook het geheugen wordt in de wedergeboorte versterkt met het oog op de geestelijke dingen, aldus Boston. Bovendien verandert de levenswandel van een wedergeboren mens.⁵⁰

⁴⁷ Boston, *Human Nature*, 183; Boston, *De viervoudige staat*, 182.

⁴⁸ Boston, *Human Nature*, 187; Boston, *De viervoudige staat*, 186.

⁴⁹ Boston, *Human Nature*, 190; Boston, *De viervoudige staat*, 189.

⁵⁰ Boston, *Human Nature*, 197; Boston, *De viervoudige staat*, 195.

Boston wijst erop dat er diverse overeenkomsten te noemen zijn tussen een natuurlijke geboorte en een geestelijke geboorte. Hij geeft aan dat de term wedergeboorte duidelijk een passende term is. Zowel een natuurlijke geboorte als een geestelijke geboorte is een verborgenheid. Het werk van de Geest wordt gevoeld, maar Zijn manier van werken is een verborgenheid die wij niet kunnen begrijpen. Zowel bij de natuurlijke geboorte als de geestelijke geboorte komt het schepsel tot een bestaan dat daarvoor niet aanwezig was. Zoals een kind passief is bij de geboorte, zo is een kind van God ook passief bij de wedergeboorte, zo schrijft Boston. Bovendien leidt zowel de geboorte als de wedergeboorte tot nieuwe betrekkingen. Bij een natuurlijke geboorte is er een gelijkenis aan te wijzen tussen ouders en kind. Bij de geestelijke geboorte is dat niet anders, omdat het beeld van God in de wedergeboorte wordt hersteld.⁵¹

Het is voor een mens belangrijk te onderzoeken of hij wedergeboren is. Boston geeft aan dat het mogelijk is hierover duidelijkheid te hebben. Genade is licht en ze openbaart zichzelf. We moeten ons verstand onderzoeken om te zien of het verlicht is met de kennis van God, met de kennis van onszelf en met de kennis van Christus. We moeten onze wil onderzoeken om te ontdekken of de ketenen zijn afgenomen, waarmee we vroeger vastgekluiserd zaten. We moeten ontdekken of er een afkeer tegen de zonde en een genegenheid tot het goede in ons hart is gewerkt. We moeten ontdekken of onze liefde uitgaat naar God en onze haat naar de zonde. Een ander belangrijk teken van de wedergeboorte is de broederlijke liefde.⁵²

Bepaalde gevallen van twijfel kunnen er de oorzaak van zijn dat sommige mensen het troostvolle gezicht van hun gelukkige staat missen, zo schrijft Boston. Iemand kan bijvoorbeeld twijfelen of hij wedergeboren is, omdat hij niet de precieze tijd van zijn bekering weet of omdat hij niet de afzonderlijke stappen helder heeft van de manier waarop zijn bekering tot stand is gekomen. Hoewel het wenselijk is dat iemand verslag kan doen van zijn bekering, is dit verslag niet noodzakelijk om de waarheid van de genade te bewijzen, aldus Boston. Het gaat om het merken van de verandering. Iemand kan ook twijfelen aan de wedergeboorte, omdat hij in zichzelf ervaart dat de zonde de overhand heeft. Boston geeft aan dat we dan niet de conclusie moeten trekken dat er van wedergeboorte geen sprake kan zijn. Deze constatering moet echter leiden tot vernedering en waakzaamheid.⁵³

Wedergeboorte leidt tot een verborgen vereniging met Christus. Boston wijst op de gelijkenis van de Wijnstok en de ranken. Hij maakt vervolgens een vergelijking tussen een natuurlijke en een bovennatuurlijke stam. De natuurlijke stam is Adam. De bovennatuurlijke stam, de Wijnstok, is

⁵¹ Boston, *Human Nature*, 204; Boston, *De viervoudige staat*, 201.

⁵² Boston, *Human Nature*, 207; Boston, *De viervoudige staat*, 202.

⁵³ Boston, *Human Nature*, 211; Boston, *De viervoudige staat*, 206.

Christus. Onze natuurlijke stam is een dode stam. De ranken aan een dode stam zijn en blijven dor, hoeveel moeite er ook aan de stam wordt besteed. Boston geeft aan dat bij de wedergeboorte een uitverkorenen rank uit de natuurlijke stam wordt genomen. Deze rank wordt ingeënt in de bovennatuurlijke stam.⁵⁴ Boston geeft aan dat hiervoor twaalf bijlagen nodig zijn, waarbij de Geest van God een zondaar steeds verder tot de overtuiging brengt dat hij zichzelf niet kan redden.⁵⁵ Niet door te werken en ook niet door te geloven. Boston schrijft dan: “En omdat hij niets meer heeft waarmee hij zich aan de stam kan vastklemmen, valt hij er daarom af. (...) Hij wordt opgenomen en ingeënt in de ware Wijnstok, de Heere Jezus Christus, Die hem de Geest van het geloof geeft.” Christus grijpt de zondaar aan door Zijn Geest en de zondaar, die zo gegrepen is, grijpt Christus aan door het geloof.⁵⁶

4.6 Geloof

Iemand die het genadeverbond ziet als iets waarvan zijn zaligheid afhangt, moet zich volgens Boston wel afvragen welk aandeel hij heeft in dat verbond. We hebben alleen een zaligmakend aandeel in het verbond als we persoonlijk in het verbond gekomen zijn. Het verbond wordt aan ons bediend en we moeten het verbond door het geloof aangrijpen en persoonlijk omhelzen.⁵⁷

Boston noemt een aantal kenmerken en eigenschappen van degenen die een persoonlijk aandeel hebben in het verbond. Iedereen die een zaligmakend aandeel heeft in het verbond, is van het werkverbond tot het genadeverbond gevluht. Er was een tijd dat ze zich op hun gemak voelden in het domein van de wet, maar God heeft hun woning in brand gezet, zo schrijft Boston. Er was geen vertrouwen meer in hun goede werken en hun plichten. Ze merkten dat het onmogelijk was nog langer binnen de grenzen van het werkverbond te blijven wonen. Om hun leven te redden moesten ze vluchten tot het genadeverbond.⁵⁸

Iedereen die persoonlijk in het verbond gekomen is, stemt van harte in met het plan van het verbond. Het verbondsplan is gericht op de eer van God, maar ook op de redding van zondaren. Gods genade wordt verheerlijkt op de puinhopen van alle heerlijkheid die nog over is in een mens, aldus Boston. Het verbondsplan maakt Christus tot alles en een mens tot niets. Alleen het oog van het geloof ontdekt de kracht en de wijsheid van God achter het verbondsplan.⁵⁹

⁵⁴ Boston, *Human Nature*, 246; Boston, *De viervoudige staat*, 239.

⁵⁵ Volgens W. van Vlastuin schrijft Boston, net als À Brakel, uitvoerig over de gewone weg van de bekering. Zie W. van Vlastuin, *Naar het hart van Jeruzalem: Over de betekenis van de geestelijke gemeenschap met Christus voor de prediking* (Houten: Den Hertog, 2012), 75.

⁵⁶ Boston, *Human Nature*, 260; Boston, *De viervoudige staat*, 250.

⁵⁷ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 314; Boston, *Het genadeverbond*, 268.

⁵⁸ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 315; Boston, *Het genadeverbond*, 269.

⁵⁹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 317; Boston, *Het genadeverbond*, 270.

Zij die een zaligmakend aandeel in het verbond hebben, zijn tevreden met de schets die God van het verbond geeft. Ze zullen geen uitzonderingen vragen of wijzigingen voorstellen in hun voordeel. Ook zijn ze tevreden met de wetten en de voorrechten van het verbond. Ze kunnen zich vinden in de tucht van het verbond en de beloningen ervan. Het Evangelie is de verklaring van de wil van God met betrekking tot onze zaligheid, die door het geloof wordt ontvangen. Onze mond wordt gestopt en we zullen geen eigen voorstellen doen in deze zaak, zo schrijft Boston.⁶⁰

Als iemand in het verbond gekomen is, overheerst de liefde van God in Christus in hem. Deze door het geloof aangenomen liefde ontsteekt in zijn hart een alles overtreffende wederliefde. Boston noemt deze liefde een werkzaam beginsel dat aanzet tot gehoorzaamheid. Deze liefde maakt het tot zijn grootste zorg om God te behagen en tot zijn grootste vrees Hem te beledigen. Deze liefde maakt de resten van de zonde tot een zware last, waarvan hij verlost wil worden.⁶¹

Iedereen die een zaligmakend aandeel in het verbond heeft, heeft toestemming gegeven dat Jezus Christus, het Hoofd van het verbond, ook zijn Hoofd is. Ze blijven bij die keus, ook al werden ze duizendmaal voor de keus gesteld, aldus Boston. Ze blijven in het verbond onder Zijn vleugels. Ze hebben ervoor gekozen dat hun Hoofd hen regeert, voedt en ondersteunt. Ze hebben zichzelf aan Hem overgegeven. Ze willen door Zijn wetten geregeerd worden en door Zijn genade worden gered.⁶²

De gerechtigheid van Christus is de voorwaarde van het verbond. Allen die het verbond zijn binnengegaan hebben deze gerechtigheid van Christus als hun enige grond van vertrouwen. De gekruisigde Zaligmaker is het Fundament. Het geloven in Hem is hetzelfde als het bouwen op dat Fundament. Op grond van dit Fundament hebben ze een zekere mate van vertrouwen dat ze het leven en de zaligheid zullen krijgen.⁶³

De beloften van het verbond bevredigen het hart van allen die een persoonlijk aandeel in het genadeverbond hebben. Ze voelen dat aan hen veel ontbreekt, maar ze zien in het verbond dat er genoeg is om dat gebrek te vervullen, zo schrijft Boston. Deze ontdekking hebben ze niet te danken aan de natuur, maar aan de genade, die zoveel heerlijkheid laat zien. Iedereen die deze ontdekking gedaan heeft, zal het verbond binnengaan en er niet meer buiten willen blijven. De waarde van deze schat, die verborgen lag in de grond van het Evangelie, hebben ze ontdekt.⁶⁴

De Geest van het verbond is in hen en ze worden door deze Geest aangedreven. Het is een Geest van heiligheid, die de leden van het verbond in beginsel heilig maakt. Het is een vrijmoedige

⁶⁰ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 318; Boston, *Het genadeverbond*, 271.

⁶¹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 319; Boston, *Het genadeverbond*, 272.

⁶² Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 320; Boston, *Het genadeverbond*, 273.

⁶³ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 321; Boston, *Het genadeverbond*, 274.

⁶⁴ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 321; Boston, *Het genadeverbond*, 275.

en vrije Geest, waardoor de leden van het verbond vrijwillig de God van het verbond dienen en liefhebben. Het is ook een Geest van genegenheid tot de God van het verbond en het volk van het verbond.⁶⁵

Iedereen die een zaligmakend aandeel in het verbond heeft, heeft de wetten van het verbond in zijn hart. Ze keuren de wet goed en hun hart richt zich op deze wet. Ook is het hun gewoonte om te proberen hun levenswandel in overeenstemming te brengen met de wet. Bovendien staan ze open voor datgene wat ze nog niet weten van de wetten van het verbond.⁶⁶

Boston schrijft niet alleen over de kenmerken en eigenschappen van allen die het verbond zijn binnengegaan, maar ook over de manier waarop zondaren persoonlijk en zaligmakend in het genadeverbond komen. Bovendien spoort hij iedereen aan het verbond binnen te gaan. "Zo wordt het verbond tot u gebracht en aan u voorgesteld in het Evangelie, zodat u noodzakelijk óf een ontvanger óf een weigeraar ervan moet zijn. Weiger het niet: dat is onuitsprekelijk gevaarlijk. Grijp het aan, want het is uw leven. Zondaren, u bent onder het werkverbond, waar geen leven en zaligheid voor u is. De deur van het nieuwe verbond is echter voor u geopend. Kom en ga er zonder uitstel binnen. Vlucht en ontsnap uit de heerschappij van de Wet, het werkverbond, waaronder u geboren bent en waaronder u leeft. Dat kan op geen andere wijze dan doordat u dit verbond – dat u in het Evangelie aangeboden wordt – aanvaardt en omhelst, zodat u er met het oog op het leven en de zaligheid persoonlijk ingebracht wordt," aldus Boston.⁶⁷

Zondaren komen alleen in het verbond door het geloof. Het geloven in Jezus Christus is het enige middel om het verbond te omhelzen en erbinnen te gaan. Het geloof is precies tegenovergesteld aan de werken, zo schrijft Boston. Als ons werken de grond zou zijn van ons recht op de beloften, zouden de weldaden van het verbond ons verschuldigd zijn. Dat is volgens Boston echter in tegenspraak met het doel en de inhoud van het genadeverbond. De beloften zijn gegrond op het werk van Christus. Het geloof pleit daarom op een vaste en zekere grond. Door het geloof verenigt een zondaar zich met Christus, de Vertegenwoordiger in het verbond.⁶⁸

Het geloof in de Wet is geen zaligmakend geloof, maar wel een noodzakelijk geloof, aldus Boston. Iedereen die het genadeverbond wil binnengaan, moet in de eerste plaats een geloof in de Wet hebben. Daarom is de prediking van de Wet evenzeer van belang als de prediking van het Evangelie. Door de Wet gelooft een mens dat hij een zondaar is, dat hij onderworpen is aan de

⁶⁵ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 326; Boston, *Het genadeverbond*, 279.

⁶⁶ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 331; Boston, *Het genadeverbond*, 282.

⁶⁷ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 335; Boston, *Het genadeverbond*, 285.

⁶⁸ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 338; Boston, *Het genadeverbond*, 287.

vloek en dat hij volkomen onbekwaam is om zichzelf te herstellen. Als we geroepen worden het verbond te omhelzen, worden we indirect opgeroepen tot dit geloof in de Wet.⁶⁹

Het geloof in het Evangelie is het zaligmakende geloof. Dit geloof verenigt de zondaar met Christus en brengt de zondaar in het verbond. Het zaligmakende geloof is de echo op het woord van genade in het Evangelie. Het geloof in het Evangelie is allereerst een geloof in de algenoegzaamheid van Christus. Een zondaar moet geloven dat er in Christus een volheid van zaligheid voor arme zondaren is. Christus is bekwaam om mensen te redden van hun zonden en van Gods toorn.⁷⁰

Daarnaast is het geloof in het Evangelie een geloof in het Evangelieaanbod, zo schrijft Boston. We moeten geloven dat Jezus Christus met Zijn gerechtigheid en Zijn zaligheid aan zondaren wordt aangeboden en aan ons persoonlijk in het bijzonder. Veel geruste zondaren horen het Evangelie en zijn blij met het aanbod, maar ze horen er de stem van Christus niet in. Waar het zaligmakende geloof werkzaam is, wordt het Woord van het Evangelieaanbod door de Heilige Geest met kracht aan de ziel toegepast, aldus Boston. Daardoor is een mens verzekerd dat het de stem van Christus is, die in het bijzonder tot hem komt.⁷¹

Het geloof in het Evangelie is ook een geloof in ons recht op Christus. We moeten geloven dat Jezus Christus de Zaligmaker van de wereld is en dat Hij onze Zaligmaker in het bijzonder is, vanwege Zijn aanbod. We mogen wettig en met volmacht alles in bezit nemen en als ons persoonlijk eigendom gebruiken tot de zaligheid. Het geven van Gods kant en het ontvangen van onze kant hangen met elkaar samen.⁷² Het eerste is het fundament voor het laatste. De gave van God is voldoende om de zaak tot de onze te maken, aldus Boston.⁷³

Het geloof in het Evangelie is tenslotte ook een persoonlijk vertrouwen op de zaligheid. We moeten alleen op Hem vertrouwen als onze persoonlijke Zaligmaker. We moeten vertrouwen op Zijn gerechtigheid als aan ons persoonlijk geschonken, zodat we persoonlijk de zaligheid zullen ontvangen op grond van de trouw van God in Zijn Woord.⁷⁴

4.7 Samenvatting

Wat betreft de leer van de verkiezing geeft Boston het volgende aan:

⁶⁹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 345; Boston, *Het genadeverbond*, 293.

⁷⁰ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 347; Boston, *Het genadeverbond*, 294.

⁷¹ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 351; Boston, *Het genadeverbond*, 297.

⁷² Het geloof is zowel een gave als een opgave. Zie P. Buitelaar, *Prediking en geestelijk leven: Vanuit de praktijk toelicht* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1998), 34.

⁷³ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 358; Boston, *Het genadeverbond*, 303.

⁷⁴ Boston, *A View of the Covenant of Grace*, 366; Boston, *Het genadeverbond*, 309.

- (1) God besloot mensen te scheppen naar Zijn beeld. Daarnaast besloot Hij de zondeval toe te laten en sommigen van de verloren mensheid te redden. Daartoe sloot Hij het genadeverbond.
- (2) Het genadeverbond is een verbond tussen God en Christus, waarbij Christus de uitverkorenen vertegenwoordigt. Christus stierf alleen voor de uitverkorenen. Het genadeverbond is niet wezenlijk anders dan het verbond van de verlossing.
- (3) Als we twijfelen of we behoren tot degenen die Christus vertegenwoordigde in het genadeverbond, moeten we geloven en het verbond aangrijpen. Iedereen die gelooft zal het eeuwige leven ontvangen.
- (4) Het genadeverbond wordt niet aangeboden onder de voorwaarde van geloof en bekering. Gerechtigheid is de enige voorwaarde in het genadeverbond. Geloof en bekering zijn weldaden die bij de beloften van het genadeverbond horen.

Ten aanzien van de leer van de roeping stelt Boston het volgende:

- (1) Omdat het genadeverbond in zichzelf een diep geheim is, moet het genadeverbond worden uitgevoerd. De bediening van het genadeverbond is toevertrouwd aan de Heere Jezus Christus.
- (2) De uitgestrektheid van de bediening van het genadeverbond is niet gefundeerd op de verkiezing, maar op de algenoegzaamheid van Christus.
- (3) Het verbond moet aan alle mensen worden aangeboden, met als doel dat het verbond door hen in ontvangst wordt genomen.
- (4) Het verbond is een testament, zonder voorwaarden. Niemand wordt uitgesloten van dit testament. We hebben toestemming de belofte van het testament door het geloof op te eisen als onze eigen erfenis.

Met het oog op de leer van de wedergeboorte wijst Boston op het volgende:

- (1) Wedergeboorte is nodig omdat we niet in staat zijn onszelf te herstellen en niet in staat zijn de aangeboden zaligheid te aanvaarden.
- (2) Wedergeboorte is een ingrijpende verandering, die het verstand verlicht, de wil geneest en de genegenheden op God richt. Zoals zuurdesem het hele deeg zuur maakt, geeft wedergeboorte mensen een nieuwe natuur.
- (3) Het is niet belangrijk precies te weten wat het moment van onze wedergeboorte is. Onzekerheid daarover leidt tot twijfel. We moeten ons hart onderzoeken of er veranderingen in het verstand, de wil en de genegenheden hebben plaatsgevonden.
- (4) Wedergeboorte leidt tot een verborgen vereniging met Christus. Een uitverkoren rank wordt uit de natuurlijk stam, Adam, gesneden en in de geestelijke stam, Christus, ingeënt.

Met betrekking tot de leer van het geloof zegt Boston het volgende:

- (1) Het verbond wordt aan ons bediend. We gaan het verbond persoonlijk binnen als we het verbond door het geloof aangrijpen en persoonlijk omhelzen. Het geloof in Jezus Christus is het enige middel om het verbond binnen te gaan.
- (2) Het geloof is precies tegenovergesteld aan de werken. Het geloof pleit op de vaste en zekere grond van het werk van Christus. Het geven van Gods kant en het ontvangen van onze kant hangen met elkaar samen.
- (3) Het verbond wordt tot ons gebracht en aan ons voorgesteld in het Evangelie. We zijn daarom óf een ontvanger óf een weigeraar. Het is gevaarlijk het verbond te weigeren. We moeten zonder uitstel het verbond binnengaan.

5. Analyse

5.1 Inleiding

Vanuit de Reformatie, de Nadere Reformatie en het Puritanisme zijn respectievelijk de opvattingen van Johannes Calvijn, Wilhelmus à Brakel en Thomas Boston de revue gepasseerd. Welke hoofdlijnen worden zichtbaar als we de opvattingen van Calvijn, à Brakel en Boston met betrekking tot de verkiezing, de roeping, de wedergeboorte en het geloof analyseren met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid en het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen? Zijn er verschillen aan te wijzen tussen deze theologen of stemmen ze vooral overeen?

5.2 Calvijn over verkiezing en roeping

Calvijn schrijft over zowel de leer van de verkiezing als de leer van de roeping. Als we zijn weergave van de leer van de verkiezing analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Calvijn schrijft dat de leer van de verkiezing nodig is om duidelijk te maken dat het komen tot de zaligheid volledig en alleen het werk van God is. De leer van de uitverkiezing moet er volgens hem toe leiden dat mensen zich verootmoedigen en tegelijkertijd getroost weten.
- (2) Calvijn benadrukt dat zowel de verkiezing als de verwerping alleen gebaseerd zijn op de wil van God. Het doen en laten van mensen heeft geen enkele invloed gehad op zowel de verkiezing als de verwerping. De voorkennis van God heeft dan ook geen rol gespeeld bij de besluiten van verkiezing en verwerping.
- (3) Calvijn wijst erop dat we bij ons denken over de verkiezing niet de grenzen van de Bijbel mogen overgaan. Tegelijkertijd is het volgens hem van belang niet voorbij te gaan aan alles wat God in Zijn Woord over de verkiezing heeft geopenbaard.
- (4) Calvijn maakt duidelijk dat God aan méér mensen een bevoorrechte positie geeft dan alleen aan de uitverkorenen. Hij maakt met het oog hierop onderscheid tussen de eerste en tweede trap van de verkiezing. Het oude en nieuwe verbond weerspiegelen de eerste trap van de verkiezing. Het nieuwe verbond heeft daarbij wel een bredere 'bedding' dan het oude verbond. Binnen het verbond wordt de tweede trap van de verkiezing zichtbaar, namelijk die van de uitverkorenen.

(5) Calvijn geeft aan dat zekerheid van een persoonlijke verkiezing alleen verkregen kan worden door te letten op de vruchten ervan. In het bijzonder noemt hij Christus de spiegel van de verkiezing. Alleen het geloof in Hem geeft zekerheid over de verkiezing.

Als we de weergave van Calvijn van de leer van de roeping analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Calvijn maakt onderscheid tussen de uitwendige en inwendige roeping. De uitwendige roeping is een algemene roeping, waarmee God door middel van het Woord iedereen in dezelfde mate tot Zich nodigt. De inwendige roeping is een bijzondere roeping, waarmee God door middel van Zijn Geest het Woord een plaats geeft in het hart.
- (2) Calvijn schrijft dat de beloften bij de uitwendige roeping algemeen van aard zijn. Het zijn beloften die betrekking hebben op de vergeving van zonden en het eeuwige leven. De deur van de hemel staat volgens Calvijn voor ons open.
- (3) God werkt door middel van de prediking van het Woord. Calvijn benadrukt daarom dat wij de plicht hebben de uiterlijke middelen te gebruiken. God belooft vruchten op het gebruik van de deze middelen door Zijn Geest eraan te verbinden.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing en de leer van de roeping bij Calvijn tegelijkertijd en in verbinding met elkaar analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Calvijn stelt met nadruk dat de verkiezing en verwerping alleen gebaseerd zijn op de wil van God en dat het doen en laten van mensen hierbij op geen enkele manier van invloed is. God werkt met Zijn Geest alleen in het hart van de uitverkorenen. De gedachte zou kunnen ontstaan dat er bij God sprake is van willekeur. Het is met het oog daarop belangrijk te beseffen dat deze opvattingen van Calvijn niet op zichzelf staan. We zullen deze opvattingen dan ook moeten beoordelen binnen het kader van het geheel van zijn opvattingen. Ook is niet onbelangrijk dat Calvijn er zelf op wijst dat we bij ons denken over de verkiezing niet de grenzen van de Bijbel mogen overgaan. Dat vraagt nauwkeurig onderzoek en voorzichtigheid rond dit onderwerp. Bovendien mag sterke terughoudendheid van ons worden verwacht in ons oordeel, vanuit het besef dat onze verstandelijke vermogens door de zondeval zijn aangetast.¹ Volgens Calvijn is het ongepast om zaken die wij niet kunnen begrijpen, af te keuren.
- (2) Calvijn spreekt niet alleen over de verkiezing en de inwendige roeping, maar wijst erop dat er ook sprake is van een uitwendige roeping. Deze uitwendige roeping gaat uit naar iedereen die het Woord van God hoort. Aan hen allen worden de beloften van vergeving van zonden en het

¹ Zie 1 Korinthe 2 vers 14: "Maar de natuurlijke mens begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods zijn; want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan, omdat zij geestelijk onderscheiden worden."

eeuwige leven verkondigd en zij allen worden genodigd tot Christus te komen. Calvijn geeft aan dat een algemene nodiging op geen enkele manier in strijd is met een particuliere verkiezing. Graafland is echter van mening dat, hoewel Calvijn beide aspecten genuanceerd probeert weer te geven, hij ze toch in sterke mate met elkaar verbindt, zodat in de nodiging altijd iets van de spanning met de verkiezing blijft doorklinken.² Hoewel ik de zorg van Graafland enigszins kan volgen, denk ik dat in de opvattingen van Calvijn op dit punt twee zaken niet door elkaar gehaald moeten worden. Enerzijds is merkbaar dat Calvijn de algemene nodiging tot de zaligheid door middel van de beloften, voluit wil laten staan. Tegelijkertijd geeft hij een belangrijke plaats aan de verkiezing als hij spreekt over de daadwerkelijke realisatie van het heil in het hart van de uitverkorenen. Hoewel sommige uitspraken van Calvijn³ wellicht de indruk wekken dat de verkiezing een onbelemmerde verkondiging van de beloften in de weg staat, denk ik dat Calvijn op dat moment poogt aan te tonen dat de nodiging tot de zaligheid alleen vruchten kan hebben dankzij de verkiezing en dat daarin zekerheid en dus troost ligt. W. van 't Spijker analyseert Calvijn op dit punt in ongeveer dezelfde bewoordingen.⁴

- (3) De verkiezing is voor Calvijn van groot belang. Hij wil namelijk niet voorbijgaan aan wat over de verkiezing in het Woord is geopenbaard. De verkiezing geeft troost.⁵ De inwendige roeping geeft troost. Het werk van de Geest geeft troost. De wetenschap verkoren te zijn, geeft troost en zekerheid. Daarom is de leer van verkiezing belangrijk. Tegelijkertijd wil Calvijn de grenzen van de Bijbel niet overgaan. Een belangrijk gegeven in het spreken van Calvijn over de verkiezing is de term *a posteriori*. Calvijn neemt de verkiezing als uitgangspunt. De verkiezing wordt in de tijd gerealiseerd. De constatering van de verkiezing volgt echter pas achteraf. Wetenschap van een persoonlijke verkiezing wordt alleen verkregen door wat erop volgt. Van 't Spijker werkt de term *a posteriori* uit.⁶ In dit kader spreekt Calvijn over Christus als spiegel van de verkiezing. W. Balke verbindt Christus als spiegel aan de term *a posteriori*.⁷ W. van Vlastuin noemt het veelzeggend dat Calvijn de leer van de verkiezing pas behandelt in het derde boek. Pas achteraf kunnen wij iets van het geheim van de verkiezing verstaan.⁸

² C. Graafland, *Van Calvijn tot Barth: Oorsprong en ontwikkeling van de leer der verkiezing in het Gereformeerd Protestantisme*. 's-Gravenhage: Boekencentrum, 1987, 46.

³ Zie bijvoorbeeld Calvijn, *De eeuwige verkiezing*, 37.

⁴ W. van 't Spijker, *Bij Calvijn in de leer: Een handleiding bij de Institutie* (Houten: Den Hertog, 2004), 155.

⁵ Willem Balke wijst erop dat Calvijn de verkiezing niet ziet als een eens genomen besluit, maar als Gods voorkeur voor het verlorene. Zie Willem Balke, *Via Vitae: Opstellen over de kerk en theologie in het perspectief van de Reformatie* (Apeldoorn: De Banier, 2019), 96.

⁶ Spijker, *Bij Calvijn in de leer*, 151.

⁷ Balke, *Johannes Calvijn*, 335.

⁸ W. van Vlastuin, *Katholiek vandaag: Een gereformeerd gesprek over katholiciteit* (Apeldoorn: Labarum Academic, 2017), 114.

5.3 Calvijn over wedergeboorte en geloof

Calvijn schrijft ook over de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof. Als we zijn weergave van de leer van de wedergeboorte analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Calvijn schrijft dat de wedergeboorte het begin van het geestelijke leven is. Als in de Bijbel over de wedergeboorte wordt gesproken heeft dat volgens Calvijn de bedoeling dat mensen uitdrukkelijk van elk aandeel in hun zaligheid worden uitgesloten.
- (2) Calvijn betoogt dat het verstand van de mens door de zondeval is aangetast, zodat mensen goed en kwaad niet meer van elkaar kunnen onderscheiden. Ook is de wil van de mens door de zondeval gebonden, waardoor mensen niet meer in staat zijn het goede te kiezen. In het bijzonder geldt dit voor de geestelijke dingen. Er is volgens Calvijn in mensen niets meer te vinden, waarmee ze zich kunnen begeven in het spoor naar het gelukzalige leven.
- (3) Calvijn geeft aan dat er een totale vernieuwing nodig is van het verstand en de wil. Volgens hem is wedergeboorte de enige manier om deze vernieuwing teweeg te brengen. Bij deze verlossing is er geen sprake van een meewerken door de mens. Wel is het zo dat de wil zodanig wordt bewerkt dat ze gaat willen wat God wil.

Als we de weergave van Calvijn van de leer van het geloof analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Calvijn maakt duidelijk dat mensen door de zonde niet meer in staat zijn aan de eisen van de Wet te voldoen. Christus is echter geopenbaard als Verlosser. Volgens Calvijn is het nodig dat we Hem door het geloof aangrijpen. Dit geloof in Hem is onmisbaar met het oog op de zaligheid.
- (2) Calvijn schrijft dat het geloof niet rust op onwetendheid, maar op zekere kennis van God en Christus vanuit het Woord. Het Woord is de basis waarop het geloof rust en waardoor het geloof gedragen wordt. Als het geloof afwijkt van het Woord zal het geen standhouden.
- (3) Calvijn geeft aan dat het geloof zich in het bijzonder richt op de beloften van Gods genade, waarmee God ons betuigt dat Hij barmhartig en genadig is. Het geloof is meer dan alleen het kennen en toestemmen van de waarheid ervan. Het geloof is een vaste en stellige overtuiging dat God goedgunstig is jegens ons. Het geloof gaat gepaard met vertrouwen.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Calvijn tegelijkertijd en in verbinding met elkaar analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Calvijn ziet de wedergeboorte als het begin van het geestelijke leven. Het is belangrijk te beseffen dat de term 'wedergeboorte' in de tijd van Calvijn meestal werd gebruikt in de betekenis van 'bekering' en 'heiliging'. H. Paul schrijft dat latere theologen steeds meer een

duidelijk onderscheid gingen maken tussen wedergeboorte in enge zin en wedergeboorte in ruime zin. De term 'wedergeboorte' werd vanaf toen vooral gebruikt voor de eerste principiële verandering van het hart.⁹ Hoewel bij Calvijn de term 'wedergeboorte' vaker voorkomt in de betekenis van 'bekering' en 'heiliging', gebruikt Calvijn deze term ook voor het begin van het geestelijke leven.¹⁰

- (2) Hoewel Calvijn de wedergeboorte als het begin van het geestelijke leven ziet, roept hij mensen op Christus aan te grijpen door het geloof. Dit aangrijpen is voor Calvijn een werkelijk aangrijpen, waarbij de mens ten volle actief is.¹¹ In een brief aan een pastoor wijst hij erop dat 'het een verschrikkelijke zonde is om Zijn genade, die Hij ons nota bene aanbiedt, niet aan te nemen zoals het eigenlijk hoort'.¹² Het geloof moet zich richten op de beloften in het Woord. IZ. Kok wijst erop dat Calvijn geen scheiding maakt tussen God enerzijds en Zijn Woord anderzijds. In zijn commentaren schrijft Calvijn nadrukkelijk dat de mond en de hand van God één zijn. Wat God in Zijn Woord aanbiedt, geeft Hij met Zijn hand.¹³
- (3) Calvijn legt met nadruk een verbinding tussen de leer van de wedergeboorte en het feit dat mensen geen enkel aandeel hebben in hun zaligheid. De onmacht van mensen is daarom voor Calvijn een belangrijk onderdeel van de leer van de wedergeboorte. Volgens Bernard Cottret, die een biografie over Calvijn schreef, wilde Calvijn de gelovigen troosten door aan hen duidelijk te maken dat hun heil niet afhing van mensen, maar van God.¹⁴ Alleen wedergeboorte zal het verstand en de wil van mensen kunnen vernieuwen.¹⁵ Pas dan zullen mensen gaan willen wat God wil. De genade gaat altijd voorop.

5.4 Calvijn over soevereiniteit en verantwoordelijkheid

Als we de hoofdlijnen van leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Calvijn tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid analyseren, komen we tot het volgende:

⁹ H. Paul, *Uit genade: Oorsprong en uitwerking van het geloof* (Kampen: Brevier, 2018), 41.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld A. de Reuver, *Bedelen bij de Bron: Kohlbrugge's geloofsopvatting vergeleken met Reformatie en Nadere Reformatie* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1992), 97.

¹¹ De Dordtse Leerregels (hoofdstuk 3 en 4, paragraaf 16) zeggen in dit verband dat mensen bij de wedergeboorte geen stokken en blokken zijn en dat de menselijke eigenschappen blijven functioneren.

¹² Herman J. Selderhuis, *Calvijn: Een mens dient God* (Utrecht: Kok, 2017), 144.

¹³ IZ. Kok, *Gods beloften voor u: Over het aanbod van Gods genade in de prediking* (Heerenveen: Groen, 2019), 160.

¹⁴ Bernard Cottret, *Calvijn: Biografie*, vert. Kornelis Boersma (Kampen: Kok, 2005), 326.

¹⁵ Verstand en wil zijn voor Calvijn beide wezenlijk voor het mens-zijn. Zie J. van Eck, *God, mens, medemens: Humanitas in de theologie van Calvijn* (Franeker: Van Wijnen, 1992), 116.

- (1) De soevereiniteit van God kan duidelijk verbonden worden aan de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte. Calvijn benadrukt dat het doen en laten van mensen geen enkele rol speelt in het besluit van de verkiezing en dat mensen ook geen enkel aandeel hebben in hun wedergeboorte.
- (2) Bij Calvijn vinden we met name bij de leer van de roeping en de leer van het geloof een sterke verbinding met de verantwoordelijkheid die mensen hebben. Bij de leer van de roeping wijst Calvijn erop dat iedereen door middel van het Woord in dezelfde mate tot God genodigd wordt. Aan deze nodiging moet gehoor worden gegeven. Bij de leer van het geloof maakt Calvijn duidelijk dat we Christus door het geloof moeten aangrijpen.
- (3) De soevereiniteit van God is voor Calvijn niet alleen van betekenis met het oog op de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte. Ook bij de leer van de roeping en de leer van het geloof komen we de soevereiniteit van God tegen. De nodiging bij de roeping gaat uit van Hem. Ook geeft Calvijn aan dat het geloof door de Heilige Geest wordt gewerkt. De soevereiniteit van God speelt daarom ook een rol bij de leer van de roeping en de leer van het geloof.

5.5 Calvijn over verborgen en geopenbaarde dingen

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Calvijn tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van de verborgen en geopenbaarde dingen analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Calvijn wijst zelf op het belang van het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen. In het kader van de leer van de verkiezing schrijft hij dat we de grenzen van de Bijbel niet mogen overgaan. Graafland vindt bij Calvijn een scheiding tussen de verborgen en geopenbaarde wil van God. Volgens de geopenbaarde wil heeft hij het behoud van alle mensen op het oog, terwijl hij volgens de verborgen wil alleen het behoud van de uitverkorenen op het oog heeft. Graafland geeft aan dat dit niet betekent dat Calvijn leert dat er twee willen van God zijn. Volgens hem hangt het samen met de opvatting van Calvijn dat Christus genoegzaam gestorven is voor allen, maar daadwerkelijk alleen voor de uitverkorenen.¹⁶
- (2) Met name bij de leer van de verkiezing wijst Calvijn erop dat veel dingen voor ons verborgen zijn. Deze opmerking laat zien dat Calvijn voorzichtig en vooral nauwkeurig met de verkiezing

¹⁶ Graafland, *Van Calvijn tot Barth*, 46.

wil omgaan. M.A. van den Berg geeft aan dat Calvijn in het kader van de wedergeboorte het werk van de Heilige Geest verborgen noemt.¹⁷

- (3) Calvijn wil niet voorbijgaan aan alles wat God in Zijn Woord heeft geopenbaard. Dat betreft daarom ook aspecten van de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte, die God nadrukkelijk wel heeft geopenbaard. Hierbij is een belangrijke gedachte van Calvijn dat God mensen wil vertroosten en zekerheid bieden door hen duidelijk te maken dat het heil op geen enkele manier van hen afhangt.

5.6 À Brakel over verkiezing en roeping

À Brakel schrijft eveneens over zowel de leer van de verkiezing als de leer van de roeping. Als we zijn weergave van de leer van de verkiezing analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) À Brakel wijst op het belang van de leer van de verkiezing. Hoewel velen een afkeer hebben van deze leer, kan het juiste zicht op de leer van de verkiezing volgens À Brakel veel zegeningen met zich meebrengen. We kunnen verzekerd zijn van onze verkiezing als we weten dat we deelhebben aan de vruchten van de verkiezing. We kunnen niet verzekerd zijn van onze verwerping. We moeten ons in dit verband houden aan Gods geopenbaarde wil.
- (2) À Brakel neemt de predestinatie als overkoepelend begrip voor zowel de verkiezing als de verwerping. Het uiteindelijke doel van de predestinatie, en daarmee ook van zowel de verkiezing als de verwerping, is de verheerlijking van God. À Brakel schrijft dat het welbehagen van God de enige bron van de verkiezing is en dat het besluit van de verkiezing onveranderlijk is.
- (3) Volgens À Brakel heeft God een welwillende liefde tot al Zijn schepselen en schept Hij een behagen in de bekering van mensen. De zonde is de enige reden om mensen te haten. Toch is het niet juist om te stellen God een algemeen voornemen heeft om Zich over alle mensen te ontfermen.

Als we de weergave van À Brakel van de leer van de roeping analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Onder de roeping verstaat À Brakel het genadewerk van God, waarbij Hij door middel van het Evangelie de zondaar uitnodigt om uit de staat van zonde en toorn over te gaan in Christus. Hij biedt ons Zijn verdiensten aan en daarmee de eeuwige zaligheid. Het Evangelie is voor

¹⁷ M.A. van den Berg, W. Harinck en W. van Vlastuin, *Calvijn en de Heilige Geest* (Heerenveen: Groen, 2010), 13.

iedereen bestemd, ook al wordt niet iedereen geroepen, omdat niet iedereen in aanraking komt met het Evangelie.

- (2) À Brakel maakt onderscheid tussen een uitwendige en inwendige roeping. Beiden zijn afkomstig van God en beiden vinden plaats door middel van het Woord. De uitwendige roeping komt echter niet verder dan het oor, terwijl de inwendige roeping doordringt tot in het hart van mensen. Het spreken over één roeping wijst À Brakel af, omdat men de reactie dan meestal laat afhangen van de wil van de mens.
- (3) À Brakel zegt dat de roeping vooral de bedoeling heeft om de uitverkorenen te vergaderen. Het is niets Gods bedoeling alle geroepenen zalig te maken. Het doel van het Evangelie is mensen tot de zaligheid te leiden. God beoogt volgens À Brakel de zaligheid te geven aan iedereen die gelooft en zich bekeert. Iedereen die gelooft en zich bekeert, mag erop vertrouwen zeker zalig te worden.
- (4) Het genadeverbond is volgens À Brakel een verbond tussen God en de uitverkorenen. Soms noemt hij het een verbond tussen God en zondaren. Christus is de Middelaar van dit verbond. God belooft in het verbond alles wat nodig is tot zaligheid. Geloof en bekering maken onderdeel uit van de beloofde goederen. Een mens hoeft geen enkele voorwaarde te vervullen om ervan in het bezit te komen. Het is slechts een aanvaarding van het testament.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing en de leer van de roeping bij À Brakel tegelijkertijd en in verbinding met elkaar analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) À Brakel legt een duidelijke verbinding tussen de predestinatie enerzijds en de eer van God anderzijds. Zowel de verkiezing als de verwerping maken onderdeel uit van de predestinatie. Beiden hebben dan ook de verheerlijking van God tot doel. K. Exalto geeft aan dat we bij de leer van de verkiezing van À Brakel oog moeten hebben voor de volgorde van de besluiten. De besluiten van schepping en zondeval vinden plaats na de besluiten van verkiezing en verwerping.¹⁸ We zouden kunnen stellen dat de verkiezing en verwerping bij À Brakel uitgangspunt zijn voor de rest van zijn theologie. Dat blijkt ook uit zijn opvatting dat de roeping vooral de bedoeling heeft om de uitverkorenen te vergaderen. Het is volgens À Brakel niet juist om te stellen dat God een algemeen voornemen heeft om Zich over alle mensen te ontfermen. Ook schrijft hij dat het genadeverbond ten diepste een verbond is tussen God enerzijds en de uitverkorenen anderzijds.
- (2) Tegelijkertijd heeft God volgens À Brakel een welwillende liefde tot al Zijn schepselen en schiep Hij een behagen in de bekering van mensen. God kan een zondaar alleen haten

¹⁸ T. Brienen e.a., *Theologische aspecten van de Nadere Reformatie* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1993), 152.

vanwege de zonde. Zondaren worden door het Evangelie uitgenodigd om van de staat van de zonde over te gaan in Christus. Hij biedt ons Zijn verdiensten aan. Het Evangelie is voor iedereen bestemd. Iedereen die gelooft en Zich bekeert mag er volgens À Brakel op vertrouwen zeker zalig te worden. God belooft in het verbond alles aan zondaren wat nodig is tot de zaligheid. Er hoeft door mensen geen enkele voorwaarde vervuld te worden. W.J. op 't Hof wijst erop dat, hoewel À Brakel het genadeverband beperkte tot de uitverkorenen, hij toch sterke nadruk legt op een menselijke inwilliging van het verbond, die bestaat in het hartelijk aannemen van Gods beloften in Christus.¹⁹ A. de Reuver schrijft dat de prediking van het Evangelie bij de nadere reformatoren gekenmerkt wordt door een ruim aanbod van genade.²⁰

- (3) De leer van de verkiezing is volgens À Brakel belangrijk met het oog op de zegeningen die deze leer met zich mee kan brengen. Vanuit een zicht op de vruchten van de verkiezing is er ook zicht op de verkiezing zelf. Dat geeft volgens À Brakel zekerheid en troost. Het is voor hem dan ook belangrijk een onderscheid aan te brengen tussen de inwendige en uitwendige roeping. De inwendige roeping, die het hart bereikt, is door niemand anders dan God gewerkt.

5.7 À Brakel over wedergeboorte en geloof

À Brakel schrijft ook over de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof. Als we zijn weergave van de leer van de wedergeboorte analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) À Brakel betoogt dat de wedergeboorte noodzakelijk is om zalig te worden. Door de inwendige roeping ontvangen mensen een geheel nieuwe natuur. Een mens is niet bij machte zelf tot de geestelijke natuur over te gaan. Wedergeboorte is het werk van God. Mensen zijn volkomen lijdelijk bij hun wedergeboorte.
- (2) Volgens À Brakel geeft God bij de inwendige roeping mensen het verstand om geestelijke dingen geestelijk te zien. God geeft geestelijk licht. Het verstand overtuigt vervolgens de wil. De wil wordt niet van buitenaf gedwongen. Wedergeboorte is wezenlijk anders dan een natuurlijke deugdzaamheid. Wedergeboorte brengt mensen namelijk vanuit de staat van de geestelijke dood tot de staat van het geestelijke leven. Wedergeboorte kan op veel verschillende manier plaatvinden, schrijft À Brakel.
- (3) À Brakel wijst erop dat mensen voor hun eerste geloofsdaad dood zijn. Geloof en geestelijk leven vallen samen in tijd. À Brakel benadrukt dat het geloof in orde vóór het geestelijke leven

¹⁹ Hof, *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl.1, 126.

²⁰ W.J. op 't Hof e.a., *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 3 (Utrecht: De Groot Goudriaan, 2020), 20.

komt. Het is niet belangrijk te weten wanneer we wedergeboren zijn. Het is wel belangrijk te weten dát we wedergeboren zijn.

Als we de weergave van À Brakel van de leer van het geloof analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) À Brakel behandelt het geloof na de wedergeboorte, maar geeft aan dat het geloof in orde aan de wedergeboorte voorafgaat. In tijd gaat het geloof niet aan de wedergeboorte vooraf.
- (2) Het geloof is volgens À Brakel een hartelijk vertrouwen van een zondaar op Christus en door Hem op God. Dit vertrouwen steunt op de belofte van Christus dat iedereen die Hem aanneemt en zich op Hem verlaat, verzoening, vergeving, heiliging en zaligheid ontvangen zal. Het geloof richt zich op alles wat God in Zijn Woord heeft geopenbaard. Het gaat daarbij niet alleen om het kennen en toestemmen van de waarheid van het Woord, maar vooral om het vertrouwen op Christus. Dit vertrouwen is geen daad van het verstand, maar van de wil.
- (3) À Brakel geeft aan dat niemand zalig kan worden zonder het geloof. Het geloof wordt door God in de ziel van een mens ingestort. Het geloof kan daarom volgens À Brakel worden omschreven als een hebbelijkheid. God schenkt het geloof, bewaart het, laat het toenemen en voleindigt het.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij À Brakel tegelijkertijd en in verbinding met elkaar analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Wedergeboorte is volgens À Brakel nodig om zalig te worden. Mensen zijn daartoe echter niet zelf in staat. Wedergeboorte is het werk van God. Hij geeft door de inwendige roeping geestelijk licht. Hij alleen brengt een mens vanuit de staat van de geestelijke dood tot de staat van het geestelijke leven. Een mens ontvangt daarbij een geheel nieuwe natuur. À Brakel benadrukt dat mensen volledig lijdelijk zijn bij hun wedergeboorte. R.A. Bosch geeft aan dat de onmacht van mensen Wilhelmus Schortinghuis (1700-1750), een tijdgenoot van À Brakel, ertoe heeft gebracht te spreken over de 'vijf dierbare nieten': ik wil niet, ik kan niet, ik weet niet, ik heb niet en ik deug niet.²¹ In 1655 liet een andere nadere reformator, Johannes Hoornbeeck, al een publicatie verschijnen met als titel *Dissertatio de peste Theologica*, een theologische verhandeling over de verdorvenheid, aldus T. Brienens.²² Nadrukkelijke aandacht voor de onmacht van de mens en de noodzaak van de wedergeboorte komen we ook tegen bij Jodocus van Lodenstein (1620-1677), zo schrijft R. Bisschop.²³

²¹ Roel A. Bosch, *Wilhelmus Schortinghuis* (Kampen: De Groot Goudriaan, 2007), 24.

²² T. Brienens, *Johannes Hoornbeeck (1617-1666): Eminent geleerde en pastoraal theoloog* (Kampen: De Groot Goudriaan, 2008), 88.

²³ W.J. op 't Hof e.a., *Encyclopedie Nadere Reformatie*, dl. 2 (Utrecht: De Groot Goudriaan, 2016), 69.

- (2) Tegelijkertijd roept À Brakel op tot het geloof in Christus. Het geloof is volgens À Brakel een hartelijk vertrouwen op Christus. Dit vertrouwen steunt in het algemeen op het Woord van God en in het bijzonder op Zijn beloften. Het is opvallend dat À Brakel het geloof in orde vóór de wedergeboorte en vóór het geestelijke leven plaatst. Voor de eerste geloofsdaad zijn mensen geestelijk dood. De wedergeboorte volgt bij À Brakel op het geloof. Veel gereformeerde theologen kiezen er echter voor de wedergeboorte in orde vooraf te laten gaan aan het geloof. A. Baars noemt het geloof één van de vruchten van de wedergeboorte.²⁴
- (3) À Brakel geeft aan dat het geloof door God in de ziel van een mens wordt ingestort. Daarom kan het volgens hem omschreven worden als een hebbelijkheid. À Brakel hecht er waarde aan te benadrukken dat God het geloof schenkt, bewaart, laat toenemen en voleindigt.

5.8 À Brakel over soevereiniteit en verantwoordelijkheid

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij À Brakel tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) De soevereiniteit van God komt heel duidelijk naar voren in de opvattingen van À Brakel met betrekking tot de leer van de verkiezing. Met name de volgorde van de besluiten, waarbij het besluit van verkiezing en verwerping geplaatst wordt vóór het besluit van schepping en zondeval, het zogenaamde supralapsarisme, laten zien dat À Brakel alle nadruk legt op de soevereiniteit van God. Ook bij de leer van de wedergeboorte treffen we een sterke nadruk aan op de soevereiniteit van God. À Brakel zegt daar onder meer dat mensen volkomen lijdelijk zijn bij hun wedergeboorte.
- (2) Zowel bij de leer van de roeping als de leer van het geloof zien we bij À Brakel een sterke verbinding met de verantwoordelijkheid van mensen. Zondaren worden door middel van het Evangelie uitgenodigd uit de staat van zonde en toorn over te gaan in Christus. À Brakel geeft aan dat God de zaligheid beoogt te geven aan iedereen die gelooft en zich bekeert. Iedereen die gelooft en zich bekeert, mag erop vertrouwen zeker zalig te worden. Iedereen die Christus aanneemt en zich op Hem verlaat zal verzoening, vergeving, heiliging en zaligheid ontvangen. Ook het feit dat À Brakel het geloof in orde vooraf laat gaan aan de wedergeboorte, wijst er mijns inziens op dat hij de verantwoordelijkheid van mensen belangrijk vindt.
- (3) De soevereiniteit van God komt ook tot uitdrukking bij de bespreking van À Brakel van de leer van de roeping en de leer van het geloof. De uitwendige roeping zal alleen effectief zijn als

²⁴ A. Baars, *De wedergeboorte: Zes Bijbellezingen* (Apeldoorn: De Banier, 2021), 65.

God door middel van Zijn Geest het Woord in het hart brengt. Geloof en bekering zijn onderdeel van de beloofde goederen in het genadeverbond. Een mens kan geen enkele voorwaarde vervullen. Het geloof wordt ingestort. God schenkt en bewaart het geloof. Hij laat het geloof toenemen en voleindigt het ook.

5.9 À Brakel over verborgen en geopenbaarde dingen

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij À Brakel tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van de verborgen en geopenbaarde dingen analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) À Brakel geeft in het kader van de leer van de verkiezing aan dat we verzekerd kunnen zijn van onze verkiezing. Dat kan alleen door oog te hebben voor de vruchten van de verkiezing. Het is niet mogelijk zeker te zijn van onze verwerping. À Brakel wijst erop dat we ons moeten houden aan de geopenbaarde wil van God. Hij schaart de verkiezing en verwerping daarmee duidelijk onder de verborgen dingen, terwijl hij met zijn oproep om ons te houden aan de geopenbaarde wil nadrukkelijk wijst in de richting van de leer van de roeping. Niemand kan volgens À Brakel van tevoren weten of God hem geloof en bekering wil geven of niet. Maar als een mens zich bekeert en gelooft in Christus, Die hem in het Evangelie wordt aangeboden, mag hij er volgens À Brakel op vertrouwen dat hij zeker zalig zal worden.
- (2) Bij zijn bespreking van de leer van de wedergeboorte geeft À Brakel aan dat het belangrijk is om te weten dát we wedergeboren zijn. Het is niet belangrijk dat we weten wanneer we wedergeboren zijn. Voor À Brakel is de wedergeboorte een verborgenheid. We kunnen alleen aan de vruchten zien of we wedergeboren zijn of niet. Wij moeten ons richten op de leer van het geloof. In dit licht komt À Brakel tot zijn opmerking dat het geloof in orde aan de wedergeboorte voorafgaat.
- (3) À Brakel betoogt dat een juist zicht op de leer van de verkiezing veel zegeningen met zich mee kan brengen. Hij lijkt daarmee te willen zeggen dat wat bij de leer van de verkiezing verborgen is, ook verborgen moet blijven. De verkiezing zal alleen dan een bron van troost en zekerheid zijn.

5.10 Boston over verkiezing en roeping

Boston schrijft eveneens over zowel de leer van de verkiezing als de leer van de roeping. Als we zijn weergave van de leer van de verkiezing analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) God besloot mensen te scheppen naar Zijn beeld. Daarnaast besloot Hij de zondeval toe te laten. Ook besloot Hij sommigen van de verloren mensheid te redden. Daartoe sloot Hij het genadeverbond.
- (2) Het genadeverbond is een verbond tussen God enerzijds en Christus anderzijds, waarbij Christus als tweede Adam de uitverkorenen vertegenwoordigt. Het genadeverbond is alleen gesloten voor de uitverkorenen. Christus stierf alleen voor de uitverkorenen. Het genadeverbond is volgens Boston niet wezenlijk anders dan het verbond van de verlossing.
- (3) Terwijl Boston hierover spreekt roept hij iedereen, die twijfelt of hij behoort tot degenen die Christus vertegenwoordigde in het genadeverbond, op om te geloven en het verbond vast te grijpen. God belooft dat iedereen die gelooft, niet zal verderven, maar het eeuwige leven hebben.
- (4) Boston betoogt dat het genadeverbond niet verknoeid moet worden door te doen alsof het genadeverbond wordt aangeboden onder de voorwaarde van geloof en bekering. We moeten het verbond aangrijpen zoals het aan ons is geopenbaard en aangeboden wordt in het Evangelie. Gerechtigheid is de enige voorwaarde in het genadeverbond. Deze voorwaarde is door Christus vervuld. Geloof en bekering zijn weldaden die bij de beloften van het genadeverbond horen.

Als we de weergave van Boston van de leer van de roeping analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Boston schrijft dat het genadeverbond in zichzelf een diep geheim is, omdat het in de eeuwigheid gesloten is. Daarom moet het genadeverbond worden uitgevoerd. De bediening van het genadeverbond is toevertrouwd aan de Heere Jezus Christus. Hij heeft de beloofde weldaden verworven en heeft ook de eer gekregen de beloofde weldaden aan zondaren uit te delen.
- (2) De verkiezing van afzonderlijke personen is volgens Boston een geheim. God heeft bepaald dat deze personen niet bekend gemaakt worden bij de bediening van het verbond. Een persoonlijke verkiezing zal alleen duidelijk zijn als iemand het verbond heeft ontvangen door er persoonlijk binnen te komen. De uitgestrektheid van de bediening van het genadeverbond is niet gefundeerd op de verkiezing, maar op de algenoegzaamheid van Christus.
- (3) Boston geeft aan dat het voorwerp van de bediening van het genadeverbond gelijk is aan het voorwerp van het aanbod in het Evangelie. Iedereen, zonder uitzondering, wordt welkom geheten om te komen. Het verbond moet aan alle mensen worden aangeboden, met als doel dat het verbond door hen in ontvangst wordt genomen.

- (4) Omdat mensen onmachtig zijn, moest het verbond wel een testament zijn, zonder voorwaarden. De dood van de Testamentmaker, de Heere Jezus, geeft de erfgenamen het recht om de nagelaten erfenis te ontvangen. Niemand wordt uitgesloten van dit testament. "Tot wie dan ook het Evangelie komt, mogen we met volmacht zeggen dat de belofte aan u gedaan wordt, aan u, ja, aan elk van u, namelijk de belofte van het testament. U hebt toestemming om die door het geloof op te eisen als uw eigen erfenis", aldus Boston.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing en de leer van de roeping bij Boston tegelijkertijd en in verbinding met elkaar analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Boston neemt bij de leer van de verkiezing een infralapsarisch standpunt in. Hij zegt dat God een genadeverbond sloot om sommige mensen, die na de schepping gevallen waren, te redden. Het genadeverbond is een verbond tussen God en Christus en geldt alleen de uitverkorenen. Christus stierf alleen voor de uitverkorenen. J.R. Beeke wijst erop dat er volgens Boston verschillende taken zijn voor de drie Personen van de Drie-eenheid. De Vader verkiest de voorwerpen van het heil, de Zoon verlost hen en de Geest heiligt hen en past het verlossingswerk toe.²⁵ Daarom komt Boston ook tot de conclusie dat het genadeverbond niet wezenlijk anders is dan het verbond van de verlossing.
- (2) Omdat het genadeverbond volgens Boston een diep geheim is, moet het worden uitgevoerd. De verkiezing van afzonderlijke personen is een geheim. Boston wijst erop dat God heeft bepaald dat deze personen niet bekend gemaakt worden bij de bediening van het genadeverbond. Christus heeft het mandaat gekregen om de door Hem verworven weldaden aan zondaren uit te delen. De uitgestrektheid van de bediening is gefundeerd op de algenoegzaamheid van Christus en niet op de verkiezing. Iedereen, zonder uitzondering, wordt welkom geheten om te komen. Het verbond moet aan alle mensen worden aangeboden. Beeke geeft aan dat Boston zondaren dwingt in het genadeverbond te treden.²⁶ Alleen dan is er volgens Boston zekerheid van een persoonlijke verkiezing.
- (3) Boston zegt dat het genadeverbond niet verknoeid moet worden door te doen alsof het genadeverbond wordt aangeboden onder de voorwaarde van geloof en bekering. Geloof en bekering zijn volgens Boston weldaden die bij het beloften van het genadeverbond horen. Als geloof en bekering wel zouden functioneren als voorwaarde om het genadeverbond binnen te gaan, is genade geen genade meer, zo lijkt Boston te willen zeggen. A. de Reuver ziet deze

²⁵ J.R. Beeke, W.J. op 't Hof en A. de Reuver, *Reformatrische spiritualiteit: Een praktische studie naar de gereformeerde spirituele erfenis*, vert. A.P. Meeuse (Kampen: De Groot Goudriaan, 2009), 254.

²⁶ Beeke, *Reformatrische spiritualiteit*, 255.

opvatting ook terug bij de gebroeders Erskine, die tijdgenoten waren van Boston.²⁷ Joel R. Beeke ziet dat de puriteinen juist op deze manier zekerheid willen bieden op grond van verkiezing en verbond.²⁸

5.11 Boston over wedergeboorte en geloof

Boston schrijft ook over de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof. Als we zijn weergave van de leer van de wedergeboorte analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Wedergeboorte is volgens Boston nodig omdat een mens niet meer in staat is zichzelf te herstellen. We kunnen onszelf niet herstellen door de werken van de wet, omdat we de geboden van God niet volkomen kunnen houden. We kunnen onszelf ook niet redden op evangelische wijze, zegt Boston, omdat we niet in staat zijn de aangeboden zaligheid te aanvaarden. God werkt de wedergeboorte.
- (2) Boston geeft aan dat wedergeboorte een ingrijpende verandering is, die ervoor zorgt dat een mens een nieuw schepsel wordt. Zoals zuurdesem het hele deeg zuur maakt, geeft wedergeboorte mensen een nieuwe natuur. Het is een verandering van zowel het hart als het leven. Door wedergeboorte wordt het verstand verlicht met kennis van geestelijke dingen. De wil wordt genezen van zijn totale onbekwaamheid om te willen van goed is. De genegenheden worden op God gericht.
- (3) Boston wijst erop dat het belangrijk is te onderzoeken of we wedergeboren zijn. Het gaat daarbij om het merken van een verandering in ons leven. Genade openbaart zichzelf. Het is niet direct belangrijk precies te weten wat het moment van onze wedergeboorte is. Ook is het niet belangrijk dat iemand de afzonderlijke stappen van zijn bekering helder heeft. Onzekerheid daarover leidt volgens Boston juist tot twijfel. We moeten ons hart echter wel onderzoeken of er veranderingen in het verstand, de wil en de genegenheden hebben plaatsgevonden.
- (4) Wedergeboorte leidt tot een verborgen vereniging met Christus. Vanuit de gelijkenis van de Wijnstok en de ranken maakt Boston duidelijk dat een uitverkorenen rank uit de natuurlijke stam, Adam, wordt gesneden en in de geestelijke stam, Christus, wordt ingeënt. Een zondaar moet tot de overtuiging komen dat hij zichzelf niet meer kan redden. Niet door te werken en

²⁷ A. de Reuver, *Door de liefde van Christus gedrongen: Geloof en belofte in de prediking van Andrew Gray en de gebroeders Erskine* (Houten: Den Hertog, 2019), 107.

²⁸ Joel R. Beeke, *Zekerheid van het geloof: Volgens de puriteinen*, vert. Jan Zeeman (Apeldoorn: De Banier, 2021), 221.

ook niet door te geloven, aldus Boston. Christus grijpt deze zondaar aan door Zijn Geest en de zondaar grijpt vervolgens Christus aan door het geloof.

Als we de weergave van Boston van de leer van het geloof analyseren met het oog op de vraagstelling in deze scriptie, lijken de volgende hoofdlijnen zichtbaar te worden:

- (1) Het verbond wordt aan ons bediend. We hebben alleen een zaligmakend aandeel in het verbond als we het verbond persoonlijk zijn binnengegaan, zegt Boston. We gaan het verbond persoonlijk binnen als we het verbond door het geloof aangrijpen en persoonlijk omhelzen. Het geloof in Jezus Christus is het enige middel om het verbond binnen te gaan.
- (2) Het geloof is precies tegenovergesteld aan de werken. Het geloof pleit op de vaste en zekere grond van het werk van Christus. Door het geloof verenigt een zondaar zich met Christus. Het zaligmakend geloof impliceert een geloof in de algenoegzaamheid van Christus, een geloof dat de zaligheid aan ons persoonlijk wordt aangeboden en een geloof in ons recht op Christus. Het geven van Gods kant en het ontvangen van onze kant hangen met elkaar samen. Het eerste is het fundament voor het laatste. Boston zegt dat de gave van God voldoende is om de zaak tot de onze te maken.
- (3) Boston spoort iedereen met grote klem aan het genadeverbond binnen te gaan. Het verbond wordt tot ons gebracht en aan ons voorgesteld in het Evangelie. Daarom zijn we volgens Boston óf een ontvanger óf een weigeraar van het verbond. Het is volgens hem onuitsprekelijk gevaarlijk het verbond te weigeren. Boston roept op om te komen en zonder uitstel het verbond binnen te gaan. We moeten vluchten en ontsnappen uit de heerschappij van het werkverbond en we moeten het verbond, dat in het Evangelie aangeboden wordt, aanvaarden en omhelzen, zodat we er persoonlijk ingebracht worden.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Boston tegelijkertijd en in verbinding met elkaar analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Wedergeboorte is volgens Boston een noodzakelijke en ingrijpende verandering, die ertoe leidt dat een mens een nieuw schepsel wordt, met een verlicht verstand, een gehoorzame wil en zuivere genegenheden. Deze verandering wordt door God gewerkt en door Hem alleen. Christus grijpt door Zijn Geest een zondaar, die tot de overtuiging is gekomen dat hij zichzelf niet meer kan redden. Bij de wedergeboorte worden zondaren vanuit Adam overgezet naar Christus. W. van 't Spijker laat zien dat de Westminster Confessie, die een belangrijke rol heeft gespeeld bij de theologische vorming van Boston, in het hoofdstuk over de vrije wil de noodzaak en de inhoud van de wedergeboorte nadrukkelijk voor het voetlicht brengt.²⁹

²⁹ W. van 't Spijker e.a., *De Synode van Westminster 1643-1649* (Houten: Den Hertog, 2002) 129.

- (2) Tegelijkertijd roept Boston iedereen op het genadeverbond binnen te gaan. Dat doen we volgens hem door het verbond door het geloof aan te grijpen en te omhelzen. Het geloof is het enige middel om het verbond binnen te gaan. Door het geloof verenigt een zondaar zich met Christus. “De deur van het nieuwe verbond is voor u geopend. Kom en ga er zonder uitstel binnen”, aldus Boston. J.R. Beeke wijst erop dat de puriteinen deze oproep gepaard lieten gaan met een duidelijke wetsprediking, zodat het Evangelie betekenis krijgt voor zondaren.³⁰
- (3) Boston ziet het geloof als een gave van God. De Westminster Confessie benadrukt dat het geloof een genadegave van God is in het hart van de uitverkorenen.³¹ Wedergeboorte is daarvoor nodig, omdat een mens zichzelf niet meer kan redden. Beeke geeft aan dat er bij de puriteinen geen tijdsverschil zit tussen de wedergeboorte en het moment dat de Geest het zaligmakend geloof in het hart van een zondaar inplant.³² Boston wijst erop dat het belangrijk is te onderzoeken of we wedergeboren zijn. Het precieze moment van wedergeboorte hoeven we niet te weten. Onzekerheid daarover leidt tot twijfel.

5.12 Boston over soevereiniteit en verantwoordelijkheid

Als we de hoofdlijnen van leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Boston tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) De soevereiniteit van God komt het meest sterk naar voren bij de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte. Boston benadrukt dat God soeverein sommige gevallen zondaren verkiest. Het genadeverbond tussen God en Christus is ook alleen opgericht met het oog op deze uitverkorenen. Christus stierf alleen voor hen. Bij de wedergeboorte geeft Boston aan dat dit een noodzakelijk werk van God is en van Hem alleen. Tegelijkertijd schrijft Boston in het kader van de leer van de roeping dat de bediening van het genadeverbond is toevertrouwd aan Jezus Christus en dat, in het kader van de leer van het geloof, het geloof een genadegave van God is.
- (2) Bij zijn bespreking van de leer van de roeping en de leer van het geloof laat Boston een duidelijk accent vallen op de verantwoordelijkheid van mensen. Het genadeverbond wordt bediend, waarbij iedereen wordt opgeroepen het genadeverbond binnen te gaan. Boston benadrukt dat iedereen welkom is. “Tot wie dan ook het Evangelie komt, mogen we met

³⁰ J.R. Beeke e.a., *Calvinisme: Een godgerichte en praktische levensvisie* (Kampen: De Groot Goudriaan, 2009), 345.

³¹ A. Baars en A. Groothedde, *Belijden in zeventiende eeuw: Harmonie van zeven protestantse belijdenisgeschriften* (Apeldoorn: De Banier, 2013), 209.

³² Beeke, *Calvinisme*, 344.

volmacht zeggen dat de belofte aan u gedaan wordt”, zegt hij. Ook bij de leer van het geloof komen we dit accent op de verantwoordelijkheid van mensen veelvuldig tegen: “Zo wordt het verbond tot u gebracht en aan u voorgesteld in het Evangelie, zodat u noodzakelijk óf een ontvanger óf een weigeraar ervan moet zijn. Weiger het niet: dat is onuitsprekelijk gevaarlijk. Grijp het aan, want het is uw leven.” P. de Vries wijst erop dat de puriteinen er diep van doordrongen waren dat God de prediking wilde gebruiken om harten van zondaren te openen. Juist daarom predikten zij in zijn ogen de wet zo scherp en het Evangelie zo ruim.³³

- (3) Boston zegt dat het geven van Gods kant en het ontvangen van onze kant nauw met elkaar samenhangen. De gave van God is volgens hem voldoende om de zaak tot de onze te maken. Beeke noemt dit kenmerkend voor de puriteinse Evangelieverkondiging. De soevereiniteit van God en de menselijke verantwoordelijkheid hoeven door ons beperkte verstand niet met elkaar verzoend te worden. C.H. Spurgeon heeft volgens hem in dit verband spitsvondig opgemerkt dat ‘vrienden geen verzoening nodig hebben’.³⁴

5.13 Boston over verborgen en geopenbaarde dingen

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Boston tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van de verborgen en geopenbaarde dingen analyseren, komen we tot het volgende:

- (1) Zowel bij de leer van de verkiezing als de leer van de wedergeboorte heeft Boston aangegeven dat er verborgen dingen zijn. Zo noemt hij het genadeverbond in zichzelf een diep geheim, omdat het in de eeuwigheid gesloten is. Ook geeft hij aan dat de verkiezing van afzonderlijke personen een geheim is en zegt hij met nadruk dat het bij de orde van het genadeverbond hoort dat God heeft besloten deze personen niet openbaar te maken bij de bediening van het genadeverbond. Boston wijst er, in het kader van de leer van de wedergeboorte, op dat het belangrijk is te onderzoeken of we wedergeboren zijn, maar geeft duidelijk aan dat het niet nodig is te weten of we wedergeboren zijn. Volgens hem leidt dat tot onzekerheid en twijfel. Boston lijkt hiermee aan te willen geven dat de wedergeboorte een verborgenheid is, die we bovendien niet altijd goed onder woorden kunnen brengen. Hij noemt de wedergeboorte een verborgen vereniging met Christus.
- (2) Bij de leer van de roeping geeft Boston aan dat de uitgestrektheid van de bediening van het genadeverbond niet afhankelijk is van de verkiezing, maar van de algenoegzaamheid van

³³ P. de Vries, *Christus Die ons leven is: Over de verkondiging en doorleving van het heil* (Houten: Den Hertog, 2013), 148.

³⁴ Beeke, *Calvinisme*, 348.

Christus. Boston lijkt daarmee te willen aangeven dat we ons daarop moeten richten. Iedereen is het voorwerp van het aanbod in het Evangelie. Het doel van God is volgens Boston dat we het verbond in ontvangst nemen. Deze boodschap openbaart God in Zijn Woord. De oproep tot geloof gaat hiermee gepaard bij Boston. Ondanks het feit dat wedergeboorte nodig en het geloof een genadegave van God is. Boston richt zich duidelijk niet op wat verborgen is, maar op wat God heeft geopenbaard.

5.14 Calvijn, À Brakel en Boston vergeleken

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Calvijn, À Brakel en Boston met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid en de thematiek van de verborgen en geopenbaarde dingen vergelijken, zien we de volgende overeenkomsten:

- (1) Bij de leer van de verkiezing wijzen zowel Calvijn, À Brakel als Boston erop dat de verkiezing gebaseerd is op de wil van God. Hij doet wat Hem behaagt. De oorsprong van de verkiezing ligt uitsluitend in God. De verkiezing is in zichzelf een verborgenheid. Zekerheid van een persoonlijke verkiezing is daarom alleen te verkrijgen door te letten op de vruchten van de verkiezing.
- (2) Bij de leer van de roeping geven zowel Calvijn, À Brakel als Boston aan dat iedereen wordt genodigd tot de zaligheid, overal waar het Evangelie in deze wereld klinkt. Deze nodiging gaat gepaard met een oproep tot geloof en bekering en de belofte van het eeuwige leven.
- (3) Bij de leer van de wedergeboorte benoemen zowel Calvijn, À Brakel als Boston dat wedergeboorte een allesbeslissende vernieuwing in het leven van mensen tot stand brengt. Wedergeboorte is nodig, omdat ons verstand en onze wil door de zonde zijn aangetast.
- (4) Bij de leer van het geloof benadrukken zowel Calvijn, À Brakel als Boston dat het geloof een hartelijk vertrouwen is van een zondaar op Christus. Dit vertrouwen rust op het vaste en zekere werk van Christus en op de beloften van Gods genade in het Woord. Het geloof is onmisbaar tot de zaligheid.

Als we de hoofdlijnen van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij Calvijn, À Brakel en Boston met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid en de thematiek van de verborgen en geopenbaarde dingen vergelijken, zien we de volgende verschillen:

- (1) De schrijfwijze van Calvijn in de *Institutie* is sterk dogmatisch van aard. Gelet op de fronten waarmee hij te strijden had, is dat te verklaren. Het pastorale aspect blijft bij hem wat achterwege. Het gevolg daarvan is dat sommige van zijn uitspraken rond de soevereiniteit van

God vragen kunnen oproepen, die de lezer zelf moet verbinden aan de aspecten rond de menselijke verantwoordelijkheid, die elders aan de orde komen. Calvijn geeft een grondige weergave van zijn opvattingen met betrekking tot de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof. Deze onderwerpen worden door hem tijdens het schrijven echter in beperkte mate aan elkaar verbonden. Het is overigens goed te beseffen dat zijn commentaren en preken geen onderwerp van onderzoek zijn geweest. Vanuit zijn commentaren en preken is bekend dat deze veel pastoraler getoonzet zijn. Een ander opvallend aspect is dat de term 'wedergeboorte' door Calvijn vooral gebruikt wordt in de betekenis van 'bekering' of 'heiliging'. Hij noemt het begin van het geestelijke leven 'wedergeboorte', maar gaat uitgebreider in op het begin van het geestelijke leven in het kader van de inwendige roeping en de vernieuwing van het verstand en de wil.

- (2) Bij À Brakel zijn de dogmatische en de pastorale lijn veel meer aan elkaar verbonden. Hoewel de *Redelijke Godsdienst* als een dogmatisch werk mag worden gezien, laat À Brakel duidelijk merken dat hij beseft dat er lezers kunnen zijn met pastorale vragen. Als hij uitgebreid spreekt over aspecten rond de soevereiniteit van God, wijst hij de lezer erop de verantwoordelijkheid niet uit het oog te verliezen. Omgekeerd doet hij hetzelfde. De lezer krijgt daardoor veel sterker mee hoe soevereiniteit en verantwoordelijkheid in verband met elkaar moeten worden zien. In algemene zin is bekend dat de theologen van de *Nadere Reformatie* veel waarde hebben gegeven aan allerlei aspecten binnen het pastoraat en de wijze waarop het heil wordt ervaren. In tegenstelling tot Calvijn bespreekt À Brakel de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof in het kader van het genadeverbond. Verder is opvallend dat À Brakel het geloof in orde vooraf laat gaan aan de wedergeboorte. Hij benadrukt overigens wel dat het geloof in de ziel van een mens wordt ingestort.
- (3) Boston legt grote nadruk op de menselijke verantwoordelijkheid in het kader van de algemene nodiging en de oproep tot geloof en bekering. Tegelijkertijd is zijn uitwerking van de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte sterk dogmatisch van aard en krijgt de soevereiniteit van God daarbij het volle pond. Zijn theologische context in de zogenaamde *Marrow Controversy* zal hiervoor bepalend zijn geweest. Net als bij À Brakel speelt het genadeverbond een belangrijke rol in zijn theologie. Het nadrukkelijke onderscheid tussen het wezen en de bediening van het genadeverbond is kenmerkend voor zijn manier van denken. Boston benadrukt, evenals À Brakel overigens, dat het niet belangrijk is het precieze tijdstip van de wedergeboorte te weten.

6. Conclusies

6.1 Soevereiniteit en verantwoordelijkheid

Als we de analyses van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij zowel Calvijn, À Brakel als Boston tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van soevereiniteit en verantwoordelijkheid overwegen, komen we tot de volgende conclusies:

- (1) Het doel van de leer van de verkiezing is tweeledig. Enerzijds om mensen te verootmoedigen. God doet wat Hem behaagt. Het doen en laten van mensen heeft daar geen enkele invloed op. Anderzijds is de leer van de verkiezing bedoeld om mensen te vertroosten. Als we mogen weten door genade verbonden te zijn aan de Heere Jezus Christus, maakt de leer van de verkiezing ons duidelijk dat onze zaligheid eeuwig vast en zeker is.
- (2) Het doel van de leer van de wedergeboorte is eveneens tweeledig. Enerzijds om duidelijk te maken dat mensen door de zonde op geen enkele manier in staat zijn zichzelf te redden en hun eigen zaligheid te werken. Anderzijds is de leer van de wedergeboorte bedoeld om mensen te vertroosten. Als we door genade beseffen een verloren zondaar te zijn, maakt de leer van de wedergeboorte duidelijk dat redding mogelijk is, omdat God alles doet en wij niets meer behoeven te doen.
- (3) In de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte komt de soevereiniteit van God duidelijk naar voren. Deze aspecten rond de reikwijdte en de toepassing van het heil nemen de menselijke verantwoordelijkheid echter niet weg. God laat een algemene en welmenende nodiging uitgaan. Het behoort tot de menselijke verantwoordelijkheid op deze nodiging in te gaan. Deze nodiging gaat bovendien gepaard met een oproep tot geloof en bekering. Het behoort eveneens tot de menselijke verantwoordelijkheid hieraan gevolg te geven.
- (4) Het is niet juist de leer van de roeping en de leer van het geloof uitsluitend te verbinden met de menselijke verantwoordelijkheid. De leer van de roeping en de leer van het geloof zijn, net als de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte, niet los te maken van de soevereiniteit van God. De welmenende nodiging gaat uit van God en Hij alleen bewerkt dat mensen op deze nodiging ingaan. De oproep tot geloof en bekering gaan uit van God en zijn tegelijkertijd genadegaven van Hem alleen.
- (5) De soevereiniteit van God en de menselijke verantwoordelijkheid zijn belangrijke elementen in het Woord van God. Met name rond de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof is zorgvuldig spreken over soevereiniteit

en verantwoordelijkheid van belang. Het nauwkeurig onderzoeken van het Woord is hierbij onontkoombaar.

6.2 Verborgen en geopenbaarde dingen

Als we de analyses van de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof bij zowel Calvijn, À Brakel als Boston tegelijkertijd en met het oog op de thematiek van de verborgen en geopenbaarde dingen overwegen, komen we tot de volgende conclusies:

- (1) Zowel Calvijn, À Brakel als Boston spreken over de verborgen dingen. Bij de leer van de verkiezing gaat het dan met name over de vraag wie God heeft uitverkoren en wie niet. Bij de leer van de wedergeboorte gaat met name om het feit dat de wedergeboorte een verborgenheid is, die mensen niet kunnen doorgronden. Dit spreken gaat bij zowel Calvijn, À Brakel als Boston gepaard met de oproep om ons niet te richten op de verborgen dingen, maar op de geopenbaarde dingen.
- (2) Het is niet juist de leer van de verkiezing en de leer van de wedergeboorte uitsluitend te verbinden met de verborgen dingen. De verkiezing en de wedergeboorte zijn een werkelijkheid, die God heeft geopenbaard met het doel mensen troost en zekerheid te geven. Wat God heeft geopenbaard, moeten wij openbaar houden.
- (3) Het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen is een belangrijk element in het Woord van God. Met name rond de leer van de verkiezing, de leer van de roeping, de leer van de wedergeboorte en de leer van het geloof is zorgvuldig spreken over de verborgen en geopenbaarde dingen van belang. Het nauwkeurig onderzoeken van het Woord is hierbij onontkoombaar.

6.3 Ter overweging

Uit deze conclusies volgen een viertal afsluitende opmerkingen ter overweging:

- (1) De menselijke verantwoordelijkheid is niet alleen een feit, maar zal als zodanig ook moeten functioneren in ons leven. Calvijn, À Brakel en Boston *zeggen* niet alleen dat een mens verantwoordelijk is, maar laten de mens ook daadwerkelijk verantwoordelijk *zijn*. De onmacht van mensen heeft geen beperkende invloed op onze verantwoordelijkheid. Concreet betekent dit dat de verantwoordelijkheid in de prediking zodanig tot uiting moet komen en door de hoorders gevoeld moet worden, alsof een mens in staat is zelf gehoor te geven aan de roep van het evangelie en het bevel van geloof.

- (2) Het is belangrijk zorgvuldig te denken over de soevereiniteit van God. Verkiezing en wedergeboorte dienen allereerst tot verootmoediging. We zijn in alles afhankelijk van Hem en hebben geen enkele invloed op de totstandkoming van de zaligheid. Tegelijkertijd moet het diepe besef dat we als mensen verantwoordelijk zijn te gehoorzamen aan de nodiging van God en de oproep tot geloof en bekering, ons opnieuw brengen bij de soevereiniteit van God. Hij kan en wil geven wat we nodig hebben en onszelf niet meer kunnen geven. Dat biedt troost en geeft zekerheid. Verantwoordelijkheid en soevereiniteit vormen op deze manier een doorgaande beweging binnen de realiteit van het komen tot de zaligheid, waarvan zowel het begin als het einde ons bij God en Zijn handelen brengt.
- (3) Het nauwkeurig gebruiken van het onderscheid tussen de verborgen en geopenbaarde dingen is nodig om vragen met het oog op de reikwijdte en de toepassing van het heil van een Bijbels antwoord te voorzien. Het is wel belangrijk daarbij te beseffen dat de verborgen dingen enerzijds en de geopenbaarde dingen anderzijds wel te onderscheiden, maar niet van elkaar te scheiden zijn. Het gaat bij de verborgen en geopenbaarde dingen om verschillende dimensies of perspectieven van eenzelfde realiteit. Ons denken hierover kan slechts leiden tot verootmoediging en verwondering.
- (4) Een helder zicht op zowel het onderscheid als de verbinding tussen de verborgen en geopenbaarde dingen zal een nauwkeurig spreken over soevereiniteit en verantwoordelijkheid bevorderen. Geestelijk gezien zal er altijd een zekere spanning blijven bestaan rond deze thematiek, maar de oproep van Mozes in Deuteronomium 29 vers 29 blijft evenwel onverkort gelden: "De verborgen dingen zijn voor de Heere, onze God, maar de geopenbaarde zijn voor ons en onze kinderen."

Literatuur

- Asselt, W.J. van, T.T.J. Pleizier, P.L. Rouwendal en P.M. Wisse. *Inleiding in de gereformeerde scholastiek*. Zoetermeer: Boekencentrum, 1998.
- Baars, A. *Bene meritis: Bundel met kritische beschouwingen over kerk, prediking, pastoraat en liturgie*. Apeldoorn: De Banier, 2014.
- Baars, A. *De wedergeboorte: Zes Bijbellezingen*. Apeldoorn: De Banier, 2021.
- Baars, A. en A. Groothedde. *Belijden in zeventiende eeuw: Harmonie van zeven protestantse belijdenisgeschriften*. Apeldoorn: De Banier, 2013.
- Baars, A. en Thera Tanis-Baars. *Gewogen woorden: De belijdenis, de grote en de kleine catechismus van Westminster*. Apeldoorn: De Banier, 2014.
- Balke, Willem. *Via Vitae: Opstellen over de kerk en theologie in het perspectief van de Reformatie*. Apeldoorn: De Banier, 2019.
- Balke, Willem, Jan. C. Klok en Willem van 't Spijker. *Johannes Calvijn: Zijn leven, zijn werk*. Kampen: Kok, 2008.
- Beeke, J.R., Sinclair B. Ferguson, James M. Grier, Michael A.G. Haykin, Nelson D. Kloosterman, Ray B. Lanning, Robert W. Oliver, Ray Pennings en Derk W.H. Thomas. *Calvinisme: Een godgerichte en praktische levensvisie*. Kampen: De Groot Goudriaan, 2009.
- Beeke, Joel R. *Zekerheid van het geloof: Volgens de puriteinen*. Vertaald door Jan Zeeman. Apeldoorn: De Banier, 2021.
- Beeke, J.R., W.J. op 't Hof en A. de Reuver. *Reformatie spiritualiteit: Een praktische studie naar de gereformeerde spirituele erfenis*. Vertaald door A.P. Meeuse. Kampen: De Groot Goudriaan, 2009.
- Belt, Henk van den, Riemer A. Faber, Andreas J. Beck en William A. den Boer. *Synopsis Purioris Theologiae / Synopsis of a Purer Theology: Latin Text and English Translation: Volume 2, Disputations 24 - 42*. Leiden: Brill, 2016.
- Berg, M.A. van den, W. Harinck en W. van Vlastuin. *Calvijn en de Heilige Geest*. Heerenveen: Groen, 2010.
- Boer, William den, Arie Baars, Henk van den Belt, Gijsbert van den Brink, Ad van der Dussen, Arnold Huijgen, Barend Kamphuis, Kees van der Kooi en Hans Maris. *Calvijn gewikt en gewogen: De relevantie van Calvijns theologie voor de 21^e eeuw*. Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2013.
- Bosch, Roel A. *Wilhelmus Schortinghuis*. Kampen: De Groot Goudriaan, 2007.

- Boston, Thomas. *De menselijke natuur in haar viervoudige staat*. Vertaald door S. Houtekamer. 7^e editie. Houten: Den Hertog, 2009.
- Boston, Thomas. *Het genadeverbond: Leven en zaligheid voor Adamskinderen*. Vertaald door Evert-Jan Brouwer. Kampen: De Groot Goudriaan, 2000.
- Boston, Thomas. *Het leven is mij Christus: De autobiografie van Thomas Boston*. Vertaald door J.H. Schuttel. Kampen: De Groot Goudriaan, 2008.
- Boston, Thomas. *Human Nature in its Four-fold State*. 3e editie. Edinburgh: R. Fleming, 1735.
- Boston, Thomas. *A View of the Covenant of Grace from the Sacred Records*. Edinburgh: R. Fleming, 1734.
- Brakel, Wilhelmus à. *Logikè Latreia, dat is Redelyke Godts-dienst*. 's-Gravenhage: Cornelis van Dyck, 1700.
- Brakel, Wilhelmus à. *Redelijke Godsdienst*. Deel 1A. Hertaald door Jasper J. Stam. Apeldoorn: De Banier, 2016.
- Brakel, Wilhelmus à. *Redelijke Godsdienst*. Deel 1B. Hertaald door Jasper J. Stam. Apeldoorn: De Banier, 2016.
- Brienen, T. *Johannes Hoornbeeck (1617-1666): Eminent geleerde en pastoraal theoloog*. Kampen: De Groot Goudriaan, 2008.
- Brienen, T., K. Exalto, C. Graafland, B. Loonstra en W. van 't Spijker. *Theologische aspecten van de Nadere Reformatie*. Zoetermeer: Boekencentrum, 1993.
- Buitelaar, P. *Prediking en geestelijk leven: Vanuit de praktijk toegelicht*. Kampen: De Groot Goudriaan, 1998.
- Calvijn, Johannes. *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*. Deel 1. Vertaald door C.A. de Niet. Houten: Den Hertog, 2011.
- Calvijn, Johannes. *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*. Deel 2. Vertaald door C.A. de Niet. Houten: Den Hertog, 2011.
- Calvinus, Johannes. *Institutio christianae religionis*. Genevae: Oliva Roberti Stephani, 1559.
- Campen, M. van. *Leven uit Gods beloften: Een centraal thema bij Johannes Calvijn*. Kampen: De Groot Goudriaan, 1988.
- Cottret, Bernard. *Calvijn: Biografie*. Vertaald door Kornelis Boersma. Kampen: Kok, 2005.
- Eck, J. van. *God, mens, medemens: Humanitas in de theologie van Calvijn*. Franeker: Van Wijnen, 1992.
- Fisher, Edward. *Het merg van het Evangelie: Met aantekeningen van Thomas Boston*. Vertaald door H. Folmer en J. Valk. Kampen: Brevier, 2015.
- Friethoff, C. *De predestinatie-leer van Thomas en Calvijn*. Zwolle: Waanders, 1925.

- Gereformeerde Bijbelstichting (Leerdam). *Dordtse Leerregels: Met synoniemen bij verouderde woorden*. Leerdam: Gereformeerde Bijbelstichting, 2019.
- Graafland, C. *Van Calvijn tot Barth: Oorsprong en ontwikkeling van de leer der verkiezing in het Gereformeerd Protestantisme*. 's-Gravenhage: Boekencentrum, 1987.
- Graafland, C. *Van Calvijn tot Comrie: Oorsprong en ontwikkeling van de leer van het verbond in het Gereformeerd Protestantisme*. Deel 1. Zoetermeer: Boekencentrum, 1992.
- Graafland, C. *Van Calvijn tot Comrie: Oorsprong en ontwikkeling van de leer van het verbond in het Gereformeerd Protestantisme*. Deel 3. Zoetermeer: Boekencentrum, 1996.
- Greef, Wulfert de. *Johannes Calvijn: Zijn werk en geschriften*. 2^e editie. Kampen: Kok, 2006.
- Hof, W.J. op 't. *Het gereformeerd piëtisme*. Houten: Den Hertog, 2005.
- Hof, W.J. op 't, A. Baars, F.W. Huisman, J. van de Kamp, A. de Reuver, J.H. Rozendaal, e.a. *Encyclopedie Nadere Reformatie*. Deel 1. Utrecht: De Groot Goudriaan, 2015.
- Hof, W.J. op 't, A. Baars, F.W. Huisman, J. van de Kamp, A. de Reuver, J.H. Rozendaal, e.a. *Encyclopedie Nadere Reformatie*. Deel 2. Utrecht: De Groot Goudriaan, 2016.
- Hof, W.J. op 't, A. Baars, F.W. Huisman, J. van de Kamp, A. de Reuver, J.H. Rozendaal, e.a. *Encyclopedie Nadere Reformatie*. Deel 3. Utrecht: De Groot Goudriaan, 2020.
- Kaajan, H. *De grote synode van Dordrecht in 1618-1619*. Hertaald door W.J. Boot. Amsterdam: Brave New Books, 2020.
- Kater, G. *De kinderdoop bij Calvijn*. Houten: Den Hertog, 2014.
- Kok, Iz. *Gods beloften voor u: Over het aanbod van Gods genade in de prediking*. Heerenveen: Groen, 2019.
- Muller, Richard A. *Calvin and the Reformed Tradition: On the Work of Christ and the Order of Salvation*. Grand Rapids: Baker Academic, 2012.
- Muller, Richard A. *Christ and the Decree: Christology and Predestination in Reformed Theology from Calvin to Perkins*. Grand Rapids: Baker Academic, 2008.
- Muller, Richard A. *Divine Will and Human Choice: Freedom, Contingency, and Necessity in Early Modern Reformed Thought*. Grand Rapids: Baker Academic, 2017.
- Muller, Richard A. *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 1: Prolegomena to Theology*. Grand Rapids: Baker Academic, 2003.
- Muller, Richard A. *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 2: Holy Scripture: The Cognitive Foundation of Theology*. Grand Rapids: Baker Academic, 2003.

- Muller, Richard A. *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 3: The Divine Essence and Attributes*. Grand Rapids: Baker Academic, 2003.
- Muller, Richard A. *Post-Reformation Reformed Dogmatics: The Rise and Development of Reformed Orthodoxy; Volume 4: The Triunity of God*. Grand Rapids: Baker Academic, 2003.
- Paul, H. *Uit genade: Oorsprong en uitwerking van het geloof*. Kampen: Brevier, 2018.
- Reuver, A. de. *Bedelen bij de Bron: Kohlbrugge's geloofsopvatting vergeleken met Reformatie en Nadere Reformatie*. Zoetermeer: Boekencentrum, 1992.
- Reuver, A. de. *Door de liefde van Christus gedrongen: Geloof en belofte in de prediking van Andrew Gray en de gebroeders Erskine*. Houten: Den Hertog, 2019.
- Reuver, A. de. *Meer dan een teken: De doopbelofte in reformatorisch perspectief*. Heerenveen: Groen, 2004.
- Rouwendal, Pieter L. *Predestination and Preaching in Genevan Theology from Calvin to Pictet*. Kampen: Summum Academic, 2017.
- Rouwendal, Pieter. *Verantwoordelijkheid en verkiezing: Een harde noot met een voedzame kern*. Kampen: Brevier, 2013.
- Selderhuis, Herman J. *Calvijn: Een mens dient God*. Utrecht: Kok, 2017.
- Selderhuis, Herman J., Paul H.A.M. Abels, Willem J. van Asselt, Aart de Groot, George Harinck, Izak Kole, Peter Nissen, Frank van der Pol en Lodewijk Winkeler. *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. 2^e editie. Kampen: Kok, 2010.
- Spanje, T.E. van. "Legitiem gebruik van de *dicta probantia* in de uiteenzettingen van de *Dordtse Leerregels*?" *Theologia Reformata* 61, nr. 3 (2018): 243-256.
- Spijker, W. van 't. *Bij Calvijn in de leer: Een handleiding bij de Institutie*. Houten: Den Hertog, 2004.
- Spijker, W. van 't, C.C. de Bruin, H. Florijn, A. Moerkerken en H. Natzijl. *De Synode van Dordrecht in 1618 en 1619*. 2^e editie. Houten: Den Hertog, 1994.
- Spijker, W. van 't, C. Th. Boerke, M. Golverdingen, W.J. op 't Hof, T.M. Hofman en W. Verboom. *Het troostboek van de kerk: Over de Heidelbergse Catechismus*. Houten: Den Hertog, 2005.
- Spijker, W. van 't, R. Bisschop, N.A. Eikelenboom, H. Florijn, W.J. op 't Hof, T.M. Hofman, H. Natzijl en H.J. Selderhuis. *De Synode van Westminster 1643-1649*. Houten: Den Hertog, 2002.
- Vlastuin, W. van. *Naar het hart van Jeruzalem: Over de betekenis van de geestelijke gemeenschap met Christus voor de prediking*. Houten: Den Hertog, 2012.
- Vlastuin, W. van. *Katholiek vandaag: Een gereformeerd gesprek over katholiciteit*. Apeldoorn: Labarum Academic, 2017.

Vlastuin, W. van. *Leven in de enige troost: Hoofdthema's uit de Heidelbergse Catechismus.*

Apeldoorn: De Banier, 2014.

Veldman, Harm. *Wie is wie in de Reformatie: 80 reformatoren m/v.* Kampen: Brevier, 2016.

Vries, P. de. *Christus Die ons leven is: Over de verkondiging en doorleving van het heil.* Houten:

Den Hertog, 2013.

Zwanepol, K., C. H. van Campenhout, J. P. Boendermaker, F. G. M. Broeyer, C. van der Kooi, A. de

Reuver en W. Verboom. *Belijdenisgeschriften van de Protestantse Kerk in Nederland.*

Heerenveen: Jongbloed, 2009.